

Anotace:

Studie se zabývá východisky uvedení inscenace *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)* ve Velké Lhotě v červnu 2014 v rámci divadelně-antropologického festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování*. Mezi tato východiska patří zejména vývoj a historie velkolhotecké lidové písně, která je definována především geografickou polohou Velké Lhoty a okolní oblasti (Velkolhotecka) a její náboženskou historií. Součástí studie je rovněž reflexe průběhu celého festivalu a úvaha o jeho dalším směřování.

Klíčová slova:

Sociální přesah divadla, antropologické divadlo, pouliční divadlo, site specific, lidová píseň

Abstract:

The study deals with the bases of performance *Singers of Velká Lhota or How People in Velká Lhota Used to Sing and Do Not Anymore (and How It Does Not Matter, Because...)* in Velká Lhota in June 2014. Its production was part of the theater-anthropological festival *Velká Lhota Theater Festival*. These bases include in particular the development and history of Velká Lhota folk songs, which is defined by the geographic location of Velká Lhota and surrounding areas (Velkolhotecko) and its religious history. The study is also a reflection of the whole festival and reasoning about its direction in the future.

Key words:

Social outreach of theatre, theatre anthropology, street theatre, site specific, folk song

Vítězslav Větrovec

Velkolhotečtí pěvci aneb Hledání zapomenutého

O pozadí a přípravě inscenace *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)* uvedené ve Velké Lhotě v červnu 2014 v rámci festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování*

Dopředu je nutné čtenáře upozornit na fakt, že tato studie tvoří třetí část pomyslné trilogie textů odbornějšího rázu, v nichž jsem se v předchozích letech inscenování ve Velké Lhotě věnoval, v nichž bylo pojednáno o východiscích, historii a průběhu celého velkolhoteckého projektu a v nichž byl projekt zejména z mého hlediska (tj. z hlediska autora celého projektu a režiséra většiny uvedených inscenací) reflektován (*Obnova paměti vesnice* a *Divadelní festival Velkolhotecká škola*).¹ Pro seznámení s projektem a jeho obecnými východisky spíše tedy doporučuji obě zmíněné studie – záměrem této pak je v první řadě důsledná analýza východisek dosud poslední ve Velké Lhotě uvedené inscenace *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)*² spolu s náležitostmi, které rozvádím dále.

Obdobně jako v několika případech z předchozích let „velkolhoteckého divadelnění“, nabídl i v roce 2014 prvotní impuls k nastolení tématu inscenace Josef Kovalčuk. Prozatím bezejmenná inscenace měla pojednávat o lidech, kteří ve 30. letech 20. století předzpívali muzikologovi Robertu Smetanovi velkolhotecké lidové písně. Důvod? Zajímalo nás, zda si někteří obyvatelé Velké Lhoty vzpomenu alespoň na nějaké písně z těch mnoha, které Robert Smetana v tomto regionu (a přímo ve Velké Lhotě) sesbíral, a zda lidová píseň ve Velké Lhotě ještě stále „žije“, či je již jako většina lidových zvyklostí a obyčejů zapomenuta. V obecnější rovině mně rovněž zajímalo, jakého významu může lidová píseň v lidském životě nabývat a zda v současnosti (kdy bývá zaslechnuta již pouze zřídka) můžeme nalézt v lidském jednání její ekvivalent.

Vzhledem k tématu letošní velkolhotecké inscenace bude tedy nutné se nejprve zmínit o velkolhoteckých lidových písních, jejichž specifická velkou měrou souvisí s historií Velké Lhoty. Takřka jedinými použitelnými prameny se jeví právě práce Roberta Smetany, který lidové písně na Velkolhotecku sbíral a věnoval jim rovněž svou disertační práci (*O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhoteckých*),³ rozličné práce Evy Melmukové,⁴ dějinný nástin Velké Lhoty z pera Jana Pelíška⁵ či zápisky z místních kronik a rozhovory s velkolhoteckými obyvateli a pamětníky.⁶ Část věnující se historii Velké Lhoty bude spolu s částmi věnujícími se její současnosti (uvedenými v předchozích studiích) vytvářet samostatnou kapitolu ve vznikající disertační práci.

¹ VĚTROVEC, Vítězslav. *Obnova paměti vesnice – Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008-2012*. *Akademické studie DIFA JAMU* [online], 5. srpna 2013 [cit. 27. prosince 2014]. Dostupné na internetu:

<<http://akademickestudiedifa.jamu.cz/studie/studie/archiv-clanku/vitezslav-vetrovec-obnova-pameti-vesnice-inscenacni-cinnost-ve-velke-lhote-v-letech-20082012.html>>

VĚTROVEC, Vítězslav. *Divadelní festival Velkolhotecká škola: Navýšení pocitu lokální identity a „rozšíření hranic“ vesnice prostřednictvím divadelních inscenací*. *Akademické studie DIFA JAMU* [online], 20. listopadu 2014 [cit. 28. prosince 2014]. Dostupné na internetu:

<<http://akademickestudiedifa.jamu.cz/studie/studie/archiv-clanku/vitezslav-vetrovec-divadelni-festival-velkolhotecka-skola.html>>

² Dále v textu budu uvádět již jen zkrácený název *Velkolhotečtí pěvci*.

³ Pakliže budu ze Smetanovy disertace v následujícím textu citovat, čerpám z jejího rukopisu uloženého v archivu Národního muzea v Praze a v poznámkách pod čarou budu uvádět odkaz pouze na autorovu pozůstalost. Částečný přepis zmiňované disertační práce (z něhož jsem hlavně vycházel při psaní tohoto textu) je obsažen v příloze studie. Písně sesbírané Robertem Smetanou ve Velké Lhotě a jejím okolí byly rovněž zahrnuty do všech dosud uvedených velkolhoteckých inscenací, přičemž ta první z nich – *Svatba na Velkolhotecku aneb Divadelní rekonstrukce svatebních zvyklostí, jak je v roce 1933 podle vyprávění rodiny Závodských znamenal a písně zapsal profesor Robert Smetana* – byla (jak již její název napovídá) dramatisací jeho zápisu velkolhoteckých svatebních tradic.

⁴ Zejména pak: MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. VERBUM Publishing s.r.o., Neratovice: 2013 a MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Setkání po dvou staletích*. VERBUM Publishing s.r.o., Neratovice: 2011.

⁵ PELÍŠEK, Jan. *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic): Dějinný nástin*. Nákladem reformovaného presbyterstva ve Velké Lhotě (Josef Groák a Ekler), Brno: 1882.

⁶ Veškeré rozhovory se odehrávaly v letech 2012, 2013 a 2014 pro potřeby v těchto letech ve Velké Lhotě uváděných inscenací.

V druhé a třetí části studie věnované Velké Lhotě se rovněž zmiňují o problémech, negativech a úskalích, která mohou u obdobného divadelního projektu (s neoddiskutovatelným sociálním přesahem) nastat. Fakt, že se o nich zmiňují právě v souvislosti s inscenací *Velkolhotečtí pěvci*, však neznamená, že by se v předchozích letech nevyskytovaly – vyskytovaly se, dokonce v míře nemalé, avšak právě v případě *Velkolhoteckých pěvců* je bylo lze nahlédnout úplněji, „obnaženěji“, což je nepochybně dáno i zkušeností, kterou jsem spolu se stálými účastníky projektu od jeho počátku nabyt a která mi umožňuje tyto problémy konkrétněji uchopit a snad i (pro potřeby této studie) zobecnit. Jelikož velkolhotecký „specifický“ výzkum (sbírání materiálů – fotografií, zapisků etc. – od velkolhoteckých obyvatel, rozhovory s nimi a v neposlední řadě i mé časté pobývání ve Velké Lhotě a jejich následné prezentování ve formě divadelních inscenací) má blízko k výzkumu etnografickému či kulturně-antropologickému (byť jimi vzhledem k cílům pochopitelně není), využiji některé poznatky uvedené v obecněji zaměřených pracích Fiony Bowie.⁷ V neposlední řadě mé uvažování o tématu prohloubila i účast na několika diskusních setkáních⁸ či – z praktické stránky – účast na festivalu *Horní Maršov – Otevřená ulice*⁹ a práce na obdobně zaměřených projektech.¹⁰

Jak bylo již zmíněno, inscenace *Velkolhotečtí pěvci* byla uvedena v rámci festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování*. V jeho rámci byly (stejně jako v případě loňského festivalu *Velkolhotecká škola aneb Kterak cizinci Velkou Lhotu poznávali* a rovněž v duchu „rozšiřování hranic vsí“) uvedeny i inscenace zahraničních studentů programu ERASMUS z Finska, Turecka a Portugalska (*Kalevala jenom z mála, Deli Dumrul*) a inscenace *Kriplíci* členů brněnského *Divadla Jára Pokojského* (které soustavně pracuje s vozíčkáři) a rovněž také připravena výstava fotografií *Velká Lhota s Poldovkou a jejich obyvatelé*.¹¹ Zkrácenou reflexi uvedených inscenací a celého festivalu předkládám ve čtvrté části studie, v jejích přílohách připojuji i scénáře a fotografie jednotlivých inscenací.

Festivalem *Velkolhotecké divadelní rejžování*, v jehož rámci byli *Velkolhotečtí pěvci* uvedeni, se rovněž uzavírá druhá fáze celého projektu (započaté v roce 2008) – „obnova paměti vesnice a rozšíření jejích hranic“. Otázky týkající se uzavření této kapitoly velkolhoteckého „divadelnění“ jsou stejně jako jednotlivá úskalí rozesety v celém následujícím textu, přičemž v závěru studie se je pokusím konkrétněji formulovat a alespoň na některé z nich i odpovědět. S tím jde ruku v ruce rovněž otázka, jak se může a bude velkolhotecký projekt vyvíjet dál a co tento jeho vývoj může znamenat pro jeho tvůrce a stálé účastníky – a to nejenom z uměleckého hlediska. Tuto část studie (prezentovanou spíše ve formě úvahy) uvádím v jejím závěru.

⁷ BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Z anglického originálu přeložil Vladimír Petkevič, Portál, Praha: 2008.

⁸ Zejména pak *Svatokateřinské hody: Setkání tvůrců zabývajících se uměleckými projekty ve vesnických lokalitách*, které se uskutečnilo 24. listopadu 2014 v Brně a jehož se účastnili geograf a pedagog Břetislav Svozil, výtvarnice Kateřina Šedá, organizátorka festivalu *Horní Maršov – Otevřená ulice* (v roce 2014 *Horní Maršov – Otevřená ulice*) Anna Klimešová a vedoucí ochotnického souboru *Bez kamen* z Uherčic Radka Scharodová. Audiovizuální záznam z diskusního setkání se nachází v archivu divadla *KočéBR*.

⁹ Více informací o festivalu *Horní Maršov – Otevřená ulice* na jeho webových stránkách (<http://www.otevrenemuzeum.cz/>) či v bakalářské práci jeho zakladatelky a hlavní organizátorky: KLIMEŠOVÁ, Anna. *Hledání dramatického potenciálu místa a jeho využití v divadelní tvorbě*. Bakalářská práce. Brno: JAMU, 2013. s. 42–53.

¹⁰ Workshop *Obnova paměti prostřednictvím divadelní inscenace* na festivalu *Přemostění 2014* (bližší info o festivalu na jeho webových stránkách: <http://premosteni.eu/>) či inscenace *O té naší ulici* uvedená v rámci festivalu *Horní Maršov – Otevřená ulice*.

O té naší ulici

Scénář: Anna Klimešová

Režie: Vítězslav Větrovec

Účinkovali: Josef Zachar, Lenka Fajmonová, Michaela Šebestová a Jáchym Sůra

Jediné uvedení: 13. září 2014 v Horním Maršově

¹¹ Výstavu fotografií z pozůstalosti Roberta Smetany připravil Josef Kovalčuk se svým synem Michalem.

¹² Důvodů k zakončení této fáze projektu je několik a budou dále pochopitelně zmíněny.

Celé a úplné završení teoretické (i praktické) práce věnující se divadelní (divadelně-výzkumné) práci ve Velké Lhotě pak čtenář bude moci nalézt v mé připravované disertační práci, která témata nastolovaná v této a v předchozích studiích dále rozvíjí a uvádí je do širších divadelních (divadelně-antropologického, divadelně-komunitního aj.) kontextů a zároveň umožňuje velkolhotecký projekt nahlédnout v jeho úplnosti a zejména kontinuitě, což v rozsahu jednotlivých studií nebylo možné a vlastně ani žádoucí. Každá se věnovala pouze několika aspektům „velkolhoteckého divadelnění“ a jinak je tomu i u té, kterou právě předkládám.

1. Velkolhotecká lidová píseň a její specifika

Specifičnost velkolhoteckých lidových písní je dána velkou měrou samotnou geografickou polohou Velké Lhoty a její (zejména náboženskou) historií. Zároveň budu uvádět pouze ty rysy týkající se geografie a náboženské historie Velké Lhoty, které měly v minulosti vliv na zdejší (lidovou a písňovou) kulturu. Spíše než pouze o Velké Lhotě budu mluvit o oblasti Velkolhotecka, tj. o území, na kterém se rozkládá pět malých vesnic (Velká Lhota s přilehlou osadou Poldovkou, Radlice, Brandlín, Šach a Sumrakov) nedaleko rakouských a českých hranic na jihozápadním okraji Moravy – učiním tak proto, že faktory, které uvádím níže a které měly vliv na lidovou a písňovou kulturu této oblasti, jsou pro výše zmíněné obce víceméně společné. Oba aspekty, o nichž na následujících řádcích pojednávám, mají zároveň jednoho důležitého společného jmenovatele – izolovanost. Ta je pro popisovanou oblast typická dodnes, i když již pochopitelně v odlišné míře, než v jaké tomu bylo v době, kdy Smetana psal svou disertační práci, z níž v tomto oddíle čerpám většinu informací. Zároveň je nutné si uvědomit, že popisované aspekty, které měly vliv na velkolhoteckou lidovou píseň, se týkají doby, kdy se velkolhotecká lidová píseň utvářela (variovala a nabývala svých specifik – tedy zejména v 17. až 19. století) – a až na několik výjimek (kterou představuje např. právě zmíněná izolovanost) tedy nejsou pro Velkou Lhotu typické i v současnosti (už jen z toho důvodu, že dnes ve Velké Lhotě zaslechnete lidovou píseň pouze zřídka).

1.1. Izolace geografická

Že život v této oblasti nebyl (a není) jednoduchý, je patrné již ze Smetanova zeměpisného popisu kraje:

„Zeměpisný charakter této oblasti, o něž nám nyní jde, je velmi rázovitý a je poněkud neobvyklý. Navštívíme-li Velkolhotecko, ocitneme se v půvabné sice, avšak velmi málo úrodné a kamenité krajině, [...] jejíž charakter je typicky horský. Velkolhotecko leží totiž v nejjižnější, t. zv. jihlavské části Českomoravské vysočiny, nedaleko, severně od Vel. Lhoty, zdvihá se rozložitý masív Javoříce do výše 835 m, s níž se tato pestrá a silně zalesněná končina znenáhla svažuje směrem k jihu přes Velkolhotecko k Dyji. Ocitneme se tu na západním žulovém masivu Českomoravské vysočiny, kterou běžná národopisná terminologie nazývá Studenskou hmotou, a právě snad tento geologický podklad, zabíhající v těchto místech z Čech a Rakouska jen na několik málo desítek kilometrů za hranice moravské, dodává Velkolhotecku a jeho nejbližšímu okolí typický ráz dosti vysoko položené hrbolaté krajiny horské s nepravidelnými vrchy a údolími, prudkými svahy, hojnými rybníky a drsným, nepřívětivým podnebím.“¹³

Spolu s poměrně vysokou polohou (Mrákotín 556 m. n. m., Studená 620 m. n. m., Poldovka cca 700 m. n. m.) tyto podmínky v minulosti nepřispívaly ani k hospodářskému růstu oblasti (převažoval zejména chov dobytka, pěstování odolných druhů obilí a od konce 18. století také brambor) ani k rozšiřování komunikačních spojů (silnic a cest) – což mělo zpětně za následek rovněž nemožnost spojit se s průmyslovými centry a omezení průmyslového růstu. Oblast Velkolhotecka byla zejména v minulosti oblastí ryze zemědělskou.

Že šlo o oblast nepříliš bohatou, můžeme usuzovat i z tehdejší skladby obyvatelstva: dominoval především střední stav (domkaři s malými poli), přibližně čtvrtinu obyvatel představovali sedláci a zbytek bezzemci.

„Velkolhotecký ‚střední stav‘ reprezentuje nám tak proto běžný a přirozený typ sociální třídy tohoto kraje, a srovnáme-li nyní jeho majetkové poměry s průměrem majetkových poměrů v jiných zemědělských oblastech moravských, zjistíme snadno, že tu jde skutečně o velmi

chudý kraj a že jeho životní spotřeba nepřekročuje nějak podstatně meze minimální životní potřeby lidu.“¹⁴

Samotný horský ráz krajiny a sociální skladba obyvatelstva měly vliv na podobu a specifika velkolhotecké lidové písně, pro kterou je typická jistá „zakonzervovanost“ či „zatuchlost“ (podrobněji viz níže).

„Hlavní význam antropogeografického charakteru Velkolhotecké vrchoviny je ve dvou jiných vlastnostech horských krajin: především v tom, že zpomaluje kulturní a civilizační proudění, tříštice a rozbíjí je, a zadruhé v tom, že poskytuje ochrany stárnoucím anebo zanikajícím kulturním tradicím, konservuje je. O Velkolhotecku můžeme v důsledcích předpokládat, že jím procházely kulturní proudy skutečně o mnoho pomaleji než jinde a mimo to, že se tam uchylovaly zanikající tradice, tvořice tak velmi snadno také kulturní sedimenty.“¹⁵

Zastavme se ještě u komunikačních spojů. Smetana dává (ne)přítomnost cest a silnic do přímého vztahu s kulturou, resp. s možnostmi kulturní výměny a kulturního obohacování. Ačkoliv níže uvedené dnes kvůli jiným způsobům komunikace (telefony, televize a zejména internet) již nemusí platit, je neoddiskutovatelné, že izolace (geografická, o náboženské viz níže) Velké Lhoty měla na místní lidovou píseň podstatný vliv.

„Cesty mají nesmírný význam nejen po stránce obchodní, průmyslové a proto také sociální, nýbrž i po stránce kulturní, ba zdá se, že jejich význam v této druhé funkci je ještě daleko větší než ve funkcích prvých. Cesty jsou totiž základní podmínkou pro pohyb kultury a všimneme-li si kulturního vývoje s hlediska zeměpisného, jistě nám neujde, že právě cesty jsou jedním z jeho nejmocnějších prostředků. Tam, kde spojují dvě kvantitativně stejně činné oblasti, prostředkují výměnu kulturních hodnot, tam, kde spojují oblast kulturně produktivní s oblastí nečinnou nebo méně činnou, umožňují kulturní vyživování chudší oblasti, zpravidla ve formě invaze výbojnějšího typu kultury do prostředí méně produktivního, a konečně může tam, kde je nedostatek cest, dojít ke kulturnímu osamocení oněch prostředí, která leží mimo komunikační frekvenci. Tato prostředí bývají k osamocení ovšem zpravidla zeměpisně nějak praedisponována. O cestách víme dále, že bývají zakládány tak, aby procházely krajinami vhodnými jak teritoriálně, tak také příznivými hustou lidnatostí a že se naopak vyhýbají krajům pustým a nehostinným. Proto jejich významnější tratě nacházíme vždycky v krajích úrodných s dobrými celkovými životními podmínkami, v krajích hustě osídlených, hospodářsky, civilizačně a tak ovšem kulturně nejvyspělejších.“¹⁶

Velká Lhota zůstala dlouho mimo jakékoliv významnější cesty a silnice (např. tu v regionu nejstarší vedoucí z Telče přes Mrákotín do Studené). Až později („za posledního údobí robot“)¹⁷ ji protнула silnice z Dačic do Studené. Ta však bohužel „zůstala kulturně zcela nevýnosná, poněvadž ani Dačice a také ani Studená neměly podstatného kulturního významu“.¹⁸ Důležitý je rovněž fakt, že pravidelné poštovní spojení bylo do Telče zavedeno až v roce 1849 a do Dačic až v roce 1860. Železniční spoj byl v dačickém a telečském okrese zaveden až v roce 1887.¹⁹

Nepřítomnost komunikačních spojů spolu se sociálními a geografickými podmínkami tedy v minulosti nepochybně k izolovanosti Velkolhotecka přispívaly měrou nemalou a zároveň umožnily velkolhotecké písni vyvinout se do podoby, o níž bude pojednáno dále. Geografická izolace však nebyla jediným faktorem, který ovlivňoval místní lidovou píseň – tím druhým a neméně podstatným je izolovanost náboženská.

1.2. Izolace náboženská

Není v mé moci v tomto rozsahu věnovat se náboženským podmínkám v oblasti Velkolhotecka v celé její šíři – první zmínky o pronásledování kacířů v tomto kraji sice pocházejí již z počátku 14. století, avšak dalších informací je poskrovnu. Uvedme jen, že izolace geografická umocňovala rozličné náboženské

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

¹³ Z rukopisu Smetanovy disertační práce *O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangeliků velkolhoteckých* uloženého v archivu Národního muzea v Praze.

výchyly od „normálu“ (tedy od většinové katolické církve, dělo se tak především v 15. a 16. století) zejména proto, že o místní obyvatelstvo se zřídka někdo pravidelně duchovně staral.²⁰

„[...] postrádáme zprávy o povaze vyznání, k nimž se Velká Lhota a její okolí hlásily. Ani jediná ze zaznamenaných zpráv neudává, že tu byly sbory bratrské. Podle několika dochovaných památek předbělohorských, hlavně kancionálů, lze však soudit, že poměry velkolhotecké byly buď smíšené, buď, což je pravděpodobnější, že konfesijně nebyly nějak podstatně vyhraněné. Obyvatelstvo navštěvovalo asi, nemajíc ani ještě v této době vlastních církví, porůznu sbory nejbližší a žilo pravděpodobně z větší míry nábožensky samostatně, obstarávajíc si nejběžnější a nejjednodušší úkony samo, zřízení protestantských církví to nikterak nevyklučovalo.“²¹

Za podstatné období (i přes nedostatek dostupných informací) budeme vzhledem k tématu této studie považovat dobu od 17. do 19. století, tedy dobu pobělohorskou, přičemž význačným momentem bude vydání tolerančního patentu Josefem II. v roce 1781. Právě v těchto dobách docházelo k (náboženské) izolaci Velkolhotecka nejvíce. Zároveň spatříme, že Velká Lhota (resp. Velkolhotecko) zaujímá v době katolické reformace významné místo (nejen) v českém kontextu.

Ačkoliv se Velkolhotecko nacházelo mezi dvěma ohnisky katolických reformačních snah (Telč a Jindřichův Hradec, později i Nová Říše a Dačice), vždy bylo známo jako kraj kacířský a katolická reformace zde nedosáhla takřka žádných výsledků (přičemž jedním z důvodů je zcela jistě výše popsaná nepřístupnost a izolovanost této oblasti).

„Obraz, který tedy získáváme takto o protireformaci na Velkolhotecku, je obrazem nahodilých, nesoustavných akcí, četnějších na pomezí této oblasti a téměř vzácných v jeho středu. Poměrný klid a bezpečnost, které obyvatelstvu této oblasti zajišťovala nepřístupnost kraje a neveliký zájem činitelů protireformačních, dovozoval mu, aby se shromažďoval k tajným bohoslužbám, oddával se četbě biblí a zpěvu svých písní a uchoval si konečně věroučně svěží a protireformačním tlakem nedeformované pojetí náboženského vyznání.“²²

V kontextu toho, že v době před vydáním tolerančního patentu byla už všechna nekatolická vyznání ve většině zemí habsburské monarchie nelegální,²³ si můžeme představovat vykonávání tajných bohoslužeb, četbu biblí a zejména zpěv náboženských písní (o které nám jde především) jako svéráznou podobu „disentu“ tehdejších časů (i se všemi postihy, které těmto „disidentům“ při dopadení hrozily).²⁴

Vidíme tedy, že i v předtoleranční době si Velkolhotecko uchovávalo díky mnohým faktorům (zejména geografickým a pravděpodobně i sociálním) a navzdory politickým podmínkám svou vlastní tvář, osobitost

²⁰ S trochou nadsázky bychom mohli říct, že tento fakt přetrvává dodnes, viz předchozí pojednání o Velké Lhotě v předchozí studii: VĚTROVEC, V. *Obnova paměti vesnice - Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008-2012*. Op. cit., s. 18-20.

²¹ SMETANA, R. Op. cit.

²² Tamtéž.

²³ Podrobněji viz MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. VERBUM Publishing s.r.o., Neratovice: 2013, s. 15.

²⁴ „Nedaleko Zahrádek (ale tehdy už na Moravě) leží obec Radlice, v níž žila selka Voršila Koubová. Z prvního manželství měla tři, v šedesátých letech 18. století už dospívající děti. Po ovdovění se znovu provdala a porodila ještě dvě malé děti. V roce 1763 byla spolu se svým manželem, třemi staršími dětmi i mnoha dalšími příbuznými a sousedy zatčena a vyšetřována nejen kvůli nalezeným knihám, ale zejména pro svou činnost ve společenství tajných evangelíků. Jako jedna z vůdčích osobností tohoto společenství byla odsouzena kromě vyšetřovací vazby k ročním nuceným pracím při stavbě olomoucké pevnosti. Domů se vrátila v listopadu 1765. Manžela jí přímo z nucených prací odvedli k vojsku, doma jí čekaly dospělé děti, které byly odsouzeny k nuceným pracím jen na půl roku. Už za měsíc, před Vánoce 1765, podlehla Voršila následkům věznění.“ Tamtéž, s. 90–91.

Další osobitá svědectví (na pomezí beletrie a literatury faktu) o více než tuctu osudů takto dopadených obyvatel oblasti Velkolhotecka podává Melmuková-Šašecí rovněž zde: MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Setkání po dvou staletích*. VERBUM Publishing s.r.o, Neratovice: 2011.

a specifičnost. Mohlo by se zdát, že vydáním tolerančního patentu 13. října 1781 hrozící problémy pomínou a zavládne naprostá svoboda náboženského vyznání. Nestalo se tak však v úplnosti a i doba po vydání tolerančního patentu byla plna nesnází a komplikací, ačkoliv – jak uvidíme vzápětí – se Velké Lhotě (resp. Velkolhotecku) většinou vyhnuly.

Problematickými a spornými se jeví (tolerančním patentem) povolená náboženská vyznání – helvetské (kalvinisté, reformovaní) a augšpurské (luteráni, vedle těchto dvou se v tolerančním patentu počítalo rovněž s pravoslavným vyznáním a s judaisty).²⁵

„Císař Josef II. povolil pouze dvě protestantská vyznání, čímž logicky navázal na situaci v některých zemích ostatní Evropy, především ve státech tehdy ještě nesjednocené Německa, kde právě tato dvě vyznání byla oficiálně uznávána. V případě Českých zemí a jejich osobitého dějinného vývoje šlo však ještě o něco více. Josef II. i celá řada dalších představitelů pokrokového i konzervativního směru si byli vědomi toho, že církev české reformace nezánikla. ‚Husité‘ a ‚čeští bratři‘ však nesměli být výslovně obnoveni, aby tím nebyla zřetelná jejich nepřerušovaná návaznost. V pozadí se skrývaly obavy, aby tato připomínka nezačala ohrožovat oficiálně již ‚normalizovaný‘ profil českých zemí ve vnitrostátním i zahraničním kontextu. Došlo tak ke zvláštnímu vývoji a umělému rozdělení skryté církve české reformace na dobu téměř půl druhého století.“²⁶

Dalším sporným bodem se stal samotný proces přihlašování se k jednotlivým vyznáním před předem vybranými komisemi. Otázky komise často vedly k pochybnostem dotazovaných a zároveň se tázaly rovněž po „pokušitelích“, kteří měli přihlašující se svádět od katolické víry k evangelické.²⁷

Navzdory těmto problémům se však na Velkolhotecku přihlásilo k jednomu ze dvou evangelických vyznání (zprvu převažovalo augšpurské) plných 95 % obyvatelstva.²⁸ Již v roce 1782 přichází do Velké Lhoty první pastor (Daniel Boczko ze Slovenska) a v roce 1783 je zde postavena modlitebna. Problémy pramenící z výše popsaného na sebe nenechávají dlouho čekat.

„Prvním církevním výkonem jmenovaného kazatele bylo přísluhování sv. Večeře Páně jedné nemocné osobě ve Velké Lhotě (v ‚Brabencově chalupě‘). Přítomní, pozorující, že duchovní přísluhuje svátost oděn jsa v bílou komži, ne lámáním chleba, ale hostií, nemálo se nad tím zarazili, odcházejíce pak, opakovali sobě náhled: Je chyba, to není to, co jsme chtěli.‘ [...] Podivení stalo se ještě trapnějším, když Boczko o oblíbeném kancionálu českobratrském se vyslovil příliš drsně a nelibě, a sám dal tisknouti zpěvník jiný v Jindř. Hradci.“²⁹

Daniel Boczko z Velké Lhoty ještě v roce 1783 odchází (ještě před zakončením stavby modlitebny a na jeho místo nastupuje kazatel Vaníček).³⁰ Helvetské vyznání bylo ve Velké Lhotě zavedeno teprve až roku 1787 snad i z obav, aby o privilegia nabytá tolerančním patentem místní obyvatelé nepřišli. Mezi lidmi augšpurského a helvétského vyznání se v následujících letech rozhoří několik sporů, o nichž se zde již kvůli danému rozsahu zmiňovat nebudeme (pramení zejména z nutnosti využívat společnou modlitebnu, řevnivosti pastorů a kazatelů odlišných vyznání apod.). Jejich výsledkem však je postavení druhého evangelického kostela ve Velké Lhotě v roce 1877 (základní kámen byl položen však již v roce 1868).³¹

Důležitost vydání tolerančního patentu pro oblast Velkolhotecka spatřuje Smetana dále v tom, že získáním duchovního „pastýře“ se do zdejší lokality dostává poprvé po několika staletích (!) také kulturní čini-

²⁵ Volně dle MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, E. *Patent zvaný toleranční*. Op. cit., s. 33.

²⁶ Tamtéž, s. 47.

²⁷ Tamtéž, s. 133.

²⁸ Tamtéž, s. 144 a 165. Že se přihlašování v této oblasti obešlo takřka bez problémů, je podle Melmukové-Šašecí zásluhou celkové organizace a systematické přípravy celé akce, kdy jen „mimořádně unikne jednotlivcům něco mimo dohodnuté výpovědi“. Tamtéž, s. 167.

²⁹ PELÍŠEK, J. *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic) : Dějinný nástin*. Op. cit., s. 14–15.

³⁰ Tamtéž, s. 15.

³¹ Tamtéž, s. 24.

tel, který může obohacovat místní dění vlivy z odlišného prostředí,³² což považujeme za důležité zejména ve světle informací z předchozí kapitoly o geografické a sociální izolaci tohoto regionu.

„K těmto důsledkům, vyplývajícím z polohy kraje a působícím bezprostředně je třeba připočíst nyní ještě další okolnost. Velkolhotecko octlo se totiž také mimo obecné poměry náboženské, octlo se v kontrapozici proti katolicismu, který vykonával nesporně – hlavně v 18. století – mimořádný osvětový vliv, lépe řečeno umělecký vliv na vývoj české lidové kultury. Uchovav si asketisující vliv protestantských tradic, vyřadil se tento kraj tudíž také z celkového vývoje kulturního hlavně potud, pokud byl tento ovládán barokní kulturou jezuitů, jeho lidové prostředí nemělo tudíž možnost těžiti z bohaté umělecké osvěty katolické, která nebyla odlučitelná od katolisujících snah protireformačních. S kulturou baroka byl by musil bráti i české barokní náboženství a bráně se tomu, vyprostil se maně i z dosahu oněch vlivů uměleckých, jež v 18. stol. usměrnily, zásluhou ba vedly vývoj umění lidového, z tohoto vývoje vyřadil se ovšem jen potud, pokud nepodléhal vlivům oblastí sousedních. Láska k tradici a také nedůvěra k obyvatelstvu pokatoličtěnímu tyto vlivy však silně zeslabilly a daly zde převážiti vlivu oněch kulturních tradic protestantských, které tu skryté žily ještě z dob reformačních a které nyní byly obnoveny nesčetnými podněty novými.“³³

Vlivy náboženské, geografické a sociální tedy ovlivňovaly kulturní život Velkolhotecka ještě o to více, čím specifičtější byly (a z předchozích řádků je patrné, že se opravdu jednalo a v některých případech stále jedná o podmínky ne zcela běžné či spíše výjimečné). Tato specifika se samozřejmě promítají i do podoby lidových a náboženských písní, které na Velkolhotecku ve 30. letech 20. století sbíral muzikolog Robert Smetana.

1.3. Velkolhotecká písnička a její sběr

Cílem závěrečné kapitoly tohoto oddílu je charakteristika velkolhotecké lidové písně na základě výše popsaných faktorů, které ji utvářely, a to i navzdory faktu, že neoplývám takřka žádným muzikologickým vzděláním. Zaměřím se tedy především na takové rysy velkolhotecké lidové písně, které (doufám) umožní čtenáři si alespoň nějakým způsobem představit tvar a zvláštnosti „velkolhotecké písničky“, a zároveň rysy, které inspirovaly výslednou podobu inscenace *Velkolhotečtí pěvci* (o níž pojednávám v následujícím oddíle, kde vše dosud napsané budu uvádět do souvislostí s praktickou částí výzkumu).

Mezi jakési „abnormality“, které jsou typické (a dle Smetany vyvěrají z výše napsaného) pro velkolhoteckou lidovou píseň (převážně lyricko-epického charakteru), náleží: velký počet slok (10 – 34) ceremoniálnost slok úvodních a dále rovněž rozsah „veršů s 14 i více slabikami a povážlivým rýmováním, křečovitou a uzlovitou dikcí a pracně, avšak neuměle shledanými výrazovými prostředky slovními, hojnými logickými skoky a trhlinami a konečně fantastickým, afektivně zřejmě pomíšeným obsahem, který s vyslovenou oblibou líčí mimořádné a hrůzně zveličené příhody ze života lidu nebo jeho záležitosti“.³⁴ Dále Smetana vyzdvihuje rovněž rytmičnost (resp. arytmičnost) blízkou až téměř deklamaci, v níž nalézá příbuznost s lidovými kostelními zpěvy.³⁵

V souvislosti s velkolhoteckou lidovou písní a jejím melodickým fondem hovoří Smetana o jakési zvláštní (a již zmíněné, nepochybně v souvislosti s izolovaností regionu) „zatuchlosti“ či „zkalenosti“.

„Ještě podivnějším dojmem působil však přes všechnu svoji pestrost vlastní melodický fond tohoto prostředí, který – proti ostatnímu nářevovému fondu českému – jakoby byl v tomto dusném a lidovostí přesyceném prostředí zatuchl. V tomto prostředí totiž vyskytovaly se se stereotypní pravidelností některé melodické zvyky, některé melodické formule, kterými jsou nářevy tohoto fondu tak prostoupeny a pozměněny, že celé prostředí jimi získává zvláštního rázu, znovu a znovu setkáváme se v těchto nářevích s podivnými hudebně-estetickými rysy,

³² Doslovně: „Hlavní zisk Velkolhotecka je však v tom, že, uchovavši si své náboženské tradice, získalo na jejich základě konečně vlastní náboženskou správu a tím také pro lid nepostradatelného prvního činitele kulturního.“ SMETANA, R. Op. cit.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

kteř bychom s konvenčním hudebním či melodickým vkusem, tak, jak jej vypěstila umělá hudba nejen ve své tvorbě, nýbrž i v tvorbě ostatního českého lidu, stěží pochopili. [...] A dokonce nejen nářevy jinde zřídka slýchané, ale i běžné melodické útvary měly zde rysy podivně změněné, jakoby lidovější a zkalené, jakoby více vzdálené umělému nebo přirozenému melodickému typu než je tomu v prostředích jiných.“³⁶

Vzhledem k faktu, že na Velkolhotecku se původní písňová tvorba objevuje jen málo (písňové texty a nářevy lze dohledat i v jiných krajích), můžeme proto v této oblasti hovořit o lokalizačních variačních a modifikačních principech, které se ve zdejší lidové (resp. písňové) tvorbě uplatňovaly i navzdory popisované izolaci.

Mezi variační principy³⁷ dle Smetany a jiných můžeme řadit především vliv hudby umělé, lidovou nástrojovou hru, adaptaci nářevů, melodickou kontaminaci, rozkládání větších nářevů na nářevy menšího rozsahu, obměňování nářevů z neznalosti jejich originálu, dobovou variaci nářevů, instrumentalizovaný zpěv a zlidovění duchovních písní a lokalizaci nářevů.³⁸

Pro oblast Velkolhotecka je nejtýpičtější variačním principem (dle Smetanova zkoumání) ten lokalizační, kterým míní zejména „případy, kdy nářevový fond písňový je v určitých oblastech z nějakých vnitřních, lokálně psychologických příčin obměňován lokálními variačními silami a kdy v určitých krajích získává specifické znaky odlišné“.³⁹

Lokalizační variační princip se přitom vyskytuje především v oblastech, které se od těch ostatních nutně z několika hledisek odlišují – ať už svou silnou individuální kulturou či právě naopak nedostatečným kontaktem s kulturními či civilizačními centry, „takže se v jeho civilisaci, pomaleji omývané, mohou udržeti nejen sedimentární zbytky kultur starších, nýbrž tvořit i kulturní prvky lokální“.⁴⁰ Z již napsaného je patrné, že Velká Lhota (resp. Velkolhotecko) představuje spíše druhý případ.

Tímto se však již zpětně propracováváme na začátek tohoto oddílu a k izolaci geografické a nábožensko-historické, která zapříčinila silnou individualizaci zdejší lidové (písňové) kultury. Začíná být patrné, z čeho velkolhotecká lidová píseň v průběhu let (a staletích) rostla a čím byla soustavně ovlivňována.

Vzhledem k výše uvedenému výkladu, který je jak z hlediska muzikologického, tak i z divadelního, odborně nedostačující (příčina je uvedena výše), poskytuji v příloze studie kopie několika lidových písní, které Robert Smetana ve velkolhoteckém regionu sesbíral. Kopie pocházejí jednak z archivu Národního muzea v Praze, kde je uložen rukopis Smetanovy disertační práce *O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhoteckých*, tak z archivu Etnografického ústavu v Brně. Smetanův sběr písní (sesbíral jich několik set), který je ve studii často zmiňován a který Smetana uskutečňoval pro potřeby své disertace ve 30. letech na Velkolhotecku, spočíval zejména v návštěvách těch velkolhoteckých obyvatel (a přílehlých vsí), kteří si ještě „pamatovali“ a byli mnohdy schopni mu zazpívat i několik desítek písní naráz. A právě jim měla být připravovaná inscenace *Velkolhotečtí pěvci* věnována.

2. Inscenace Velkolhotečtí pěvci

Následující stránky věnuji analýze přípravy inscenace *Velkolhotečtí pěvci* – východiskům a záměrům tvůrců, výzkumu vykonanému za účelem sběru textových, fotografických či ústních materiálů pro potřeby inscenace a výsledné podobě scénáře spolu s jeho pozměněnými východisky (a zcela stručně i inscenační koncepcí, která však pochopitelně ze scénáře vychází). Popis a důkladnou analýzu výsledného představení (divadelní události) však ponechávám stranou z následujících důvodů – zaprvé, jakožto režisér uvedeného divadelního tvaru se vzhledem k prozatím nedostatečnému časovému odstupu necítím být schopný jej v dostatečné míře objektivizovat, a zadruhé, analýza inscenace není záměrem této studie, která se spíše

³⁶ Tamtéž. Ještě trefněji (a zároveň vtípněji) např. i takto: „Tyto rysy prostupují všech písňový fond Velkolhotecka tak soustavně, že celé toto hudebně zkalené prostředí nejednou vtíravě připomínalo ony temné jizby chudých horalů, které bývají jen zřídka větrány.“

³⁷ Při četbě následujících řádků mějme na paměti, že jednotlivé variační principy se uplatňují jak ve složce textové, tak i melodické.

³⁸ SMETANA, R. Op. cit. s. 3.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

zaměřuje na východiska tvůrců velkolhoteckého projektu a na nesnáze, které mohou při práci na obdobných projektech nastávat.

Zájemce o ještě bližší seznámení se s velkolhoteckým projektem, než které zde tímto způsobem předkládám, odkazují k přílohám této studie, v nichž dávám k dispozici scénář inscenace *Velkolhotečtí pěvci*, její audiovizuální záznam a fotografickou dokumentaci. Divadelní východiska mého počínání ve Velké Lhotě však budou zahrnuty do disertační práce, v níž budou uvedeny i další četné inspirační zdroje a pojmenovány společné jmenovatele všech ve Velké Lhotě prezentovaných inscenací včetně naznačení jejich vývoje od prvního velkolhoteckého představení (2008 – *Svatba na Velkolhotecku*) až po dosud poslední.

2.1. Východiska inscenace

Již zmíněným důvodem, proč měla být velkolhotecká inscenace v roce 2014 věnována „velkolhoteckým pěvcům“, tedy lidem, kteří Robertu Smetanovi předzpívávali místní lidové písně, byla touha zjistit, zda si na ně ve Velké Lhotě a v sousedícím Brandlíně (kam studenti během svého průzkumu rovněž zaměřili) zdejší současná populace ještě pamatuje, či (a to spíše, vzhledem k faktu, že Smetanův sběr proběhl před přibližně osmdesáti lety) zda zná nějaké příběhy tradované ústním podáním o těchto lidech, kteří Smetanovi byli schopni předzpívat i několik desítek písní. Zároveň nás zajímalo, zda Lhoťáci některé ze Smetanovými sesbíraných písní ještě znají a případně je i umí zaspívat. Druhým důvodem tohoto tematického zaměření byl i můj zájem o bližší seznámení se s lidovou písní⁴¹ a jejím významem v lidském životě, který je dnes již, domnívám se, nenávratně ztracen (ačkoliv bychom mohli uvažovat o tom, že funkci lidové písně dnes částečně přebírá současná pop music, která je však zbavena lokálních a jiných specifických pro lidovou píseň „tradiční“).

Scénář inscenace byl převážně montáží úryvků z rozhovorů s velkolhoteckými obyvateli a pamětníky, textů Roberta Smetany a z velkolhoteckých lidových písní – takřka jediných možných inspiračních pramenů, které vzhledem k tématu šlo využít. Je zřejmé, že o obsahu scénáře zprvu tvůrci věděli jen málo, neboť závisela na množství získaných materiálů, a jeho vznik představoval završení procesu obeznamování se s velkolhoteckou lidovou písní a jejími interprety. Inscenace a její premiéra byla naplánována na 28. června na návsi ve Velké Lhotě ve 20 hodin. Účinkujícími byli studenti ateliéru Divadlo a výchova Divadelní fakulty Janáčkovy akademie múzických umění v Brně (DIFA JAMU), stálí účastníci projektu (Jan Neugebauer, Vojtěch Johaník, Natálie Pelcová a Tereza Koláčková) a dva divadelní improvizátoři (Josef Zachar a Simona Trávníčková – členové improvizčních skupin *Bafni* a *Kamarádi nacvičených scének*),⁴² kteří se v minulosti podíleli na obdobně zaměřených inscenacích a projektech, jichž jsem byl autorem.⁴³

2.2. Výzkum a první vznikající problémy

Výzkum probíhal ve dvou navzájem se ovlivňujících liniích. První z nich představovalo mé individuální studium rukopisu Smetanovy disertační práce a její částečný elektronický přepis,⁴⁴ dále rovněž přepis zapomenutého historického pojednání o náboženské historii Velkolhotecka z pera Jana Pelíška⁴⁵ a také výpis jmen zaznamenaných u notových zápisů lidových písní přiložených ke Smetanově disertaci a

⁴¹ Zájem o lidovou kulturu, resp. lidové divadlo a lidovou píseň je vlastní divadlu *KočéBR*, pod nímž (a pod hlavičkou Divadelní fakulty Janáčkovy akademie múzických umění v Brně) bývají velkolhotecké inscenace od roku 2011 uváděny.

⁴² Bližší informace o obou souborech na následujících odkazech: *Bafni* (<http://www.bafni.cz/>) a *Kamarádi nacvičených scének* (<https://www.facebook.com/kamaradi.nacvicenych.scenek/timeline>)

⁴³ Např. inscenace *Studynka róbena aneb Veletucet osudů lidí z Blanenska a okolí dle vyprávění Věry Škápikové a jejích potomků*

Scénář a režie: Vítězslav Větrovec

Scénografie: Natálie Pelcová

Hudba: Petr Míka

Účinkovali: Simona Trávníčková, Natálie Pelcová, Gabriela Veselá, Josef Zachar, Jan Neugebauer a Petr Míka

Premiéra: 18. listopadu 2013 v Dělnickém domě v Blansku jako inscenace divadla *KočéBR*

⁴⁴ Nachází se v příloze této studie.

⁴⁵ PELÍŠEK, Jan. *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic) : Dějinný nástin*. Nákladem reformovaného presbyterstva ve Velké Lhotě (Josef Groák a Ekler), Brno: 1882.

v Etnografickém ústavu v Brně. Takto získaná jména „velkolhoteckých pěvců“ spolu s několika dalšími uváděnými informacemi (věk zpěváka, místo, kde byla píseň zaznamenána) pak představovala jakýsi „odrazový můstek“ k druhé linii výzkumu, která spočívala v dotazování se velkolhoteckých obyvatel na jejich předky a kterou podstupovali již všichni účastníci projektu. Hlavní výsledky první linie bádání jsou prezentovány v předchozím oddíle, na ty druhé se podívejme zblízka nyní.

Velkolhotečtí obyvatelé byli dotazováni na 25 jmen uvedených ve Smetanově disertační práci. Z jejich výčtu je patrné, že ne všichni pocházeli z Velké Lhoty či sousedícího Brandlína či Poldovky: Anna Smetanová (1977–1962, Poldovka), Josef Kadlec (1848–1900, Poldovka), J. Závodský (Poldovka, nar. pravděpodobně 1870–71), M. Závodská (Poldovka, nar. pravděpodobně 1870–71), K. Novák (Šach, 1897–1947), J. Ambrož (Velká Lhota/Šach, nar. pravděpodobně 1860), Františka Antoňová (Velká Lhota, nar. pravděpodobně 1851), Josef Novák (Poldovka, 1887–1964), M. Hesová (Poldovka, nar. pravděpodobně 1873), N. Kořínková (nar. pravděpodobně 1916), J. Dvořák (nar. pravděpodobně 1857–58), J. Hes (Poldovka, nar. pravděpodobně 1903), Jan Hes (Poldovka, nar. pravděpodobně 1869, hajný), Viliam Šimánek (Brandlín, kovář), Antonie Čudlá (Velká Lhota, 1870–1952), J. Kříž (nar. pravděpodobně 1882), Božena Kadlecová (Velká Lhota, nar. pravděpodobně 1887), A. Nováková (1917–1996), Petr Čech (Poldovka, nar. pravděpodobně 1868, zedník), František Antoň (Brandlín, 1901–1989), Františka Hesová (Sumrakov, nar. pravděpodobně 1860), K. Němec (Radlice, nar. pravděpodobně 1880), Antonie Michálková (Heřmanec „Na jednotě“, nar. pravděpodobně 1868) a J. Hes „Hofer“ (Poldovka, 1887–1977).

Na vysvětlenou: (1) pakliže v seznamu nejsou uvedena celá křestní jména, nepodařilo se je zjistit, (2) pravděpodobná data narození jsou odvozena od věku zpěváka v době Smetanova sběru (1931–1933), (3) data úmrtí opsali studenti a účastníci projektu z náhrobních kamenů na velkolhoteckém hřbitově, pokud se na něm podařilo některé z pěvců „nalézt“, (4) místo sběru je uváděno Smetanou, pokud chybí, neuvádí je nedopatřením, a ani později je účastníci projektu nezjistili, (5) pakliže je za jménem uvedeno povolání pěvce, byla tato informace získána od obyvatel Velké Lhoty či byla zahrnuta ve Smetanových poznámkách.

Těmito indiciemi se tedy studenti během rozhovorů s velkolhoteckými obyvateli řídili. Zaměřovali se především na zpěváky pocházející z Velké Lhoty a jejího bezprostředního okolí (Poldovka, Brandlín) a rozhovory činili zejména s pamětníky a se staršími obyvateli Velké Lhoty či Poldovky (Božena Kopřivová, Karel Lojka, Josef Závodský aj.) či s lidmi, kteří se věnují velkolhotecké historii (rodačka z Poldovky a velkolhotecká knihovnice Marie Šedová a zejména Vratislav Hes).⁴⁶

První problémy na sebe nenechaly dlouho čekat. Na dotazované zpěváky si takřka nikdo ve Velké Lhotě nepamatoval a nedochovaly se ani takřka žádné ústně tradované příběhy či historky, které by nám umožnily k „velkolhoteckým pěvcům“ blíže proniknout. Zároveň Lhoťáci projevovali během rozhovorů téměř jakousi neochotu odpovídat na studenty kladené otázky, jednotlivá setkání se nesla spíše v duchu přátelských setkání, a to i přesto, že jednotlivých výjezdů se účastnili i studenti, kteří Velkou Lhotu navštívili poprvé (mimo těch, kteří účinkovali v inscenaci *Velkolhotečtí pěvci* se jednalo rovněž o zahraniční studenty programu Erasmus, kteří se s Velkou Lhotou seznamovali a připravovali své vlastní inscenace, které měly být uvedeny v rámci červnového *Velkolhoteckého divadelního rejžování*).

Příčin tohoto stavu spatřuji několik (když pomínu prosté, byť nezpochybnitelné, zapomenutí) – tím prvním je fakt, že se podobné schéma (dotazování se obyvatel, jejich citování ve scénáři inscenace apod.) opakovalo při přípravě velkolhotecké inscenace již potřetí (tvůrci začali tímto způsobem pracovat v roce 2012 při přípravě inscenace *Kterak se lhotecký rodák František Macků domů navrátil a s divadelníky z Brna tam besedoval*)⁴⁷ a Lhoťáci mnohdy nabývali dojmu, že „už nám všechno řekli“ či se obávali citovaných

⁴⁶ V roce 2010 uspořádal ve Velké Lhotě výstavu místních dobových fotografií, jejichž scany spolu s ofocenými velkolhoteckými kronikami mi ochotně poskytl pro účely inscenace, této studie i disertační práce. Ve Velké Lhotě rovněž Vratislav Hes představuje osobitého „kulturního činitele“, který organizuje různé „akce“ – jako např. pouť *Z Velké Lhoty do Telče s trakařem Eduarda Kubišty* (více viz: <http://velkalhota.blog.cz/0907/z-velke-lhoty-do-telce-s-trakarem-eduarda-kubisty>)

⁴⁷ Dále v textu budu používat pouze zkrácený název *Kterak se lhotecký rodák...* Pro bližší informace o inscenaci a jejím vzniku viz: VĚTROVEC, V. *Obnova paměti vesnice – Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008–2012*. Op. cit., s. 38–58.

informací, které by se v budoucí inscenaci mohly objevit,⁴⁸ druhým pak naše (tj. tvůrců a účastníků projektu, zejména pak tedy mé) „vrůstání“ do Velké Lhoty. Jednotlivá setkání s velkolhoteckými obyvateli nebyla snad ani tak poznamenána neochotou spolupracovat, jako spíše snahou přátelsky „se pobavit“, „pobesedovat“ po čase, kdy jsme se navzájem neviděli, či se seznámit s velkolhoteckými „nováčky“ (studenty, kteří do Velké Lhoty zavítali poprvé). K nabytí potřebných informací nepřispěl ani dotazník se jmény zpěváků, který byl umístěn v místní knihovně (zůstal prázdný).

Pro inscenaci *Velkolhotečtí pěvci* se nakonec stal zcela směřodátným rozhovor s Karlem Lojkou a jeho manželkou. Karel Lojka byl ve Velké Lhotě kronikářem, patří mezi nejstarší obyvatele Velké Lhoty a je zároveň jakýmsi „echtovním“ místním starousedlíkem (jeho rodina ve Velké Lhotě žije již několik staletí). Jelikož je také výborným pamětníkem, přece jenom se nakonec podařilo od něj informace o některých pěvcích získat, spolu s popisy (až „hrabalovsky“ poetickými) toho, jak se ve Velké Lhotě v předválečných dobách zpívalo a jak se po válce (z mnoha různých příčin) zpívat přestalo. Jak uvidíme v následující kapitole, popisovaný rozhovor s Karlem Lojkou se stal páteří inscenovaného textu, který se nakonec vzhledem k (ne)nabytým informacím v několika podstatných bodech odlišoval od prvotního záměru tvůrců uvedeného již dříve.

Právě popsané problémy a jejich možné příčiny pak zároveň předznamenávají zakončení druhé fáze velkolhoteckého projektu, „obnovy paměti vesnice“. Představují důvod k tomu začít opět pracovat jiným způsobem, pokoušet se definovat fázi nadcházející (poznamenanou rovněž blízkým se zakončením mého doktorského studia, a tím tedy i finanční podpory projektu v podobě grantů na specifický vysokoškolský výzkum) a hledat ke Lhoťákům a „velkolhoteckému divadelnění“ i jiné než již ozkoušené a prověřené cesty a přístupy.

2.3. Scénář inscenace *Velkolhotečtí pěvci* a jeho (pozměněná) východiska

Vzhledem k omezenému množství informací, které se nám (ne)podařilo získat během jednotlivých výjezdů do Velké Lhoty, bylo nutné pozměnit i inscenační záměr. Ten se namísto „velkolhoteckým pěvcům“ musel věnovat samotné velkolhotecké lidové písně a jejímu významu (Smetanova disertace a rozhovory s Karlem Lojkou). Údajů o jednotlivých pěvcích však bylo tak málo, že bylo jasné, že se v budoucí inscenaci sice objeví, ale její hlavní zřetel a téma se bude muset nacházet jinde.

Východisko představovala sama dlouhodobá kontinuální práce na velkolhoteckém projektu, která se svým charakterem leckdy podobá výzkumu antropologickému či etnografickému (sběr dat týkajících se místních kulturních specifik, zaobírání se sociálními vazbami, historickými souvislostmi regionu etc.),⁴⁹ a okolnosti, které z ní vyvěrají, zejména pak již zmíněné „vrůstání“ stálých účastníků projektu (a především mé, což se ve výsledné podobě scénáře, jak vzápětí uvidíme, promítlo měrou nemalou) do velkolhoteckého prostředí. Na tomto místě již je tedy nutné se o tomto „vrůstání“ zmínit konkrétněji.

Vztahy s velkolhoteckými obyvateli se začaly silněji upevňovat právě při přípravě inscenace *Kterak se lhotecký rodák...* v roce 2012 a během rozhovorů, v nichž se studenti dotazovali na osobu „místního blázna“ Františka Macků,⁵⁰ o němž inscenace měla pojednávat. Během jednotlivých výjezdů a návštěv Velké

Lhoty docházelo často k přátelským setkáním, pozváním na oběd či večeři a k dalším pohoštění (studenti se účastnili i místní zabíjačky). Účinkující byli od té doby (situace se od té doby každoročně opakuje) ve Velké Lhotě vítáni jako „staří známí“, což bylo dáno i pravidelnými letními návštěvami Velké Lhoty v rámci projektu *KočéBRování* divadla *KočéBR* (jehož účastníci se mnohdy překrývají s těmi velkolhoteckými).⁵¹ Ještě silněji můžeme pak o „vrůstání“ do velkolhoteckého prostředí mluvit v souvislosti s mou osobou – Velkou Lhotu navštěvuji i mimo jednotlivé „pracovní“ výjezdy, účastním se mnohdy místních lidových slavností (posvícení, pálení čarodějnic etc.), s některými Lhoťáky si vyměňujeme vánoční a velikonoční pohlednice a v neposlední řadě jsem ve Velké Lhotě slavil i svou svatbu (neženil jsem se se Lhoťáčkou, jak by si mohl leckdo vyvodit) a neskrývám touhu v této oblasti v budoucnu žít. Vedle těchto „radostí“ (mimo skutečnost, že tak činím pro potřeby své disertační práce) pořizují elektronické prepisy velkolhoteckých kronik z 18. – 20. století a snažím se identifikovat jednotlivé velkolhotecké obyvatele na dobových fotografiích etc., přičemž doufám, že se jednou dočkají knižního vydání, které si dle mého soudu zaslouží. Velkou Lhotou jsem tedy ovlivněn, fascinován (ba až „uhranut“) způsobem, který se někomu zajisté může zdát nesoudný či „nezdravý“.

Z odborných antropologických a etnografických textů však vidíme, že výše naznačený „problém“ však nebývá neobvyklý, či dokonce že „*představa nezaujaté, neutrální antropologie je mýtus.*“⁵² Koneckoncu i vedoucí divadelně-antropologického Divadla Continuo Pavel Štourač se v roce 2014 stal zvoleným zástupitelem Malovic, kde jeho divadlo sídlí, a do prostředí, do něž divadelně zasahuje a v němž zanechává své „otisky“, takto „vrostl“ i jiným než ryze uměleckým způsobem.

Mé vlastní ovlivnění Velkou Lhotou se pak tedy logicky zobrazilo ve scénáři inscenace *Velkolhoteckých pěvců*, nejvíce pak v postavě Sběratele (alternativně i Prostáčka měšťáčka), který Velkou Lhotu navštěvu-

---

domluvil otec sňatek s jakousi „Máňou“ z vedlejšího Brandlína. František se však ženit nechtěl, nakonec však byl otcem donucen. Manželství vydrželo pouze krátkou dobu, navíc začaly o nevěstě po vsi kolovat všelijaké peprné historky. Jak již bylo několikrát zmíněno, František byl v pozici jakéhosi „místního blázna“ - huhlal, šoupal nohama, neustále si drmolil něco sám pro sebe. Po Velké Lhotě dodnes kolují historky, že její matka v dětství upustila ze stolu, nebo že spadl na hlavu z vozíku, se kterým jeho otec na Slovensku rozvázal chléb. K tomuto vnímání zajisté ještě přispívala jeho neschopnost pořádně se o sebe postarat – chodil často nemytý, rád a často pobýval v hospodě (... ale kvůli lidem, ne kvůli pití..., byl tam znám pod přezdívkou „šéf“), vidět ho bylo stále ve stejném oblečení, ve svém domě po otcově smrti nehospořil (... matová skla v autech jsou Frantovo vynález...), dřevo na topení si začal pořizovat většinou až v zimě, novinami ucpával díry v kamnech, střechu neopravoval atd. Oproti tomu však byl pracovitý na všech jiných místech – Lhoťákům často pomáhal na jejich pozemcích (... za polévku...), po nějaký čas byl zaměstnán v pivovaru či v cukrovaru.

Co z něj však dělalo opravdu svéráznou osobnost, byla jeho paměť – dovedl si zapamatovat data svátků a narozenin jednotlivých Lhoťáků (při té příležitosti jim vždy strkal do schránek pohled s krásně napsaným blahopřáním), ale i různá historická data, zeměpisná fakta apod. Známal rovněž inzeráty, které si neustále podával kvůli seznámení (... jeho heslo byla věta - foto napoví -),. Několikrát za ním dokonce nějaké ženy přijely – aby po spatření jeho chalupy opět zmizely do nenávratna – či on sám se za nějakou vždy na krátký čas vydal, což však nikdy nemělo dlouhého trvání. Ještě se zmiňme o historice, která se týkala jeho zpěvu – vždy po něm prý začalo pršet. Pokud mu chlapi v hospodě začali zpívat píseň „Ach, synku, synku...“, vždy se rozplakal. V hospodě vypomáhal odvážením opilých hostů na kolečku, a pokud se domů na Poldovku rovněž navracel v podnapilém stavu, nadával svým nesrozumitelným huhlavým hlasem na lidi bydlící v domech po cestě. Nestávalo se to však často – když se opil, bylo pro něj příjemnější vyspat se na místní zastřešené autobusové zastávce, které se přezdívalo „Frantova ložnice.“ Za svého života choval asi nejpřátelštější vztahy s Josefem Brychtou a s rodinou Josefa Kovalčuka, kterým často vypomáhal a občas u nich dokonce trávil svůj volný čas. V posledním období jeho života se o něj zejména tito lidé starali nejvíce. Ať už šlo o poskytnutí topiva na zimu či o ustavičné „navracení“ Františka do domova důchodců v nedalekých Budiškovcích, odkud neustále prchal zpět do Velké Lhoty i v době, kdy jeho synovec jeho dům již dávno prodal. Na jeho pohřbu v roce 2002 se sešla celá vesnice.“

VĚTROVEC, V. *Obnova paměti vesnice - Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008-2012*. Op. cit., s. 43-44.

⁵¹ Pro bližší informace o projektu viz následující odkaz: <http://kocebr.webnode.cz/kocebrovani/>.

⁵² BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Op. cit., s. 19.

⁴⁸ Na tomto místě jsem si pochopitelně vědom značné subjektivity, kterou text oplývá, avšak nelze tomu jinak. Informace a dojmy, které zde o velkolhoteckých obyvatelích uvádím, vycházejí z jednotlivých výjezdů do Velké Lhoty se studenty DIFA JAMU či z četných soukromých pobytů ve Velké Lhotě v průběhu trvání celého projektu resp. jeho druhé fáze, „obnovy paměti vesnice“ (2012–2014).

⁴⁹ Od uvedených oborů jej však odlišuje zřetel zkoumání – data (dle odborných antropologických či etnografických měřítek zajisté neúplná) jsou sesbírána především pro potřeby vznikajících inscenací uváděných ve Velké Lhotě a v návaznosti na tuto divadelní činnost také pro potřeby této a předchozích studií a disertační práce.

⁵⁰ Pro úplnost uvádím jeho stručnou charakteristiku nabytou právě rozhovory s velkolhoteckými obyvateli a uvedenou v jedné z předchozích studií: „*František Macků se narodil v roce 1924 na Slovensku. Zanedlouho se však rodina (měl bratra, který později zastával vedoucí post v Baťových závodech ve Zlíně) přestěhovala na Poldovku, s jejímž okolím a v něm žijícími obyvateli ji pojily vzdálené příbuzenské vztahy. Matka zemřela poměrně záhy ještě na Slovensku a bratr odešel do učení, František tedy zůstal na Poldovce sám s otcem, který po úraze v lese při svázení dřeva přišel o nohu a ze svého domu již příliš často nevycházel. Jednou Františkovi*

je kvůli sběru dat (!) týkajících se velkolhotecké lidové písně a zpěváků, kteří mu tyto písně předzpívali. Postava Sběratele (inspirovaná zčásti Robertem Smetanou a zčásti mou osobou) navštěvuje Lhoťáka a Lhoťáčku (jakési „destiláty velkolhoteckví“ převážně inspirované manžely Lojkovými, kteří mu neodbytně nabízejí čerstvě upečenou buchtu) a dotazuje se jich na vše potřebné. Ti mu odpovídají spíše vyhýbavě, spíše než o samotných pěvcích se toho Sběratel dovídá mnoho o současném životě ve Velké Lhotě, což však neregistruje a nevnímá, neboť jeho prvořadým zájmem je sběr historických dat. Zoufalý Sběratel (stále odmítající pohoštění, které mu Lhoťáci nabízejí) se snaží vypátrat naprosto cokoliv, co by mu v jeho výzkumu mohlo pomoci, až se mu v samotném závěru zjevuje personifikovaná Velkolhotecká lidová píseň, která se spolu s duchy několika velkolhoteckých pěvců neustále vyskytovala Sběrateli nablízku, byť jím nespátřena. Sběratel si konečně od Lhoťáků konečně bere nabízenou buchtu a ve Velké Lhotě spolu s jejími obyvateli zůstává.

„Ale prostáčku! Ale měšťáčku! Však co do mě, já nejsem důležitá. Vykašli se na mě. No, já byla, a už tak jako moc nejsem. To víš, von ten folklór to je už dneska věda. A to já nemusím. Vždyť já jsem tu byla jenom s lidma a pro lidi. Já už prostě jsem taková lidová, no. Měj se krásně!“⁵³

Jednoduchý příběh tedy vedle informací o velkolhoteckých zpěvácích, velkolhotecké lidové písni a Smetanově písňovém sběru především popisoval pronikání (převážně nevědomé) Sběratele do velkolhoteckého prostředí. Podal svědectví o minulém i současném životě ve Velké Lhotě, skrytě reflektoval snahu tvůrčího týmu během jednotlivých výjezdů a ze strany druhé byl rovněž mým vlastním vyznáním v míře intimnější, než tomu bylo v inscenacích dřívějších, a příběhem mého „vrůstání“ do velkolhoteckého prostředí.

„UVědomila jsem si, že být etnografem či etnografkou znamená zkoumat jak sebe, tak ty druhé. Tak se mé já stává ‚tím druhým‘, předmětem výzkumu, a zároveň ten druhý se tím, že ho poznáváme, a odlišným přístupem k terénnímu výzkumu stává zase součástí mého já.“⁵⁴

Inscenace byla uvedena (stejně jako v případě těch předcházejících) na velkolhotecké návsi. Centrální hrací prostor, na němž byl umístěn rozkládací kruhový stůl (který se v závěru představení „proměnil“ v hrající LP desku, z níž nyní již i Sběrateli zaznívaly do ucha velkolhotecké písně v podání jednotlivých duchů velkolhoteckých pěvců), představoval především příbytek postav Lhoťáka a Lhoťáčky. Diváci byli rozmístěni okolo tohoto centrálního hracího prostoru. Způsobem scénování inscenace *Velkolhotečtí pěvci* navazovala na inscenace ve Velké Lhotě již dříve uvedené a divadelním jazykem se jim v mnohém podobala.

Zájemce o výslednou podobu *Velkolhoteckých pěvců* na tomto místě tedy již odkazují k fotografickým přílohám této práce a k audiovizuálnímu záznamu inscenace. Divadelní jazyk velkolhoteckých inscenací je zčásti popsán v jedné z předchozích studií⁵⁵ a důsledná a odpovídající péče mu bude věnována v budoucí disertační práci.

3. Dopad inscenace *Velkolhotečtí pěvci*

O dopadu letošní velkolhotecké inscenace budu mluvit dvojím způsobem. Jednak se zmíním o vlivu, který mělo představení na své (převážně velkolhotecké) publikum, druhá se budu věnovat rovněž vlivu, který velkolhotecký projekt měl v roce 2014 na své účastníky a na mě jakožto hlavního organizátora a tvůrce projektu. S touto druhou částí pochopitelně souvisí i uvedení dalších problémů a nesnází, které velkolhotecký projekt provázely a provází a které vedly k (logickému) zakončení jeho druhé fáze, „obnovy paměti vesnice“.

3.1. Dopad na velkolhotecké publikum

Teoretickým vlivům, které na Velkou Lhotu a její obyvatel má uvádění velkolhoteckých inscenací, jsem se věnoval v předchozí studii, v níž jsem psal o možném zvyšování vnitřní rozvinutosti kraje a o navyšování jeho endogenního rozvojového potenciálu.⁵⁶ Na tomto místě tedy uvedu zcela konkrétní vyzorované dopady, které uvedení *Velkolhoteckých pěvců* ve Velké Lhotě způsobilo.⁵⁷ K inscenaci na tomto místě připojím ještě již zmíněnou výstavu fotografií Roberta Smetany, kterou uspořádal Josef a Michal Kovalčukovi (jedná se o zetě a vnuka Roberta Smetany), *Velká Lhota s Poldovkou a jejich obyvatelé*, jejíž vernisáž proběhla rovněž 28. června ve velkolhotecké knihovně.

Vzhledem k výše popsáným problémům týkajícím se „zapomnětlivosti“ velkolhoteckých obyvatel a k okolnostem, za jakých probíhal sběr dat potřebných pro inscenaci, není překvapivé, že samotné informace o velkolhotecké písni, které byly zahrnuty do scénáře inscenace (pocházely ze Smetanovy disertační práce), byly pro publikum novinkou a takřka na žádnou z písní se nikdo z diváků (alespoň soudě dle jejich reflexí po zakončení festivalu a v týdnech následujících) neupamatoval. Ohlas však vzbudily údaje o některých velkolhoteckých zpěvácích, na které si Lhoťáci přece jenom po zhlédnutí inscenace vzpomněli (v jednom případě nám dokonce jedna obyvatelka Velké Lhoty přiznala, že se během našich rozhovorů mylila, když nám prý nebyla schopna žádné informace dodat – po představení se rozpomněla, že přece jenom její babička Smetanovi písně předzpívala). Výrazným zadostičiněním bylo rovněž vyjádření jednoho Lhoťáka: „*To jste nám to zase nandali*“. Týkalo se především jeho vlastního otce, který ve velkolhotecké hospodě dříve často hrával na akordeon, mnoho z místních písní prý zná, ale již se nemá k tomu, aby je v hospodě v současnosti hrával (bohužel ze zdravotních důvodů, nikoli proto, že by se mu „nechtělo“).

Velký ohlas zaznamenala rovněž výstava Smetanových fotografií (byli na nich zachyceni velkolhotečtí zpěváci), která trvala do konce července. Mezi jejími návštěvníky se objevovali i lidé z okolních vesnic a vzdálenějších krajů – zda mezi nimi však byl někdo z potomků „velkolhoteckých pěvců“, se prozatím nepodařilo dohledat.⁵⁸

Dopad měl samozřejmě i samotný proces sběru materiálů pro inscenaci, který trval od ledna do června 2014. Přestože se nepodařilo od Lhoťáků vyzískat potřebné množství informací (viz výše), byli donuceni se alespoň na chvíli ponořit do soukromých archivů, fotografií, popř. pamětí a zápisků svých předků (již zmíněný Vratislav Hes).

Výrazně negativním bylo na druhé straně vyjádření jedné z divaček, která sice ocenila fakt, že se vesnici velikosti Velké Lhoty vůbec pokoušíme nějakým způsobem kulturně „rozžít“, naše snahy v uběhlých třech letech (počínaje uvedením inscenace *Kterak se lhotecký rodák...* v roce 2012 a započítáním fáze „obnovy paměti vesnice“, v níž jsou témata inscenací inspirována dosud živou pamětí vsi) však pokládá za opakující se a podbízející – takřka vždy je představení v této fázi projektu zaměřeno na jednotlivého Lhoťáka či skupinu velkolhoteckých obyvatel, k nimž má soudobá populace Velké Lhoty již vytvořený vztah. Byla by radši, kdybychom zde uváděli „kulturně hodnotnější“ a „výchovnější inscenace“ (uvedla i příklady z klasických divadelních her).

Tento poslední dopad (spolu s již zmíněnými) rovněž předznamenává zakončení této fáze projektu („obnovy paměti vesnice“). Výsledky úvah a přemýšlení o uvedených negativních a úskalích „velkolhoteckého divadelnění“ předkládám v závěrečném oddíle studie. Na místě je zde ještě zapotřebí uvést fakt, že obsah předložené kritické výpovědi i její forma (kterou zde samozřejmě v mnohém upravuji a „změkčuji“ v rámci charakteru tohoto textu) byly však i přes svou kritičnost nepochybným ukazatelem „vrůstání“ tvůrců do velkolhoteckého prostředí, otevřenosti vztahů, které mezi tvůrci a jejich publikem panují a oboustranného

⁵⁶ VĚTROVEC, V. *Divadelní festival Velkolhotecká škola: Navýšení pocitu lokální identity a „rozšíření hranic“ vesnice prostřednictvím divadelních inscenací*. Op. cit. s. 2–3.

⁵⁷ Informace předkládané v tomto oddíle pocházejí především z rozhovorů s obyvateli Velké Lhoty a Poldovky během týdnů po zakončení festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování*. Rozhovory jsem se Lhoťáky podnikl v rámci několika soukromých návštěv ve Velké Lhotě v tomto časovém období.

⁵⁸ Pro rok 2015 je v plánu připravit výstavu další – tentokrát reflektující „velkolhotecké divadelnění“ od jeho počátku v roce 2008 do současnosti. Její součástí by mělo být i poskytnutí scénářů všech do této doby ve Velké Lhotě uvedených inscenací a jejich audiovizuální záznamy (jsou-li k dispozici).

⁵³ Ze scénáře k inscenaci *Velkolhotečtí pěvci*.

⁵⁴ CAPLAN, Pat. *Learning tender: fieldwork in a Tanylian coastal village, 1965–85*. In BELL, Diane – CAPLAN, Pat – KARIM, Wayir Jahan (eds.). *Gendered Fields: Women, Men and Ethnography*, London & New York: Routledge, s. 180.

Citace uvedena v: BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Op. cit. s. 103.

⁵⁵ VĚTROVEC, V. *Obnova paměti vesnice – Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008-2012*. Op. cit.

ovlivňování se při tvorbě divadelních inscenací. Všechny zmiňované dopady stojí (a vždy stály) na začátku přemýšlení o možné budoucí tvorbě.⁵⁹

3.2. Dopad na tvůrce projektu a zakončení fáze „obnovy paměti vesnice“

Nutnost obměnit způsob sběru materiálů pro potřeby vzniku inscenace, jistá (na předchozích řádcích Lhoťáky zreflektovaná) „podobiznost“ a „obebranost“ jednotlivých zpracovávaných témat, stále se opakující (byť postupně se vyvíjející) divadelní jazyk, kterým jsou velkolhotecké inscenace scénovány a etický problém zmíněný v předchozí studii⁶⁰ – nemožnost věnovat se určitým ožehavým tématům bez toho, že by tvůrci ve Velké Lhotě pobývali delší čas a mohli tak případné konflikty vyvolané inscenací sami řešit s patřičnou zodpovědností⁶¹ – jsou tedy hlavními příčinami nutnosti pozměnit směřování projektu, resp. ukončit jeho druhou fázi.

Mezi další faktory, které toto rozhodnutí zapříčiňují, stojí organizační stránka „velkolhoteckého divadelního“. Ta se týká jednak finančních možností, které mohou být v nadcházejících letech omezené (zakončují studium na DIFA JAMU), druhak i samotných účastníků projektu. Stálí účastníci již studium na DIFA JAMU ukončili (či dokončují) a začínají se pohybovat v profesionálních divadelních scénách či se plně zařazují do jiného (zejména pedagogického) pracovního procesu a „přisun“ stále nových studentů a účastníků projektu nespědí. Vzhledem k jeho kontinuálnímu a dlouhodobému charakteru (započal již v roce 2008!) je zapotřebí, aby vědomí této kontinuity a návaznosti na předcházející činnost bylo zachováno a bylo s ním soustavně pracováno (vědomá práce s velkolhoteckým publikem, kterou z velké části pochopitelně zastávám já sám, ale vzhledem k časové náročnosti projektu, jeho růstu a v neposlední řadě i zvyšující se ambicióznosti cílů potřebuji tým lidí, který by mi pomohl právě uvedené soustavně rozvíjet dále).

„Vrůstání“ stálých tvůrců do velkolhoteckého prostředí dané dlouhodobou a kontinuální prací je však paradoxně dalším důvodem, proč směřování projektu pozměnit (mluvím vlastně zcela subjektivně a zejména o sobě). Nemůžeme již o Velké Lhotě vypovídat, aniž bychom nevypovídali velkou měrou i sami o sobě a o svém vztahu k ní a k místním obyvatelům. Fakt, že se tvůrcům scénářem *Velkolhoteckých pěvců*, reflektujícím pronikání do místního života, podařilo z nastalé situace „vylhat“, je sice pozitivní, ale dlouhodobě neudržitelný.

Z výše napsaného je patrné zejména toto: je zapotřebí změnit jak samotný „fokus“ velkolhoteckých inscenací, tak i způsob jejich přípravy (kvalitativní výzkum, který uvedení inscenací vždy předchází). Než se však přesuneme k úvahám o tom, jakými způsoby by tato změna směřování mohla proběhnout, zmiňme se ještě o ostatních inscenacích uvedených v rámci letošního velkolhoteckého festivalu.

⁵⁹ Pouze zmíním, že v několika případech stáli u volby tématu budoucí uvedené inscenace sami Lhoťáci – bylo tomu tak např. u inscenací *Velkolhotecké pašije aneb Divadelní ztvárnění pašijového příběhu, jak na Květnou neděli a na Velký pátek v evangelické církvi augšpurského vyznání ve Velké Lhotě čten a zpíván byl* v roce 2011 a *Velkolhotecká škola aneb Kterak cizinci Velkou Lhotu poznávali, studenti divadelní jim to překládali, zkušenosti divadelníci, ty staré páky, jim k tomu přitakávali a velkolhotečtí obyvatelé mnohé očekávali* v roce 2013.

⁶⁰ VĚTROVEC, V. *Divadelní festival Velkolhotecká škola: Navýšení pocitu lokální identity a „rozšíření hranic“ vesnice prostřednictvím divadelních inscenací*. Op. cit. s. 6–7.

⁶¹ Zajímavé příklady nezodpovědného počínání tvůrců obdobných uměleckých projektů se sociálními přesahy uváděl na *Svatokateřinských hodech: Setkání tvůrců zabývajících se uměleckými projekty ve vesnických lokalitách* geograf a pedagog věnující se místně zakotvenému učení Břetislav Svovil, když např. mluvil o skupinách vytvářejících projekty v Sudetech, v jejichž rámci bylo tvůrci místní (české) obyvatelstvo „rozjitřeno“ a označeno jako to „špatné“ (v souvislosti s odsuny německého obyvatelstva) a následně tvůrci projektu oblast opustili a dále toto „rozjitření“ nikterak nereflektovali a dále s ním nepracovali. Dle Svovila pak taková činnost nepřináší žádoucí výsledky (navýšení pocitu lokální identity, vědomí sounáležitosti s oblastí, v níž žijí etc.) – když pomíneme odškrtnutou kolonku v evropském grantu – ale budí spíše nedůvěru a pohoršení. Poměrně dobře známá tvůrčí činnost české výtvarnice Kateřiny Šedé je tedy v této souvislosti jistě sporná. (Informace z diskusního setkání *Svatokateřinské hody: Setkání tvůrců zabývajících se uměleckými projekty ve vesnických lokalitách* pocházejí z archivu divadla KoččBR.)

4. Ostatní inscenace uvedené v rámci festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování*

Hlavní zřetel studie byl na výše uvedených řádcích již takřka celý realizován. Pro úplnost však v tomto oddíle ještě předkládám stručnou reflexi ostatních inscenací či performancí, které byly ve Velké Lhotě v rámci festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování* představeny velkolhoteckému publiku. Uvádění cizojazyčných inscenací je totiž od roku 2013 nedílnou součástí velkolhoteckého projektu a divadelní události, která se každoročně ve Velké Lhotě odehrává.

Inscenace zahraničních studentů programu Erasmus (a členů Divadla Jára Pokojského) byly ve Velké Lhotě uvedeny 27. a 28. června se záměrem „rozšíření hranic vesnice“. Rovněž stejně jako v roce 2013 byly i letos tyto inscenace odehrány převážně ve svých původních jazycích, tedy ve finštině a v turečtině (tlumočeny byly jen částečně, inscenace *Kriplíci* byla pochopitelně hrána v češtině) a prezentovány byly ve Velké Lhotě na rozličných místech, které dosud zůstaly divadlem nezasažené (rybník „Lojkáč“, dětské hřiště, prostor před místní knihovnou). Tematický rozptyl těchto inscenací byl značný – *Kalevala jenom z mála* divákům prezentovala vybrané části finské *Kalevaly*, *Deli Dumrul* (Šílený Dumrul) předkládal osobitě ztvárnění turecké pověsti, která se prolнула s politickými událostmi v Turecku v roce 2013 (občanské demonstrace proti autoritativnímu premiérovi) a částečně improvizovaní *Kriplíci* pojednávali o životě vozíčkářů, o tom, jak na ně dopadá pohled lidí „normálních“ a v neposlední řadě také o okolnostech, v nichž vozíčkáři svou situaci využívají či až zneužívají. Kromě *Kriplíků* měla na starost režii jednotlivých inscenací Marika Smreková (stejně jako v roce 2013).

Přestože tematicky velmi rozdílné, měly všechny zmiňované inscenace jednoho společného jmenovatele – jejich záměrem bylo ukázat velkolhoteckým obyvatelům „jiné světy“ než je ten jejich, ať už to byl svět finských mýtů, tureckých legend s přesahem do turecké současnosti či svět vozíčkářů. Konkrétním důvodem, proč a jakým způsobem bývají tyto inscenace (rozuměj inscenace zahraničních divadelních tvůrců a studentů) ve Velké Lhotě prezentovány, jsem se věnoval v předcházející studii,⁶² v níž jsem záměry čerstvě založeného festivalu (logicky však navazujícího na východiska celého velkolhoteckého projektu) a jeho specifika důkladně popisoval.

Jestliže jsem v předchozím oddíle naznačoval jistou obavu z vyčerpání se („obebranost“ témat uváděných v rámci „těch hlavních“ velkolhoteckých inscenací), tak na tomto místě musím nezbytně uvést, že inscenace zahraničních studentů mnohdy vnášejí (a letos tomu nebylo jinak) do velkolhoteckého projektu tolik potřebný „svěží vítr“,⁶³ což je nepochybně dáno jak samotnými tématy, které do Velké Lhoty přináší, tak i odlišným divadelním jazykem, kterým v inscenacích v režii Mariky Smrekové promlouvají. Svou roli zde rovněž sehrává fakt, že aktivizují publikum ve větší míře, než je tomu u inscenací českých – diváci musí inscenace navštěvovat na různých místech (např. rybník „Lojkáč“, kde byl uveden úvodní ceremoniál *Velkolhotecký otvírák a Kalevala jenom z mála*) a ty jsou mu prezentovány v původních jazycích účinkujících. Publikum se tak musí nezbytně snažit více, než je tomu u inscenací, jejichž téma je mu mnohdy velice blízké.

Přínos těchto inscenací je rovněž neoddiskutovatelný z hlediska zvolených témat. Nejcitelněji se projevil u představení *Kriplíků* a *Deli Dumrul*, resp. u jejich reflexe velkolhoteckým publikem. Vzhledem k tomu, že inscenace *Kriplíci* byla scénována i se záměrem ukázat vozíčkáře i z té špatné stránky jejich povah (v závěru inscenace jsou postavou Anděla v podání improvizátorky Simony Trávníčkové vyléčeni, načež toho všichni začnou litovat – přicházejí tak o mnoho výhod, které jim vozík přináší např. na úřadech, kde ne-

⁶² VĚTROVEC, V. *Divadelní festival Velkolhotecká škola: Navýšení pocitu lokální identity a „rozšíření hranic“ vesnice prostřednictvím divadelních inscenací*. Op. cit. s. 3–4.

⁶³ A nejenom do velkolhoteckého projektu, ale do Velké Lhoty vůbec: studenti z rozličných zemí se v rámci jednotlivých výjezdů do Velké Lhoty účastní místních lidových slavností (zejména Velikonoc) a účastní se rovněž rozhovorů s velkolhoteckými obyvateli (jsou jim překládány českými účastníky projektu), které se mnohdy stáčejí právě jejich směrem. Nežřídka dochází k situacím, kdy se obě strany vzájemně obdarovávají dary typickými pro tu kterou národnost (studenti si nežřídka odnášejí láhev domácí slivovice, Lhoťáci letos obdrželi např. turecké sladkosti, med apod.). Tento akt „obdarování se“ pak bývá zpečetěn úvodním ceremoniálem festivalu – *Velkolhoteckým otvírákem* – v němž se jednotliví zahraniční studenti (a noví účastníci projektu) svému publiku opětovně představují a nabízí mu rozličné dary v podobě tanců, zpěvů, jednoduchých divadelních etud či pochutin.

musejí čekat ve frontě – a Anděla vulgárně urážet a osočovat ho), na reakcích se to samozřejmě projevilo. To bylo mnohdy až šokováno tím, že vozíčkáři mluví sprostě, pijí alkohol a dovedou svou situaci brát s (až černohumorným) nadhledem. Svět vozíčkářů se tak Lhoťákům otevřel nečekaným způsobem (který byl zajisté přínosnější a vhodněji zvolený než v případě, kdyby byli účinkující v této inscenaci litováni či se divákům jinak „hrálo na city“).

U představení *Delí Dumrul* pak zase zhlédnutí inscenace vedlo k četným diskusím o politické situaci v Turecku, o kulturních odlišnostech mezi Západem a Východem, které se jeví palčivými zejména v poslední době. Neskromně se domnívám, že inscenace tureckých studentů a jejich účast ve velkolhoteckém projektu alespoň ve Velké Lhotě napomohla být jen třeba malou měrou odbourat mnohdy až iracionální strach ze všeho, co připomíná islám, a také stereotypní uvažování o národech s námi přímo nesousedícími (žádný ze studentů, kteří Velkou Lhotu navštívili, nebyl věřící, dívky chodily odhalené v kraťasech či krátkých sukních apod.).

Na následujících řádcích pro úplnost předkládám faktografické údaje všech inscenací během festivalu *Velkolhotecké divadelní rejžování* uvedených.

Velkolhotecké divadelní rejžování (festival)

Koncept: Vítězslav Větrovec, Marika Smreková

Produkce: Vítězslav Větrovec

Výtvarnice: Natálie Pelcová, Inês Liberal Morgado dos Santos

Supervize: Josef Kovalčuk

Program: 27. červen 2014, 18:00

Velkolhotecký otvírák

Kalevala jenom z mála

28. červen 2014, 18:00

Velká Lhota s Poldovkou a jejich obyvatelé (vernisáž výstavy)

Kriplíci

Delí Dumrul

Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)

Realizační tým a obsazení úvodního setkání Velkolhotecký otvírák

Koncept: Vítězslav Větrovec a kolektiv

Režie: Marika Smreková

Dramaturgie: Marika Smreková, Vítězslav Větrovec

Hudba: Tereza Koláčková, Zuzana Patraková, Jana Kalvodová

Účinkovali: Vojtěch Johanič, Jan Neugebauer, Josef Zachar, Lukáš Kavín, Tereza Koláčková, Natálie Pelcová, Jana Kalvodová, Zuzana Patraková, Iveta Kocifajová, Andrea Szopová, Simona Trávníčková, Otto Kauppinen, Sara Pauliina Häkkinen, Inês Liberal Morgado dos Santos, Mertcan Ertürk, Cem Öntaş, Raci Durak, Özlem Görür

Premiéra: 27. červen 2014 u rybníka „Lojkáče“ ve Velké Lhotě

Realizační tým a obsazení inscenace Kalevala jenom z mála

Scénář: Otto Kauppinen

Režie: Marika Smreková

Dramaturgie: Otto Kauppinen

Hudba: Zuzana Patraková

Účinkovali: Vojtěch Johanič, Otto Kauppinen, Lukáš Kavín, Sara Pauliina Häkkinen, Cem Öntaş, Jan Neugebauer, Marika Smreková a kol.

Premiéra: 27. červen 2014 u rybníka „Lojkáče“ ve Velké Lhotě

Realizační tým a obsazení inscenace Kriplíci

Scénář: Michal Viďura, Daniel Rampáček a Libor Doležal

Režie: Vítězslav Větrovec

Dramaturgie: Simona Trávníčková, Josef Zachar

Hudba: Tereza Koláčková

Účinkovali: Michal Viďura, Daniel Rampáček, Libor Doležal, Josef Zachar a Simona Trávníčková

Premiéra: 28. červen 2014 u knihovny ve Velké Lhotě

Realizační tým a obsazení inscenace Delí Dumrul

Scénář: Özlem Görür

Režie: Marika Smreková

Dramaturgie: Otto Kauppinen

Scénografie: Inês Liberal Morgado dos Santos

Účinkovali: Raci Durak, Özlem Görür, Mertcan Ertürk, Cem Öntaş, Jan Neugebauer, Iveta Kocifajová, Andrea Szopová a kol.

Premiéra: 28. červen 2014 na dětském hřišti ve Velké Lhotě

Realizační tým a obsazení inscenace Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)

Scénář a režie: Vítězslav Větrovec

Scénografie: Natálie Pelcová

Hudba: Tereza Koláčková

Účinkovali: Vojtěch Johanič, Natálie Pelcová, Josef Zachar, Tereza Koláčková, Andrea Szopová, Iveta Kocifajová, Lukáš Kavín, Jan Neugebauer, Jana Kalvodová a Simona Trávníčková

Premiéra: 28. červen 2014 na návsi ve Velké Lhotě

5. Závěrem: Velkolhotečtý projekt v roce 2015 a dále

Na předcházejících stránkách jsme viděli mnohé problémy a úskalí, které velkolhotečtý projekt provázely v roce 2014 (nutnost změnit způsob získávání materiálu pro uvádění inscenace, nutnost kontinuity, etický problém zmiňovaný již v předchozích studiích, nebezpečí „obebranosti“ a „podbízivosti“, finanční záze- mí projektu etc.), z nichž některé byly příznačnými i pro ročníky minulé, popř. by byly i obecně příznačné pro projekt obdobného typu. Tyto nesnáze pak v současnosti ústí do zakončení druhé fáze velkolhotečké- ho projektu, fáze „obnovy paměti vesnice a rozšíření jejích hranic“. V závěrečné části této studie bych se tedy rád (formou spíše úvahy než čeho jiného) věnoval zamyšlení, kudy by se mohl velkolhotečtý projekt v nadcházejících letech ubírat.

5.1. Budoucnost blízka

Začněme těmi nejzřejmějšími předpoklady této změny směřování „velkolhotečtého divadelního“, které vyvěrají z již uvedeného. Je zapotřebí rozšířit způsob sběru materiálu uplatnitelného v připravované insce- naci. Je možno začít uvažovat o panelových besedách s obyvateli Velké Lhoty,⁶⁴ kteří by se při nich mohli vyjádřit jak k tématům, která by v nadcházejících letech chtěli na své návsi (ale i jiných místech) spatřit ve formě divadelních inscenací, popř. i reflektovat dosavadní průběh projektu a tím jej i posouvat dál. Další možností je i vytvořit soubor jakýchsi dotazníků, v nichž by Lhoťáci odpovídali na předem připravené otáz- ky – je však otázkou, zda by se podařilo dotazníky od velkolhotečtých obyvatel získat vyplněné zpět (viz dotazník týkající se velkolhotečtých zpěváků zmíněný v jednom z předcházejících oddílů).

V minulých studiích jsem hovořil rovněž o záměru zvýšit míru participace místních obyvatel na celém pro- jektu. Během sedmi let doby trvání „velkolhotečtého divadelního“ (2008–2014) se však ukazuje, že Lho- ťáci si na účinkování v inscenacích o sobě samých netroufají. Projektu se ale účastní jinými způsoby – pomáhají s výpravou (kříž uvedený ve *Velkolhotečtých pašijích*, vor v *Kalevale jenom z mála* etc.), poskytu- jí rozhovory a tím i materiály pro jednotlivé inscenace či jejich scénáře upřesňují. Dalším způsobem, jakým by se dala míra jejich participace zvýšit i jiným než ryze tvůrčím způsobem, je jejich podíl na finančním zajištění projektu (který mnohdy označují za svůj, resp. za to „jejich divadlo“) – a nemyslím nyní na jeho dotování, ale např. na možnost zlevněného ubytování (po rozhovoru se staršovstvem místní evangelické církve) či stravování ve velkolhotečtých domácnostech, které by se dalo spojit s rozhovory s místními obyvateli. Už jen tyto dvě věci by umožnily rozpočet projektu výrazně snížit. Zároveň se domnívám, že ta- kováto „péče“ o projekt a jeho účastníky, by mohla míru zainteresovanosti Lhoťáků zvýšit i se (spo- lu)zodpovědností za výsledek. Tvůrci by rovněž z ochoty místních obyvatel participovat na projektu i tímto způsobem viděli, jak se k němu jeho publikum staví a zda má zájem na jeho udržení a zachování, popř. dalším vývoji.

Rád bych, aby se projektu účastnili lidé, kteří se jím cítí skutečně zaujati a jsou připraveni do něj investo- vat svůj čas, herecký um i přemýšlení a projevují o něj hluboký zájem.⁶⁵ Po pravdě řečeno nevím, zda je toto možné za předpokladu, že se projektu mnohdy účastní studenti z pouhé zvědavosti, která vzhledem k dlouhodobému řešení každého ročníku a jeho náročnosti (celý letní semestr, studenti provádějí rozhovo- ry s velkolhotečtými obyvateli, přepisují, pročítají již získané materiály a snaží se „destilovat“ téma budou- cí inscenace), brzy odpadá a má tímto na projekt negativní vliv (již několik studentů jsem v předchozích ročnících z projektu vyhodil kvůli tomu, že neplnili zadané úkoly a brzdili tím přípravu scénářů). Pohrávám si i s myšlenkou dát velkolhotečkému projektu formu workshopu, který si zájemce zaplatí a tím dá najevo, že o něj má skutečně zájem. Pravděpodobně se dá počítat i s tím, že tento „akt zaplacení“ bude mít za následek i to, že takový zájemce bude čas, jenž do projektu investoval, chtít využít zodpovědněji a plněji.

To jsou však myšlenky snad až příliš konkrétní či dílčí, které směřování projektu nemění v jeho obsahu, vnitřku. Netýkají se „obebranosti“ či „vyčerpanosti“ organizátorů. Myslím si, že v další fázi velkolhotečtého projektu se musí pozměnit samo uvažování tvůrců o tom, co ve Velké Lhotě vůbec dělají a proč. Dalo by se snad říci, že nyní stojí před dvěmi eventualitami – buď se budou nadále striktně věnovat tematice Vel- ké Lhotě ryze vlastní a blízké (a vlastně tak úzce navazovat na svou předchozí činnost, v níž se již – jak

⁶⁴ Jako to činí např. Anna Klimešová při přípravách svého festivalu *Horní Maršov – Otevřené muzeum* či vý- tvárnice Kateřina Šedá u více svých projektů.

⁶⁵ Není bez zajímavosti, že zmínky o velkolhotečtém projektu se nacházejí v diplomových pracích takřka všech účastníků projektu.

jste viděli ve třetím oddíle – nejspíše nevyvarují opakované reflexe sebe samých), či se pokusí Lhoťáky, resp. jejich očekávání, pozměnit nějakým víceméně razantnějším způsobem. Razantním v tom smyslu, že se opět pootočí směr, kterým se velkolhotečtý projekt ubírá. Je zřejmé, že jako bližší shledávám možnost druhou. O jejím obsahu a jednotlivých tématech však prozatím nemám tušení.

Takřka nepozměněnou bych však zachoval ideu „rozšiřování hranic vsí“ uváděním inscenací zahraničních studentů či tvůrců. Případá mi nezbytná a po dvou ročnících, kdy byla realizována, ji vnímám také jako jeden z nejpříznivějších aspektů velkolhotečtého projektu (přičemž zahrnuje přínos i pro zahraniční tvůr- ce, když poznávají prostředí specifické českomoravské vesnice), který si u „velkolhotečtého divadelního“ představuji i v budoucnu vzdálenějším.

5.2. Budoucnost vzdálenější a vzdálená

Velkolhotečtý projekt má nezměrnou výhodu ve své kontinuitě (díky zveřejňovaným studiím a připravova- né disertační práci) a také ve svém teoretickém zázemí. Ačkoliv se pro budoucnost v žádném případě nedá hovořit o myšlence stále stoupajícího růstu (nedomnívám se, že něco takového existuje), rád uvažuji o stávající festivalové podobě velkolhotečtého projektu jako o divadelně-antropologickém setkávání a barteru s velkolhotečtými obyvateli. Fakt, že se během sedmi let podařilo ve Velké Lhotě, malé a v lec- čems stále izolované vesnici na Českomoravské vrchovině o přibližně 180 obyvatelích, každoročně a s úspěchem uvádět inscenace věnované místním tématům a rovněž čtyři inscenace studentů z Turecka, Finska, Španělska či Portugalska, považuji přinejmenším za pozoruhodný. Počet účastníků projektu čítá několik desítek jmen, tedy lidí, kteří se v průběhu těchto let ve Velké Lhotě setkávali s jejími obyvateli, bavili se s nimi o představeních, v nichž účinkovali, a leckdy mezi nimi vznikaly přátelské vazby. Domní- vám se, že tomu tak bylo právě kvůli divadlu, že divadlo („velkolhotečké divadlo“) umožnilo se těmto lidem setkat a porozumět si (ať už se jednalo o osoby stejné či odlišné národnosti).

Kdybych měl mluvit o stavu velkolhotečtého projektu, jak si jej představuji za deset let, pravděpodobně bych hovořil o velkolhotečtém divadelně-antropologickém centru, kde se mohou svobodně a bez „civiliza- čních tlaků“ setkávat a tvořit lidé se zájmem o divadlo z celého světa. O divadlo třeba svaté, třeba drsné či bezprostřední. Ale v žádném případě mrtvolné.⁶⁶

Ale to je zkrátka snění. Nyní je před námi rok 2015. ■

⁶⁶ BROOK, Peter. *Prázdný prostor*. Z anglického originálu přeložil Alois Bejblík, Panorama, Praha:1988.

6. Seznam příloh

Příloha č. 1: *Velkolhotecké divadelní rejžování 2014* (tisková zpráva)

Příloha č. 2: *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)* (scénář inscenace)

Příloha č. 3: *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)* (fotografie)

Příloha č. 4: *Velkolhotecký otvírák* (fotografie)

Příloha č. 5: *Kalevala jenom z mála* (scénář inscenace)

Příloha č. 6: *Kalevala jenom z mála* (fotografie)

Příloha č. 7: *Deli Dumrul* (scénář inscenace)

Příloha č. 8: *Deli Dumrul* (fotografie)

Příloha č. 9: *Kriplíci* (fotografie)

Příloha č. 10: Jan Pelíšek: *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic): Dějinný nástin* (elektronický přepis)

Příloha č. 11: Robert Smetana: *O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhoteckých* (částečný elektronický přepis)

Příloha č. 1: Velkolhotecké divadelní rejžování 2014 (tisková zpráva)

VELKOLHOTECKÉ DIVADELNÍ REJŽOVÁNÍ 2014

27. a 28. června 2014 navštíví studenti Divadelní fakulty Janáčkovy akademie múzických umění v Brně (JAMU) již posedmé ves Velká Lhota (v okrese Jindřichův Hradec, nedaleko Telče) s divadelně-antropologicky zaměřeným festivalem *Velkolhotecké divadelní rejžování*, v rámci něhož budou na zdejší návsi a v jejím okolí představeny inscenace divadelních studentů z České republiky, Slovenska, Turecka, Portugalska a Finska.

Během dvou dnů budou uvedeny inscenace *Šílený Dumrul* (turecká pověst nalézající styčné body se současnými tureckými nepokoji v režii Mariky Smrekové), *Kalevala jenom z mála* (vybrané kapitoly finského eposu rovněž v režii Mariky Smrekové), *Kriplíci* (v hlavních rolích Daniel Rampáček a Michal Vid'ura, režie Vítězslav Větrovec a Jan Neugebauer) a *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá* (účinkují všichni herečtí účastníci projektu pod režijním vedením Vítězslava Větrovce). Scénář posledně jmenované inscenace je montáží velkolhoteckých lidových písní (sesbíraných v 30. letech 20. století významným muzikologem Robertem Smetanou), zvyků a lidových tradic a rozhovorů s místními obyvateli.

Vedle českých i zahraničních studentů JAMU se v inscenacích rovněž objeví také členové kočovného divadla *KočéBR* a členové brněnského *Divadla Járy Pokojského* sestávajícího z vozíčkářů.

Velká Lhota je malá vesnice (necelých 200 obyvatel) v okrese Jindřichův Hradec. Kromě rozsáhlého písňového fondu, který zde sesbíral již zmíněný Robert Smetana, je rovněž výjimečná z hlediska historického a náboženského: spolu s několika přilehlými vesnicemi (Šach, Radlice) byla v pobělohorské době stíhána represemi kvůli svému náboženskému (evangelickému) vyznání – o to silnějšími vzhledem k faktu, že se Velká Lhota nachází v oblasti převážně katolické. V době po vydání tolerančního patentu Josefem II. (1781) eskalovaly problémy rovněž mezi samotnými velkolhoteckými evangelíky, které vyústily v postupnou výstavbu dvou kostelů (helvetského a augšpurského vyznání).

V roce 2008 byla ve Velké Lhotě z intence dramaturga Josefa Kovalčuka představena první inscenace, která byla inspirována historií a lidovými tradicemi této vsi (*Svatba na Velkolhotecku*). V následujících letech uvedla Divadelní fakulta JAMU pod režijním vedením studenta činoherní režie a v současnosti doktoranda JAMU Vítězslava Větrovce několik dalších inscenací, které byly inspirovány velkolhoteckými obyčejí, zvyklostmi a vzpomínkami zdejších obyvatel (*Velkolhotecká lípa*, *Velkolhotecké pašije*, *Kterak se lhotecký rodák František Macků domů navrátil a s divadelníky z Brna tam besedoval*). V roce 2013 se pak celý projekt proměnil do podoby festivalu nazvaného *Velkolhotecká škola aneb Kterak cizinci Velkou Lhotu poznávali*, v rámci kterého byly uvedeny i inscenace zahraničních studentů (Turecko, Španělsko, Slovensko) inspirované návštěvami Velké Lhoty a jejího okolí a rozhovory s místními obyvateli. Od roku 2011 je velkolhotecký projekt uváděn rovněž pod záštitou divadla *KočéBR*, které se dlouhodobě věnuje pouličnímu a lidovému divadlu a jehož je Větrovec zakladatelem. Větrovec v současnosti píše disertační práci na téma obnovy paměti vesnice a rozšíření jejích hranic.

VELKOLHOTECKÉ DIVADELNÍ REJŽOVÁNÍ (27. – 28. června 2014) – PROGRAM:**PÁTEK 27. ČERVNA**

18:00 *Velkolhotecký otvírák/ Velká Lhota açacak/ Velká Lhota avaaja/ Velká Lhota abridor*

Zahajovací ceremoniál, při kterém se herečtí účastníci projektu představují místnímu publiku prostřednictvím krátkých hereckých etud, zpěvů a tanců.

19:30 *Kalevala jenom z mála/ Kalevala vain muutamia* (r. Marika Smreková)

Vybrané části finské Kalevaly se snahou ji divadelně ztvárnit, vyznat se v ní, pochopit jí a předat ji velkolhoteckému publiku. Inscenovaná divadelní zkouška toho, co velkolhotecký divák ještě (ne)snese.

SOBOTA 28. ČERVNA

18:00 *Kriplíci* (r. Vítězslav Větrovec a Jan Neugebauer)

Krátké improvizované představení o tom, že vozík není mravnost ani nemravnost a o našem leckdy pomýleně vstřícném pohledu na vozíčkáře. Inspirováno skutečnými zážitky vozíčkářů v hlavních rolích – Michala Vid'ury a Daniela Rampáčka.

19:00 *Šílený Dumrul/ Deli Dumrul* (r. Marika Smreková)

... aneb Mýtného obrácení či Jak Anděl smrti jeho ženu nepochopil. Tradiční příběh ve světle soudobých politických událostí v Turecku.

20:00 *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá* (r. Vítězslav Větrovec)

Ve 30. letech 20. století sbíral ve Velké Lhotě Robert Smetana lidové a zlidovělé písně – místní obyvatelé mu je předzpívali a on pečlivě dokumentoval. Sesbíral a zapsal přes 600 místních písní. V roce 2014 se po těchto písních ptali divadelní studenti a herci divadla *KočéBR*, pečlivě dokumentovali a nesebírali nic. Nikdo si nic nepamatuje, nikdo nic nezaspívá... Představení o tom, jaký je rozdíl mezi písničkou a hudbou a co zpívání znamená tady a teď.

Vítězslav Větrovec, Divadelní fakulta JAMU, divadlo *KočéBR*

e-mail: vitezslav.vetrovec@gmail.com

mobil: 728 521 804

Příloha č. 2: *Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...)* (scénář inscenace)

VELKOLHOTEČTÍ PĚVCI
ANEB
JAK SE VE VELKÉ LHOTĚ ZPÍVALO A JIŽ SE NEZPÍVÁ
(A JE TO JEDNO, PROTOŽE...)

POSTAVY:

Sběratel či spíše Prostáček měšťáček

Pan profesor Robert Smetana

Lhoťák

Lhoťačka

Píseň velkolhotecká

POSTAVIČKY:

Ambrož

Antoňová

Čech

Čudlá

Kadlecová

Kříž

Nováková

Šimánek

Závodská

Závodský ml.

Závodský st.

PROLOG ANEB JAK DO VELKÉ LHOTY PŘIJEL PAN SBĚRATEL ČI SPÍŠE TAKOVÝ MĚŠTÁČEK PROSTÁČEK*/na hlavní scéně Lhoťák a Lhoťačka, pracují/**/různě po prostoru návsi rozmístění duchové - velkolhotečtí pěvci, každý si zpívá nějakou písničku, pracují, žijí si své životy, nikým prozatím neviděni/**/někde ukrytá Píseň se schovává... tak nějak polehoučku se možná někdy ozve, zanotuje si, ale nepromluví/**/přijíždí Sběratel s batohem na zádech, nejlépe autem - naprostý kontrast mezi ním a ostatními postavami/**/vyleze z auta, zaklepe na Lhoťáka a Lhoťáčku/**/zaklepe ještě jednou, patrně ho neslyšeli/*

Lhoťačka Táto!

Lhoťák Jdu.

/vpustí ho dovnitř/

Sběratel Dobrý den. Zdravím!

Lhoťák Dobrý den! Jak se máte?

Sběratel Dobře se mám. Co nového?

Lhoťák No, to víte... Lepší už to nebude.

Lhoťačka Dáte si kafe? Já vám udělám kafe.

Sběratel Děkuju.

Lhoťák Vemte si bačkory.

Sběratel To je dobrý.

Lhoťák Vemte si bačkory.

Sběratel Děkuju.

Lhoťačka Sladíte?

Sběratel Ne, děkuju.

Lhoťák Tak vemte místo, já budu hned zpátky, musím dát králikům ještě.

Sběratel Dobře.

SCÉNA PRVNÍ ANEB JAK A U KOHO PÍSNĚ VELKOLHOTECKÉ PAN PROFESOR SMETANA SBÍRAL*/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písní velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/**/v absolutním tichu se odehrává, ale hratelném, ukázaném, odehraném, hmatatelném - jít proti tomu očekávání, které budí ten náš název/**/na scéně Robert Smetana, který si neustále něco zapisuje - nemluví, možná jenom sem tam něco poupraví, upřesní, pokud se řečené informace týkají právě jeho/*

/Sběratel se uvítá s diváky – teprve teď je spatří, komunikuje s nimi vždy, když se od něj vzdálí Lhoťák s Lhoťáčkou/

Sběratel Ve 30. letech 20. století do oblasti tzv. Velkolhotecka – to je malé území pěti horských obcí na Českomoravské vysočině (však vy víte) – zavítal jistý –

Smetana Robert Smetana (1904 – 1988) – hudební historik a folklorista, vysokoškolský pedagog a pracovník olomoucké památkové péče.

Sběratel On sem tedy nezavítal jen tak, jeho rodina tady žila už dávno – děda Josef Kadlec tady dokonce učil, tam, kde je teď hospoda (tam byla škola dřív, vážně), jeho matka tady také žila – nahoře na Poldovce (vy říkáte „u Vondroušků“). No a on sem nezavítal jen tak. On sem přišel sbírat lidový písničky. Sesbíral jich několik stovek. A pak o nich dokonce napsal disertaci: O melodických idiotismech ve zpěvu velkolhoteckých evangelíků. Ono dnes by se řeklo idiomech, že jo, ale tenkrát, ve 30. letech, to ještě byly idiotismy. No a on to sbíral tak, že prostě chodil po lidech a nechal si od nich ty písničky zpívat. A jak říkám, několik stovek toho sesbíral a zapsal (teď to mají v Etnografickém ústavu v Brně, ale nepůjčují, jenom nakouknout můžete – oni říkají: „To víte, folklór, to je taky věda, na ústavu chemiků by vám taky nepučili právě vyrobený sloučeniny...“). A ty písničky Smetanovi zpívali tihle lidi:

/následuje defilé duchů - zapomenutých postav/

Rodina Závodských – to byl děda, táta a máma taji od Pepka z Poldovky.

/v průběhu scény věnované Závodským vyrušuje cyklista, který projíždí okolo na bicyklu a pořává „Jedů, jedů“/

Ten táta tady v kostele pravidelně hrával na varhany. Pořád, každou neděli. Muzikant to byl, s kapelou hrával o posvícenských a někdy i o nedělích. Oni nahoře na Poldovce měli hospodu, ale to už je dávno, dávno. Vždycky když měl nějaký koncert, tak odjížděl na kole i se svojí trubkou, na kterou uměl hrát. No uměl, to bylo takový lidový, ne. Na tom kole jezdil i v zimě!

Závodský Já jsem se ty písničky naučil hlavně od generace těch ještě starších, ne (a to jsem se narodil v 70. letech 19. století)... Hlavně teda od proslaveného lhoteckého hospodáře Koříňka, ne (ono se tam říkávalo u Brabenců).

Sběratel Josef Ambrož z Velké Lhoty narozený přibližně v roce 1860 – o tom Robert Smetana napsal...

Smetana ... písničky, které mi zpíval sedmdesátiletý písmák Josef Ambrož z Velké Lhoty, vždycky rázu vážného, téměř melancholického a resignovaného. Tento ráz písni odpovídá plně jeho ostatní povaze. Tyto vlastnosti se pak uplatňují i ve způsobu zpěvu tohoto výměnkáře. Jeho zpěv je vždy vážný, důstojně pomalý a jakoby smutný. Melancholický a resignovaný rys v povaze tohoto melodysty má svoji příčinu v úmrtí Ambrožovy manželky, jehož doposud trpce vzpomíná.

Sběratel */šeptá, aby ho Lhoťáci – ti herečtí - neslyšeli/*

Současní Lhoťáci mi o něm zase řekli tohle:

Lhoťák Tendle Ambrož, pokud je to ten, co byl vodsud, tak ten by mu tu písničku nezaspíval, ale řek by mu ji. Jó, ten zpívat neuměl. Voni mají chalupu nad Jelínkovy, když dete, Jelínek Petr, tak nad ním taková ta malá chaloupka. Von měl pár polí, měl, myslim, jenom jednu kravu, dvě neměl. A chodil do lesa. Spíš nádeničil, to se dyž lidi potřebovali u sedláků, tak jim sek, žal a takhle. Nesloužil u nikoho, ale pracoval u těch lidí. Jednoho syna má, ten bydlí někde v Dačicích, už je taky poměrně starej ten syn...

Lhoťáčka A kdo dědo?

Lhoťák Prosím? Ambrož, víš?

Lhoťáčka Tak to vůbec nevím.

Lhoťák No ty nevíš... Tak takhle – ten Ambrož, pokud byl ze Lhoty, zpívat neuměl, ale ty písničky tady znal každě!

Sběratel A tady – pan krejčí Kříž! Ten uměl zpívat!

Kříž Já se voženil tady a přistěhoval jsem se do Lhoty a bydlel jsem v tom dřevěném baráčku naproti, jak byla dřív prodejna. Tak tam jsem bydlel a šil, pak jsem se rozved a přistěhoval jsem se zase k jiné paní, vdově, a šil jsem dál. Po válce jsem odešel do pohraničí.

Sběratel Ten člověk měl prý základní vzdělání jako všichni, ale vystupování – ten uměl se pohybovat a uměl vystupovat, uměl teda vypravovat. A takhle šil a měl otevřený vokno a zpíval takový písničky vo krejčích a vo ševcích a takový legrační písničky.

Smetana Hotový zmatek způsobila devětasedmdesátiletá zpěvačka Františka Antoňová (lidově nazývaná starou Duškovkou), která byla jednou z nejveselejších povah v kraji vůbec. Říkávalo se o ni zcela právem, že prozpívala celý svůj život. Její úžasná paměť hudební i textová jí dovolovala naučiti se třeba jen z jednoho poslechnutí sebedelší písní. Tento zcela nezvyklý fond ztěžoval mi zapisování jí zpívaných písní právě svojí pohotovostí a těkavostí a chrlivým spádem zpěvu. Odzpívala mi častokrátě dřívě, než jsem mohl zapsat jedinou píseň, pět, šest, písní jiných. Mezi písněmi nečiní přirozené rozdíly; zpívá stejně ráda písně vážné, milostné jako písně posměšné, kramářské apod. Tento hlavní charakter přenáší se pak souborně i na ostatní členy rodin, takže každý dům má svůj okruh oblíbených písní.

Lhoťák Mám dojem, že ji vidím, že kulhala, ale nemůžu si vzpomenout...

Sběratel A co si ještě vybavíte kromě toho, že kulhala?

Lhoťák Že byla vyšší, byla hubená. Ale nevím.

Sběratel Tady Petr Čech bydlel na Poldovce. Ten poslední barák po pravej straně.

Čech Já byl zedník a chodil jsem do Vídně pracovat. Byl jsem ve válce v Rudý armádě a potom jsem tady zpíval takový ty písničky.

Sběratel Budovatelský?

Čech To ne, co mi bylo co do nějaký revoluce, jenom jsem je uměl zpívat, tak jsem je zpíval.

Lhoťák Možná, že se někdy trochu napil.

Čech Potom, když jsem se voženil, tak jsem si postavil ve Studené takovou chaloupku.

Lhoťák Ale kdepak, vždyť ty jsi nic nepostavil!

Čech No tak jsme to koupili!

Lhoťák Ale to jsou – tvoje dcera pak koupili! Tys nic nepostavil. Měls takovou chaloupku, no, tam, jak je teď takovej ten dřevěnej dům nahoře na Poldovce. Jak si tam teď staví někdo to jezírko!

Sběratel Občas bývá těžké se mezi všemi těmi Lhoťáky vyznat... On totiž každý mívá ještě minimálně jedno příjmení, aby se mezi sebou tak jako rozpoznali. Například Antonie Čudlá...

Lhoťák Kočvářková.

Sběratel Jak? Kočvářková?

Lhoťák Kočvářková. To se tam říkalo. Kočvářková, a byla to Čudlá. Vona se původně jmenovala Tvrzová, vdala se, manžel vodjel do Ameriky s tím, že si vydělá peníze a přijede, tam se ztratil, ne že by utek, tam se ztratil.

Lhoťáčka Takže zůstala sama.

Lhoťák Měla jednu dceru, Blaženu. Ta se pak vdala a jmenovala se Brabcová.

Sběratel A vdala se někam daleko?

Lhoťáčka Já bych řekla, že do Prahy.

Lhoťák Ale neberte to, to nemusí tak bejt. Byla švadlenou. Šila, no, dámský takový jednoduchý oděvy. Byla přísná, velmi přísná. Měla tam v tej chaloupce úžasnej pořádek. Tam když jsem přišel, tak jsem musel sedět, tam jsem nemoh nikde běhat a měla tam Komenský ho a velký vobrazy a měla hodiny, natahovací. Jak mají tu šišku. A ony měly prodloužený rafičky. A já jsem si plet ty hodiny, protože byla ta rafika a byla ještě dál. A já jsem jí říkal, že se to plete, že ta rafika je prodloužená. Proč? Prý, kdyby to nebylo potřeba, tak by prodloužená nebyla. Puntík!

Lhoťáčka Víte, kterej je to baráček, jo?

Sběratel No, to nevím.

Lhoťáčka Hned pod farou, u silnice.

Lhoťák Pod farou, tam u silnice. I po půdě jsem šmejdl, když vona to neviděla.

Sběratel A Amálie Nováková?

Lhoťáčka Milka Pašková. To byla Milka.

Lhoťák A vona byla Nováková?

Lhoťáčka No, pravda, dyť Pašek byl Novák.

Lhoťák Hele, není to vona?

Lhoťáčka To nemůže bejt. A na hřbitově by měla Chromá.

Lhoťák Že byla Nováková, vdala se pryč, ale je tady pochovaná a už má jiný jméno!

Oba Nevíme!

Sběratel Pravda, o některých velkolhoteckých pěvcích se toho ví málo, jako třeba o Viliamu Šimánkovi - kováři z Brandlína taji za kopcem...

Lhoťák Kovář? Tak to byl...

Lhoťáčka Květy tchán. Květy Šimánkový.

Lhoťák Jo, jo. Šimánek byl kovář. Mají barák, je tam cedule, že to prodávají. V Brandlíně po pravej straně, když se vyjíždí už z Brandlína, tak tam je takovej domek.

Sběratel ... a ve vzpomínkách na další panuje zmatek...

Lhoťák Božena Kadlecová? Hm, já ji vidím, ale ta zpívat nemohla. Ta byla, vona špatně mluvila. Potom po válce tady dělala písničku tady na obci. Ona byla slečna, tak se říkalo slečna Kadlecová. Kouřila. Za války se fasovaly cigarety – mužský dostali tabatěrku, no, byl papír já nevím kolik cigaret... A ženy nic. Ale dyž měla potvrzení vod starosty, že kouří, tak tu tabatěrku dostala taky. A tak kouřila. Ale jestli to byla ta Božena, tak to já nevím.

/ticho/

Počkejte, ona měla ještě sestru. Tak to by mohla bejt ta Božena.

Sběratel Byla mladší nebo starší?

Lhoťák To já asi nedovedu odhadnout. To nedovedu.

Sběratel A ta její sestra byla jaká?

Lhoťák Ta nekouřila. Byla taková skromná.

Sběratel No a na některé své předky už se Lhoťáci nepamatují vůbec.

/předá Lhoťákům seznam/

Lhoťák Josef Novák zvaný Šimánek... 1887 – 1964... Byl takovej vohnutej trochu, protože byl velikej. No já ho znal už jako starýho taky... Jojo, Šimánek, ten tam na tý Poldovce byl... A víc nevím, no.

Lhoťáčka Hes Hofer. No, to byl Hofer, pak je eště druhej Hes, Alfred. Byl asi Josef. A Jan Hes (no je těch Hesů tady...), to byl děda knihovnice Šedový. Byl hajnej. A jeho syn, to byl taky hajnej. A teď už nevím, to běžte za ní, to je taková milá paní.

Sběratel Já jsem jí volal, ale ona říkala, že nic neví.

Lhoťák To je taková milá paní.

Lhoťáčka Neví?

Sběratel Neví.

Lhoťák No, tak asi neví. To já nevím. Antonie Michálková. Vím. Bydlela na samotě v Heřmanči. A on jí brzo zemřel manžel a už se nevdala teda. No a teďka ten barák je prázdný.

SCÉNA DRUHÁ ANEB PROČ DO VELKÉ LHOTY ZAVÍTAL PAN SBĚRATEL ČI PROSTÁČEK MĚŠTÁČEK

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písni velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

Sběratel */k divákům/*

No... Mně prostě lákalo zjistit, jestli si ty lidi na ty svy předky vůbec ještě pamatujou a jestli některý z těch místních písniček přežili do dnešních dnů, no. To víte, prostáček měšťáček.

SCÉNA TŘETÍ ANEB PAN SBĚRATEL ČI PROSTÁČEK MĚŠTÁČEK SE SNAŽÍ ZJISTIT COKOLI O VELKOLHOTECKÉ MUZIKÁLNOSTI

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písni velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

Sběratel Prosím vás, a bylo to tak, že si to ti lidi tady zpívali třeba i při práci...?

Lhoťák Jo, zpívali při práci.

Sběratel A i doma? Furt? Pardon, pořád?

Lhoťák I sám třeba.

Lhoťáčka Nedáte si buchtu?

Sběratel Ne, jste moc hodná, děkuju.

Lhoťák Normálně, dělal něco, krmil, poklízal a zpíval, no, nějaký písničky. Né, aby takhle přestali na poli dělat a zpívali, to né, ale sám třeba jel nebo voral, a tak si zpíval. A my, když jsme chodili jako děcka po vsi večer, tak já jsem třeba zpívat neuměl, ale zpíval jsem taky.

Sběratel A zpíval jste i své milé?

Lhoťačka Von zpívá hrozně. Tady máte ty buchty.

Sběratel Děkuju.

Lhoťák Heleďte, natolik jsem byl soudnej, že ne. Natolik jsem byl soudnej.

Sběratel No a co jste teda zpívali s těma mladejma?

Lhoťák No chodili jsme po vsi, tak co jsme měli dělat? Tenkrát nebylo zvykem, aby ještě v patnácti, v šestnácti letech jako jsme si šli sednout do hospody, to né. Tak jsme chodili po vsi a zpívali si.

Lhoťačka Já už jsem teda nezpívala, ale jako malá si pamatuju, že jsem měla starší sestry, ty chodily večer ven na náves, tam stával nějaký kluk, uměl hrát na harmoniku, no, jenom tak se někde naučil. A ty zpívaly na tej vesnici, jako večer v létě, když bylo hezky. Ale to už za mě, když jsem dospěla, tak to už se jako rozpadlo. Vemte si buchty.

Lhoťák Můj otec, ten uměl zpívat pěkně. Tak tady poklízal a zpíval.

Lhoťačka No, děda zpíval moc hezky.

Sběratel To jste dělala vy, ty buchty?

Lhoťačka Prosím?

Lhoťák Chodil po dvoře a zpíval.

Sběratel Jestli jste je dělala vy, ty buchty?

Lhoťák No já je nedělal.

Lhoťačka Dělal.

Sběratel Jsou skvělý. A proč myslíte, že se dneska už tolik nezpívá?

Lhoťák Dneska, kam strčíte hlavu, tam hraje rádio, televize. Hudba byla vzácná, vždyť tady nikdo nepřišel, aby tady hrál. Rádio, já jsem se na první rádio šel do Sumrakova pěšky. Náš příbuznej měl rádio, tak jsem se na to šel s maminkou do Sumrakova podívat. To bylo někdy v sedmatřicátým roku. Ale říkám, šli jsme do Sumrakova pěšky. A tam nám to strejc pustil. No, hraje to, ono to taky mluví, možná to taky mluvilo, to si nepamatuju zrovna. Ale nechtěl nás to dlouho nechat poslouchat, protože to bylo na baterky jako máte dneska, no, v autě né, to byly menší baterky. A když se ta baterka vybila, tak von musel vzít kolo a jet do Studený, tam elektrika byla, někomu to tam dal, tu baterku, nabít a zase si ji přivez zpátky. Když jsem potom přišel domů, tak jsem se mezi klukama chlubil, viděl jsem rádio! Ale chlubil jsem se jeden den, druhý den a pak už to přestalo zabírat. Tak jsem říkal, no, to hraje, mluví, to jsem věděl, někdy to taky ukazuje obrázky, to už jsem si vymyslel. A vím, že se mě kluci ptali a co to ukazuje? Jaký obrázky? Tak říkám, já nevím, zrovna to neukazovalo.

Lhoťačka Předpovídal televizi.

Sběratel A já bych přece jenom k těm písničím... V kostele se zpívalo a hrálo na varhany, ne?

Lhoťák No, na varhany. Šlapal to v minulosti hrobař a pak, když zemřel, tak jeho manželka, no, Bártová.

Lhoťačka Jo, Bártová, jo, tak to já si vzpomínám jenom na ni, že vždycky šlapala už jenom ona.

Lhoťák A když někdy ten hrobař ti řek, kluci jděte šlapat, tak jsme šlapali my, to bylo zajímavý.

Lhoťačka Donesu oběd.

Sběratel S tím se nedělejte, já jsem jedl. A co ty zpěvy kostelní?

Lhoťačka Co jste jedl?

Sběratel No, buchty jsem měl.

Lhoťačka Tak já donesu oběd.

Lhoťák A šlo udělat, ale ne často, tam byl takovej čudlík a ten běhal podle toho, jak moc bylo vzduchu. A muselo se šlapat, abyste ho měl tak v půli nebo nad půlí, no, tak nějak, ale to nebylo tak těžký. A někdy šlo udělat - se na něj dívat a nechat ho a von kles až dolů a tomu varhaníkovi to zakvičelo.

Sběratel /zcela vážně/
A to jste dělali schválně?

Lhoťák No schválně. A pak se na to zase šláplo a vono to pak hrálo, ale to se nesmělo dělat často, protože ten varhaník to věděl.

Lhoťačka /donesu oběd/
Dobrou chuť.
/čeká, až Sběratel začne jíst/
A to děda, manžela tatínek, nám vypravoval, že voni jako děti chodili nahoru do kostela a říkal, my jsme měli vždycky plno smetí, jo, po kapsách, a tak vždycky sypali dolů těm starším jako na hlavu.

Lhoťák /smích/
Tam seděli ty strejci holohlavý pod tím kúrem, tak vytáhli z kapsy trochu ty droby a sypali jim, no, a strejc, že mu tam něco padá na hlavu. To zahrozil mně takhle rukou, kloboukem a pak, když šli z kostela, tak mě kloboukem takhle řezal.

/všeobjímající smích, ze kterého se přejezený – avšak ne informacemi - Sběratel vytratí – nepořídil, co chtěl, nepořídil..., odchází po neúspěšném dotazování se na písni velkolhotecké, zatímco Lhoťák s Lhoťačkou se nadále baví dalšími a dalšími historkami a smějí se/

/mezi touto a následující scénou zmizí i jednotliví duchové – velkolhotečtí pěvci/

SCÉNA ČTVRTÁ ANEB JAK PAN SBĚRATEL ČI PROSTÁČEK MĚŠTÁČEK JE NESPOKOJEN S VÝVOJEM SVÉHO VÝZKUMU A ROZHODNE SE JEJ REALIZOVATI NA VLASTNÍ PĚST (a já mu v tom pomůžu)

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písni velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

/během Sběratelovy promluvy za ním stojí Píseň velkolhotecká a dělá si z něj šprýmy/

Sběratel No, tak to jsem toho o těch místních písniích zjistil...

Lhoťáci /stále se smíchem/
Nashledanou!

Sběratel Nashledanou! A děkuju!

Lhoťák No jo, vždyť vy jste slušnej člověk...

Sběratel Ale jděte!

Lhoťáci My jdeme, jdeme, už musíme... Králíci! Králíci! Nashledanou!

/snad také poněkud tajemně zmizí, snad i s ozvěnou, Sběratel si toho nevšimne/

Sběratel */propadá zoufalství/*
 Jak on to ten Smetana... Kéž by tu byl. Fígl nějak bych potřeboval. Trik, jak se k tomu dobrat. Kouzličko. Alespoň malinký, malilinkatý kouzličko. Však jak on to ten Smetana dělal? On prostě přišel, poptal se...
/snaží se dobrat nějakého řešení/
/Smetana se k němu přiblíží, ale poté zase odejde – však on si na to ten Sběratel musí přijít sám/
 No, kdyby tu byl, tak... Tak co? Nic. Končím... Smetana...

/ke Sběratelovi se pomaloučku polehoučku přimotá zatuchlá Píseň Velkolhotecká a špitá prostáčkovi měšťáčkovi do ouška jednu z velkolhoteckých písní/

Píseň Prostáčku! Měšťáčku! Nepochovej panice! Zkus to ještě! Zkus!
/pohladí jej a odběhne/

SCÉNA PÁTÁ ANEB PÁNĚ SBĚRATELŮV POKUS PRVNÍ O ZAZNAMENÁNÍ SOUDOBÝCH PÍSNÍ VELKOLHOTECKÝCH

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písní velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

Sběratel Takže dobrý den! Takže - já jsem sem přijel, abych se dozvěděl něco víc o těch místních písničkářích, které se tu zpívaly ještě ve 30. letech minulého století. Já jsem se totiž nechal inspirovat panem profesorem Smetanou. No a taky jsem si myslel, že bych zdokumentoval současný písničky (hudbu ne, písničky), který si tady zpíváte. Takže jsem si řekl, že by bylo možná dobré promluvit si o tom přímo s vámi. U jedněch vašich známých jsem už byl, něco jsem se dozvěděl, ale potřebuju se dozvědět víc. Takže moment, já si tady jenom připravím diktafon. Ták. Takže:
/ptá se vybraných lidí z publika poprvé, podruhé, potřetí, Píseň velkolhotecká mu snad i trochu napomáhá, pomáhá jim na podium apod./
 A tak snad alespoň děti tady něco zpívají, ne?
/ptá se dětí – zde se dá předpokládat, že děti ochotně s nějakou lidovou písní vystoupí, ale určitě ne s lhoteckou – ty neznají/
 No dobře, dobře. Krásné to bylo. Krásné. Tak běžte. Když já bych chtěl slyšet (a zaznamenat) nějaké písničky odsud, zdejší, místní, lokální. Třeba:
/velice špatně zazpívá jednu velkolhoteckou píseň, Píseň velkolhotecká se drží za uši/
 Ach jo. Jdu do hospody.
 Píseň V hospodě.

/...a nacházíme se v hospodě, nezpívá se tam, jenom ta televize tam pořád hraje a hraje... a když ne ona, tak rádio, a Lhoťáci/duchov/velkolhotečtí pěvci tam sedí... a mlčí/

/ticho dlouhé, poměřování pohledů/

/vchází opilý Lhoťáček/

Lhoťáček Ty!
 Sběratel Já?
 Lhoťáček No ty, ne!
 Sběratel Dobrý den.
 Lhoťáček Den, den... No snad večer, ne?
 Sběratel Dobrý večer, já jsem vám chtěl ještě poděkovat za ten -
 Lhoťáček - ty vypadáš jak ten, no... Saša Rašilov!
 Sběratel Já?
 Lhoťáček No ty, ne!!
 Sběratel Saša Rašilov?
 Lhoťáček Já ti budu říkat Sašo. Protože vypadáš jak Saša Rašilov.
 Sběratel Dobře.
 Lhoťáček Sašo!
/naznačuje, že chce polibek/
 Sběratel To ne.
 Lhoťáček Sašo!
 Sběratel */nesmělý polibek na tvář/*
 Lhoťáček */vrtí hlavou/*
 Sběratel */tázavý pohled/*
 Lhoťáček */ukazuje na ústa/*
 Sběratel */dá jí pusku na ústa, musí/*
 Lhoťáček A teď si dáme kořalku!

/dají si kořalku/

/tma – totální filmový střih/

Píseň On usnul na mezi,
 přišlo ráno – furt leží.
 Pospává, dospává...
 A něco pěkného se mu zdá!
/zazpívá jednu z velkolhoteckých písní/
 Vstávej! Už je ráno!

SCÉNA ŠESTÁ ANEB PÁNĚ SBĚRATELŮV POKUS DRUHÝ O ZAZNAMENÁNÍ SOUDOBÝCH PÍSNÍ VELKOLHOTECKÝCH

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písní velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

/začátek této scény se prolne se závěrem té předchozí/

Lhoťák Vstávejte! Už je ráno! Jdeme na houby!

Sběratel Písně.

Lhoťák Houby! Jdeme na houby! Pojd'te!

Sběratel Písně!

Lhoťáčka Houby! Buchtu? K snídani, hm?

Sběratel */prostě ji vezme/*
A kam jdeme na houby?

Lhoťák No do lesa no... To chodí celá ves takhle. Sbíráme na stromech takové ty, no, ty, choroše.

Lhoťáčka Ono se dá sníst skoro všechno.

Lhoťák Tak pojd'te taky. Vždyť vy jste slušnej člověk.

Sběratel Ale já nemůžu. Já jsem tady kvůli něčemu jinému.

Lhoťák Tady když se řekne, ať jsou to ty houby, nebo... tak se prostě jde. Řekne se, že se jde uklízet ves a jde se.

Lhoťáčka Ráno takhle vylezem všichni s koštětem, zametou takhle padesát metrů a pak do půlnoci sedíme v čekárně.

Sběratel */jde/*
A nezpíváte si u toho třeba? Na těch houbách nebo při tom úklidu?

Lhoťáci Ne.

Sběratel A co ostatní akce tady?

Lhoťáčka Počkejte, ještě ty čarodějnice, ne, se tady slaví. Však to mi vykládala tuhle Jiřina, to jak skákala přes oheň a nikdo ji nechtěl pustit už!

Sběratel No a to se děje jak, tam se zpívá, ne?

Lhoťák Né, to se tak popije a takový...

Sběratel A velikonoce? Tam zpíváte velikonoční koledy, ne?

Lhoťák No jasný. Ale nezpíváme.

Lhoťáčka To se tak popije a takový...

Sběratel A májku stavíte?

Lhoťák Nestavíme.

Sběratel A smrtku vyháníte?

Lhoťáčka Nevyháníme.

Sběratel A masopust?

Lhoťáci Ten už se nedělá.

Píseň Nepochodil, nepochodil,
a to téměř všude chodil,
je to ale chudáček,
ten prostáček měšťáček!

SCÉNA SEDMÁ ANEB PÁNĚ SBĚRATELŮV POKUS TŘETÍ ANEB ZOUFALSTVÍ

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písní velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

/Sběratel obchází publikum se štosem zaznamenaných písní a snaží se zjistit, jestli si je někdo pamatuje – chodí po konkrétních lidech/

/a do toho Píseň velkolhotecká hraje a zpívá a on to vůbec neregistruje/

/snad i přicházejí opět duchové – velkolhotečtí pěvci, Sběratelem stále neviděni, jakoby pohledem komentovali jeho počínání, patrně je baví/

SCÉNA OSMÁ ANEB SBĚRATELŮV MONOLOG ANEB OBRÁCENÍ

/název této scény může být přednesen nesmělou a zatuchlou Písní velkolhoteckou, která jej opatrně odšeptá a opět zmizí kdesi v nenávratnu/

/Píseň velkolhotecká se dá Sběratelovi či spíše prostáčkovi měšťáčkovi vidět spolu s duchy – velkolhoteckými pěvci/

/duchové – velkolhotečtí pěvci mohou její krátkou promluvu neustále komentovat/

Píseň Ale prostáčku! Ale měšťáčku! Však co do mě, já nejsem důležitá. Vykašli se na mě. No, já byla, a už tak jako moc nejsem. To víš, von ten folklór to je už dneska věda. A to já nemusím. Vždyť já jsem tu byla jenom s lidma a pro lidi. Já už prostě jsem taková lidová, no. Měj se krásně!

/odejde i spolu s duchy – velkolhoteckými pěvci/

SCÉNA DEVÁTÁ

/za Sběratelem přicházejí Lhoťák a Lhoťáčka/

Lhoťáci Tak co? Pochodil jste, pochodil?

Sběratel Pochodil.

Lhoťáci A to je dobře, to je dobře.

Lhoťák Však vy jste slušnej člověk.

Lhoťáčka A dáte si buchtu?

Sběratel Dám.

/na scénu přicházejí herci a všichni zpívají velkolhotecké písně, Smetana jim to diriguje, rozdávají Lhoťákům mnohé a mnohé kopie písní, celému představení mohou udělat tečku v podobě závěrečných „titulků“ a celé to tak nějak pozvolna vyšumí a je.../

KONEC

Příloha č. 3: Velkolhotečtí pěvci aneb Jak se ve Velké Lhotě zpívalo a již se nezpívá (a je to jedno, protože...) (fotografie)

Obrázek 1: Prostáček měšťáček (Josef Zachar) přichází do Velké Lhoty

Obrázek 3: Sběratel (Josef Zachar, na stole) v zoufalství, když se mu nedaří ze Lhoťáků vyzískat jakékoliv informace, rozhazuje vše dosud sesbírané

Obrázek 2: Velkolhotecká lidová píseň (Tereza Kolářková s akordeonem) pje spolu s duchy velkolhoteckých zpěváků Lhoťákům jednu ze svých písní

Obrázek 4: Robert Smetana (Jan Neugebauer) zapisuje velkolhotecké lidové písně

Obrázek 5: Lhoťáci (Natálie Pelcová a Vojtěch Johaník) se loučí se Sběratelem

Příloha č. 4: Velkolhotecký otvírák (fotografie)

Obrázek 7: Tradiční turecký mužský břišní tanec Asuk Masuk předvedený divákům během Velkolhoteckého otvíráku

Obrázek 6: V závěru inscenace velkolhotecká lidová píseň přece jen zazněla - ze stolu se stala LP deska a duchové zpěváků zapěli tak, že to slyšel i dosud "nahlučný" Sběratel

Obrázek 8: Turečtí studenti Lhoťákům připravili pohoštění (na fotografii Mertcan Ertürk)...

Obrázek 9: ... i ukázkou tradičního dívčího tance (v popředí Özlem Görür)

Příloha č. 5: *Kalevala jenom z mála* (scénář inscenace)

KALEVALA JENOM Z MÁLA/ KALEVALA VAINÄMÖINENA

1. VYPRAVĚČI – ZROZENÍ VÄINÄMÖINENA

Zapěju vám píseň dobrou,
zahraju vám píseň krásnou,
kvasu-li mi nalijete,
piva-li mi natočíte;
piva-li mi nezavdáte,
ředinečky nepodáte,
budou pět i suchá ústa,
vodou leda ovlažená,
pěti budu do svítání,
jasné zory k uvítání,
bílého dni k oslavení,
doby jitřní k zvelebení!

Tak jsem slýchal pěvce pěti,
takové jsem zvěděl zvěsti:
noc se stmívá vždy jen jedna,
den se dní jen vždycky jeden:
tak i jeden Väinämöinen
narodil se čaropěvec
ze vznešené matky velmi,
z Ilmatary vzduchu dcery.

Když let bylo prošlo devet,
a šlo na rok na desátý,
zdvihla čelo popenené,
vzepřela se celým tělem,
chystala se ku tvoření,
strojila se ku rození,
na hřbetě moře silném,
nekonečné vodní pláni.

Obrázek 10: Mužská část účinkujících se k divákům přiblížila po rybníku „Lojkáči“

Kam se ruka obrátila,
okřídílí se utvořila,
kam se noha zarazila,
rybné tůně vyhloubila,
kde se panna potopila,
hlubina se prolomila.
Tak se zrodil Väinämöinen,
chrabrý junák, runopěvec,
tak se zrodil z dcery vzduchu,
z Ilmatary, Paní vody.

*Laulan hyvänki virren, kaunihinki kalkuttelen
ruoalta rukihiselta, oluelta ohraiselta.
Kun ei tuotane olutta, tarittane taarivettä,
laulan suulta laihemmalta, vetoselta vierettelen
tämän iltamme iloksi, päivän kuulun kunniaksi,
vaiko huomenen huviksi, uuen aamun alkeheksi.
Noin kuulin saneltavaksi, tiesin virttä tehtäväksi:
yksin meillä yöt tulevat, yksin päivät valkeavat;
yksin syntyi Väinämöinen, ilmestyi ikirunoja
kapehesta kantajasta, Ilmattaresta emosta.
Jo vuonna yheksäntenä, kymmenentenä kesänä
nosti päätänsä merestä, kohottavi kokkoansa.
Alkoi luoa luomiansa, saautella saamiansa
selvällä meren selällä, ulapalla aukealla.
Kussa kättä käännähytti, siihen niemet siivoeli;
kussa pohjasi jalalla, kalahauat kaivaeli;
kussa ilman kuplistihe, siihen syöverit syventi.
Se oli synty Väinämöinen, rotu rohkean runojan
kapehesta kantajasta, Ilmattaresta emosta.*

2. PŘEDSTAVENÍ VÄINÄMÖINENA

Väinämöinen Já jsem moudrý Väinämöinen, pěvec runou vzdělaný,
první člověk na zemi.

3. DAV UCTÍVAJÍCÍ VÄINÄMÖINENA

Vesničané Starý moudrý Väinämöinen, starý mudrc, pěvec náš,
není nad něj mocnějšího, muže runou vzdělaného.

4. JOUKAHAINEN POČÍNÁ ŽÁRLIT

Joukahainen Já jsem mladý Joukahainen, Severu syn nebojácný.
Rád s ním síly poměřil bych, souboj slovy vyzkoušel bych.

5. VÄINÄMÖINEN VS. JOUKAHAINEN

Väinämöinen Porouchal jsi saně moje.
Joukahainen Já jsem mladý Joukahainen.
Kdo z nas lepší ve vedení,
ten nechť cestu podrží si, druhý z cesty ustoupí mu.
Ze skály je původ vody,
z nebes ohně lidem přišel,
železa je původ ze rzi,
původ mědi z lůna hory.
Väinämöinen Chlapecká znalost, dívčí moudrost.
Joukahainen Vím já ještě leccos:
Z blahé doby pamatuji,
kdy jsem tůně vyplavoval,
hory z půdy vyzdvihoval.
Väinämöinen Darmotlachu, darmomele.
Nikdy toho nevidáno,
abys ty byl zemi stvořil.

/Joukahainen vytáhne meč/

Väinämöinen Nezměřím já meče svého
s bídným jak ty ubožákem.
Joukahainen Kdo se meče zkřížit bojí,
toho v prase začaruji.
Vypravěči Rozzlobil se Väinämöinen,
rozzlobil se, hanbou zarděl,

a sám počal zaříkávat,
 vědná slova proslovovat.
 Nebyly to zpěvy chlapců,
 ani dívčí laškování.
 Zapěl moudrý Väinämöinen,
 jezera se kolísají,
 zem a vrchy otřásají,
 měďné hory rozpraskují,
 skaliny se rozletují,
 skalné břehy rozskakují.
 Zaříkával Joukahaina:
 zaklel saně malované
 do rokliny na jezeře,
 zaklel koně s čelem hvězdným
 v balvan na kraj vodopádu.
 Meč mu zlatorukojetný
 zaklel ve blesk na obloze.
 Samého pak Joukahaina
 po pas vešel do bažiny,
 po slabiny do lučiny,
 po podpaží do písčiny.

*Siitä suuttui Väinämöinen, siitä suuttui ja häpesi.
 Itse loihe laulamahan, sai itse sanelemahan:
 ei ole laulut lasten laulut, lasten laulut, naisten naurut,
 Lauloi vanha Väinämöinen: järvet läikkyi, maa järisi,
 vuoret vaskiset vapisi, paaet vahvat paukahteli,
 kalliot kaheksi lenti, kivet rannoilla rakoili.
 Lauloi nuoren Joukahaisen: vesat lauloi vempelen,
 raiat rahkehen nenähän.
 lauloi laukkipään hevosen kosken rannalle kiviksi.
 Lauloi miekan kultakahvan salamoiksi taivahalle,
 Itsen lauloi Joukahaisen, lauloi suohon suonivöistä.
 niittyhyn nivuslihoista, kankahasen kainaloista.*

Joukahainen Oj ty moudrý Väinämöine, odvrát svatá svoje slova, složím tobě cenu dobrou, výkupné dám znamenité.

Väinämöinen Co mi tedy za to bude, odvolám-li zaříkadla?
 Joukahainen Dva mám doma dobré čluny, z nich si vyber, který libo.
 Väinämöinen Nestarám se o tvé čluny, sám mám doma lodí hojnost.
 Joukahainen Dva mám doma dobré koně, kterého ti libo si vezmi.
 Väinämöinen Nestarám se o tvé koně, mám koní dost ve své stáji.
 Joukahainen Daruji ti svoje pole, abych spasil hlavu svoji.
 Väinämöinen Netoužím já po tvých polích, špatných polích písečnatých.
 Joukahainen Oj ty mocný Väinämöine, odvolej svá zaříkadla. Dám ti svoji sestru Aino.
 Vypravěči Z toho starý Väinämöinen
 velice se zaradoval,
 že mu sestra Joukahaina
 ku potěše bude stáří.
 Na kámen si used k plesu,
 zpíval dlouho, zpíval opět,
 zrušil účín zaříkadel:
 balvan se stal opět koněm,
 rokytí zas bylo korbou,
 Joukahainen bradou vyváz,
 odjel s chmurnou myslí domů.

*Siitä vanha Väinämöinen ihastui ikihyväksi,
 kun sai neion Joukahaisen vanhan päivänsä varaksi.
 Istuiksen ilokivelle, laulupaaelle paneikse.
 pyörty pois pyhät sanansa, perin laski lausehensa.
 Pääsi nuori Joukahainen,
 läksi mielellä pahalla, syämellä synkeällä.*

6. JOUKAHAINEN & AINO

/přichází plačící Aino/

Joukahainen Pročpak pláčeš, Aino milá? Ženicha máš výborného, muže z domu vznešeného.
 Aino Dost mám příčin k naříkání: Pláču pro kadeře hlavy, pro okrasu svého čela, jež mi budou zahaleny. Pláču pro svou mladost útlou, neb jsem dítě opuštěné na soustružně svého bratra.

Onpa syytä itkijällä, vaivoja vetistäjällä. Sitä itken ja valitan: Kirpoi kullat kulmiltani, Ho peat hivuksiltani, sinisilkkit silmiltäni, verevälle vejjolleni.

7. VÄINÄMÖINEN & AINO

Vypravěči Aino, tato děva mladá,
tato sestra Joukahaina,
z olšiny se ubírala,
aj tu starý Väinämöinen
přijda pannu v háji vidí,
v luhu vidí jemnošatou,
ozývá se, takto praví:

*Tuopa Aino, neito nuori, sisar nuoren Joukahaisen,
läksi luutoa lehosta.
Tuli vanha Väinämöinen; näki neitosen lehossa,
hienohelman heinikössä. Sanan virkkoi, noin nimesi:*

Väinämöinen Mně jen k vůli, panno mladá na bílé nos šíjí perly, křížek na hrud' zavěšuj si, hedvábím si vlasy poutej.

Aino Ani tobě, ani jiným k vůli zdobím ňadra křížkem, hedvábím si vlasy poutám, netřeba mi skvostných šatů, ani chleba pšeničného, raději se prostě šatím, jídám suché kůrky chleba u dobrého otce svého, u matičky milované.

En sinulle enkä muille kannan rinnanristilöitä, päättä silkillä sitaise, kannan kaulanhelmi löitä, rinnanristiä rakenna, pane päättä palmikolle, sio silkillä hivusta, paremp on mun syödä leipää ison ja äidin luona.

Vypravěči Strhla sobě z ňader křížek,
prsteny si z prstu sňala,
z šíje perly rozsypala,
po háji je rozmetala.

*Riisti ristin rinnaltansa,
sormukset on sormestansa,
helmet kaulasta karisti,
jätti maalle maan hyviksi.*

8. SMUTEK AINO

Aino Hodina se přiblížila, abych ten svět opustila, do Manaly putovala, do Tuonely, říše mrtvých: otec pro mě nezapláče, matka horšit nebude se, bratru oči neovlnou, kdybych do vln uvrhla se, k mořským rybám poděla se.

Aikani Mnalle mennä, ikä tulla Tuonelahan: ei mua isoni itke, ei emo pane pahaksi, ei kastu veljen kasvot, vaikka vierisin vetehen, kaatusin kalamerehen, alle aaltojen syvien, päälle mustien murien.

Vypravěči Šla den prvý, šla den druhý,
nazítří pak po dni druhém
ku širému stihla moři.
Ku balvanu doplávala,
na hranu si sednout chtěla,
na tu žulu kropenatou,
na třpytivou skálu zlatou,
do vody se kámen zřítíl,
s ním i Aino, panna útlá,
do vody se pohroužila,
dokonala bědná děva.

*Astui päivän, astui toisen. Päivänäpä kolmantena
ennätti meri etehen, ruokoranta vastahansa.
Sitte sinne saatuansa asetaiksen istumahan:
kilahti kivi vetehen, paasi pohjahan pakeni,
neitonen kiven keralla, Aino paaen palleassa,
siihen kuoli impi rukka.*

Aino Do moře já šla se koupat, hynu mořem udávena, nikdy nechod', můj bratříčku, nikdy ne chod' ryby lovit na nesmírné moře širé. Co je v moři slané vody, to jsou mojí krve proudy, co je v moři hbitá ryba, to je maso mého těla.

Mereen menin kylpemahan, meri multa hengen otti, ela koskaan, veli hyva, mene kalaan merehen, isohon lampehen. Kaikki meren suolavesi, verta mun on pikimustaa, kaikki meren hienot kalat, lihaani on haurakasta.

9. VÄINÄMÖINŮV RYBOLOV

Vypravěči Novina již ohlášena,
smutná zpráva donesena,
o zesnutí panny libé,
krasavice zahynutí.
Mocný moudrý Väinämöinen
velmi proto kormoutil se,
večery i jitra plakal,
zvláště v noci hořekoval.
Vzdychaje a nařkaje
v srdci maje plno stínu,
ku širému došel moři.
Ahtola, říš boha vody,
Vellamy též, choti jeho,
za kyprou je ostrožinou,
za ostrůvkem lučinatým,
pod vlnami hlubokými,
v černém kalu na dně moře.

*Jo oli sanoma saatu, viety viesti tuonnemmaksi
neien nuoren nukkumasta, kaunihin katoamasta.*

*Vaka vanha Väinämöinen, tuo tuosta pahoin pahastui:
itki illat, itki aamut, yöhyet enemmin itki.*

*Astui huollen, huokaellen, syämellä synkeällä
rannalle meren sinisen.*

*Siellä Ahtola asuvi, neiot Vellamon venyvi
pikkuisessa pirttisessä, kamarissa kaitaisessa,
kiven kirjavan kylässä, paaen paksun kainalossa.*

/Väinämöinen loví ryby, chytí Aino – rybu/

Väinämöinen Ryba je to věru divná, ryba vzácná, nevidaná.

/ryba uteče do vody, sundává si masku/

Aino – ryba Oj ty starý Väinämöine, nepřišla já ryba k tobě, bych se dala rozpárati, vyvrhnouti, rozsekati.

Hej sä vanha Väinämöinen, en lohi tullut pyydetyksi, etta saisit aterian, kalan saisit ote tuksi.

Väinämöinen Co jsi tedy u mě chtěla?

Aino – ryba Přišla jsem, bych po tvém boku sedávala,
lože tobě prostírala, sedničku ti zametala.
Nejsemtě já mořský losos,
jsem však mladá, útlá děvka,
krásná sestra Joukahaina,
o níž stál jsi po věk celý,
celý život sobě žádal.
Och, ty starče Väinämöine,
maloduchý, pošetilý,
jenžto lapit nerozuměl
ladnou děvku, pannu vodni.

Tulin minä sun vierehen istumahan, sänkyäsi penkomahan, pirttisi lakaisemahan. En mä ole meren lohi, olenpä mä neito kaunis, nuori sisar Joukahaisen, jota vuosia halusit, elamasimoitsit. Hej, sä vanha Väinämöinen, pienoaivo, huonomieli, tyttöä et itse saannut, vesinaista, meretärtä.

Väinämöinen Ó ty sestro Joukahaina,
vrať, ó vrať se opět ke mně.
O mne blázna blázniveho,
pošetilce zpozdíleho.

10. JOUKAHAINOVA POMSTA

Vypravěči Joukahainen, chlapec mladý,
vyzábly a holobradý,
pln byl prudké nenávisti
k Väinämöinu runopěvci,
proslulému čaropěvci.
Luk ohnivý uchystal si,
hromadu si šípů zdělal.

Několik dní uplynulo,
něco jiter pominulo.
Zvrátil zraku ku západu,
stočil hlavu na poledne,
je to oblak na východě
nebo slunce ranní zábřesk?

*Olipa nuori Joukahainen, laiha poika lappalainen.
Piti viikoista vihoa, ylen kauaista kaetta
kera vanhan Väinämöisen, päälle laulajan ikuisen.
Laativi tulisen jousen, vuoli nuolia pinosen.
Niin päivänä muutamana
loi silmänsä luotehelle, käänti päätä päivän alle;
Onko se iässä pilvi, päivän koite koillisessa?*

/přichází Väinämöinen/

A tu mladý Joukahainen
po ohnivém luku sáhl,
na tětívu střelu vložil,
chtěje skolit Väinämöina.

*Tuop' on nuori Joukahainen jou'utti tulisen jousen,
pään varalle Väinämöisen, surmaksi suvantolaisen.*

/Väinämöinenův kůň umírá, Väinämöinen padá do vody/

Joukahainen	Nikdy, starče Väinämöine, nikdy více nevidíš Väinöly, své domoviny, vřesovisek Kalevaly.
Väinämöinen	O mně muže nešťastného, nehodami zlomeného. Ó že domov opustil jsem, panny mladé v touze získat.

11. VÄINÄMÖINŮV NÁVRAT DOMŮ

Vypravěči	Letí ptáče z lapské země, od východu orel letí, největším on není z velkých, nejmenším on není z malých.
-----------	---

Vzpomenul on Väinämöina,
jak za časů věru lepších
Kalevův to háj on mýtil,
ponechal tam břízu růsti,
ztepilý strom nechal státi,
by pták na něm odpočinul,
orel na něj sednout mohl.
Orel, ptáče povětrné,
nesl starce Väinämöina,
po cestách s ním letěl větru,
zpátky v luhy Kalevaly.
Plakat počal Väinämöinen,
plakat počal, slzí kanul,
plakal po dvě, po tři noci,
v domovinu navrátiv se,
v zemi dosed povědomou,
do otčiny, dědoviny.

*Lenti lintunen Lapista, kokkolintu koillisesta.
Ei ole kokko suuren suuri eikä kokko pienen pieni.
Muisti tämä Väinämöisen, parempina aikoina kun
Kalevan hän metsää kaatoi, jätti männyn seisomahan,
ison puun hän peltoon jätti, linnulle istumasiaksi,
kotkasen pesäpaikaksi.
Tuop' on kokko, ilman lintu, kantai vanhan Väinämöisen,
viepi tuulen tietä myöten, Kalevan ratoa myöten.
Siinä itki Väinämöinen, siinä itki ja urisi,
itki yötä kaksi, kolme, kotimaahan palattua,
noille maille tuttaville, isämaahan, ison maahan.*

Väinämöinen	Panna útlá, mladá Aino, horší osud než já měla, v hlubině se provdat chtěla.	Dob-
	ře jí již v Ahtole je, jako rybě, jako panně, lépe nežli starče chůvě. Rmoutit se již smysl nemá, rodná	
	střecha na mě čeká.	

Vypravěči	Ruka s rukou loučívá se, runa od runy se chystá. Cesta nová počíná se, pro nás tak jak pro hrdiny,
-----------	---

kalevaské statné reky.
 Přítelíčku, zlatý bratře,
 mládí mého tovaryši.
 Pojd' již, budem spolu pěti,
 dohromady vyprávěti,
 když tak náhoda nás svedla,
 ač nás mysl různou vedla,
 málokdy se potkáváme,
 zřídka k sobě zavítáme
 na chudobných těchto mezích,
 severových širých březích.

Käsi kädestä irtoaa, runo runosta putoaa.

Uuden polun aloittava, meille niin kun sankareille, kalevalan urhoille.

Veli kulta, veikkoseni, kaunis kasvinkumppalini!

Lähe nyt kanssa laulamahan,

saa kera sanelemahan

yhtehen yhyttyämme, kahta'alta käytyämme!

Harvoin yhtehen yhymme, saamme toinen toisihimme

näillä raukoilla rajoilla, poloisilla Pohjan mailla.

KONEC

Příloha č. 6: *Kalevala jenom z mála* (fotografie)

Obrázek 11: Joukahainen (Jan Neugebauer, vpředu) střílí na nic netušícího Väinämöinena (Lukáš Kavín)

Obrázek 12: Aino (Sara Pauliina Häkkinen) odmítá Väinämöinenovu (Lukáš Kavín) nabídku k sňatku

Příloha č. 7: *Deli Dumrul* (scénář inscenace)

DELI DUMRUL

POSTAVY:

Šílený Dumrul/Premiér
 Anděl smrti Azrael/Policista
 Válečník/Otec/Aktivistka
 Matka/Moderátorka
 Dívka/Dumrulova manželka
 Druhý moderátor
 Osobní strážci/Policisté

/possible to play with 4 or 5 actors, in that case father and the warrior will be acted by one actor, people except Azrail and Dumrul can also be the people/

/the play consists of five acts: 1. the introduction, death of the warrior, invitation of Azrail to the feast, 2. feast, Azrail and Dumrul meet and fight, Azrail beats Dumrul, Dumrul begs for not to die, Azrail wants a soul instead of his, 3. Dumrul visits his parents to request help, here the ramazan episode starts, Dumrul and his brother try to have breakfast, but they wake the father up, after all Dumrul wants help of his parents but they reject, he goes to his wife, she accepts to sacrifice herself, Dumrul doesn't want to live without her, they pray, God forgive them, Dumrul decides to be a good person and opens his bridge to everyone for free, 5. flashback to the very beginning, this time Gezi protests will be the conflict/

ACT 1

/Dumrul comes on the stage holding a stuff to symbolize the bridge, put it on the floor, while he is doing this, he tells the turkish bully lines/

Reporter It was hundreds of years ago, the twelfth century. A cruel and mad man, contracted a bridge. But there was no water under it. Yes, he built a bridge in a dry meadow. A bridge to collect money, a bridge to grow to gather souls.

Dumrul Heyyyt! Anamı doğrayan ben, babamı doğrayan ben, var mı lan bana yan bakan? I built this bridge right here, i built it because i can.

/a Girl comes, stands at the bridge/

Girl Hey Dumrul, deli dumrul. (Hi Dumrul, the mad dumrul) The one, who is most powerful. What are you waiting for, what are you standing for?

Dumrul I am here to protect my bridge and collect the fee from people, who crosses my bridge.

Girl Oh, you the craziest. This is a meadow with no water. Why should we cross a bridge, though no water flows under it?

Dumrul No water? Look more carefully girl! Pushes the girl on the floor) you see, there is water under it.

Girl No, there isn't.

Dumrul */kicks her on the floor/*
 Still no water?

Girl No, is there?
/calls for help/

/Warrior comes, other people also come there to see what's going on/

Warrior */trying to calm him down/*
 Dumrul, deli Dumrul, Do not touch her! What are you doing and what are you talking about?

Dumrul */addresses the people and the audience/*
 From now on, the one who wants to cross the bridge, will pay 20 Kč. The one who doesn't want to cross it and walks next to it will pay 40 Kc. The one who rejects to pay the money, will be hit 40 times with a stick. Do you hear me?

/people start to whisper and complain/

Girl */tries to stand up and go/*
 But there is no water under it.

Dumrul */gets angry and shouts like a crazy man, pushing and pulling her/*
 Why should I build a bridge, unless there is no water?

/Warrior cannot resist anymore takes his sword and attacks Dumrul, they fight, but Dumrul beats him - as a coincidence, he falls on the floor and dies/

Dumrul You see, there is water under it. So he got drowned.

Girl You killed him!
/she kneels next to the young man. everyone gets frightened/
 You took his soul, Dumrul. One day, someone more powerful than you will take yours.

Dumrul Me? No, water killed him. And who is more powerful than me? Heeeyyyttt, who? Who?

Girl Azrail...The Angel of death... He will take you soul.

Dumrul Azrail! Come and find me! Let us see who is the most powerful!
/listens to the silence/
 You see? Your man, how was his name? Azrail... Is not brave enough to fight against me.

/people see the situation and prepare their money to cross the bridge, Dumrul carries the dead body out of the stage line, then stands at the bridge and collects money/

Dumrul People, I invite all of you to my feast to iftar. Maybe that guy... How was the name? Azrail... Will join us, too.

/happy and laughing/

Reporter So, he took 30 Kc from people, who crossed the bridge. But he took more from people, who didn't pass it. And rejected that he killed the warrior and claimed that he choked in the river. Than people gathered for the feast and Dumrul met Azrail.

2nd Reporter Oh, this is the exciting part. Can he beat Azrail?

Reporter Why don't you watch on and see?

2nd Reporter Does this mean azrail beats him?

/Reporter pushes the second one out of the stage line, they are bickering constantly/

ACT 2

/starts with the feast, everyone is on the stage, Azrail is watching Dumrul, but Dumrul doesn't recognize him, he kisses the hand of his mother and father, he kisses his wife and rises his sward or hands/

Dumrul */drinking, singing or dancing/*

Heyyyttt, where is that coward called Azrail. Where are you coward?!

/Azrail touches his shoulder, he doesn't care and go on calling him/

Dumrul Who are you, you fucking fool?

Azrail I am the one, who you are looking for.

Dumrul Are you?

/with a movement Azrail stops the time, other people at the feast petrify, Azrail and Dumrul stand facing each other and they start the warrior dance of turkish folklore/

Azrail Yes, I am here to take your soul. Do you still think that you are the most powerful?

/while speaking he points to Dumrul, he falls down, tries to take hit him, but he falls again, Everytime Azrail points him, he feels a great pain/

Dumrul Ok, I surrender, please don't hurt me. What do you want? Money? I can give you money.

Azrail I want your soul, your life, your spirit. Are you ready to die?

Dumrul No, no, wait! I am too young to die, please forgive me, I promise I will be a good person from now on.

Azrail Good person? By killing young innocent people?

Dumrul No, I promise I won't do any harm to anyone.

Azrail Collecting money from poor people by forcing them to cross a bridge, which has no water under it?

Dumrul There is water under it. Can't you hear its sound of flowing? But.. But ok, the bridge will be for free, just don't take my soul. I will give anything...

Azrail Sound of water? (smiles, because he figures out that Dumrul really believes that there is water there.) ok, you, the crazy man. I will forgive you in one case.

Dumrul What, just tell me what do you want.

Azrail A soul instead of yours. Because I came here to take a soul...

Dumrul What? Should I kill someone? But you told me...

Azrail No, Dumrul, no... You will find someone who willingly dies for you.

Dumrul Ok, I have parents, they will surely die for me.

Azrail You shouldn't be sure. A soul is the most precious thing in the world, you crazy man... Which you used to waste was the biggest wealth you could keep.

/Azrail points the people and they keep on dancing/

Reporter So, as you see, Azrail beats Dumrul. He was about to take Dumrul's life away.

2nd Reporter Oh, will Dumrul die now?

Reporter */trying to get rid of the second reporter/*

But then, Dumrul begged to be forgiven.

2nd Reporter And Azrail realized that he is crazy. So he won't die.

Reporter But, he had a condition. Dumrul has to find a soul instead of his own to give to Azrail.

2nd Reporter Dumrul is sure that his parents will sacrifice their souls for him. At least one of them.

Reporter Do you think so? We should watch it on to see.

ACT 3

/Dumrul visits his father to ask for help/

Dumrul Ey babam, benim babam. Soyunu soyladığım, boyunu boyladığım... Bir dus dusledim. Azrail appeared to me. He wanted to take my soul and dry the blood in my veins... Dry your blood in my veins... End our nation and stain our honor. He defeated me, me the undefeatable one, me the bravest of them all. And now I am here to ask for your soul instead of mine, to take a chance to lead a honorable life.

Father Hey, my son, my blood, my name. Don't you know the power of death. Don't you know, even the kings, the heroes, the most powerful and daring creatures will one day be defeated by the death. How could you dare to fight against him? Your strength blinded your eye of heart. The haunted spirits of the man you killed, bound your hands and the scre-

ams of the fathers, sons, husbands you killed made your ears deaf. So you even couldn't see, who is your enemy in fact, you couldn't hear the voice of death calling you. You couldn't see that, the water which you believe to flow under your bridge is in fact blood.

Dumrul Yes, I admit. I admit that, I've been blind to see the truth and now I am aware of my weakness. Help me dad! Give me the rest of your life, give me the chance to be a better man. Give me the chance to correct my false.

Father My son, my blood... Once I gave you my blood and you misused it. Once I gave you my name and you misused it. So, nothing left to give to you. The only thing I can do for you is, forgiving you and beg people for forgiving you, so that you will be peaceful in the other world.

Dumrul And mother, my queen... Do you think the same?

Mother Hey, my son, my flesh, half of my soul. I gave you birth, I gave you a soul once. Now you want another one. You are precious to me, but a soul is more precious than us. If I give you the soul you want, you will waste it, too. The only thing I can do for you is to stay alive and pray for you not to be punished in the other world. I will spent the rest of my life, trying to heal the wounds you caused. And your death is my due to pay for giving birth to someone, who killed people.

/Dumrul kisses his parents hands and leaves to see his wife for the last time, Azrail appears to him/

Reporter They rejected to give their soul. Father told that, from now on, the only thing he can do is to stay alive and pay his son's dues.

2nd Reporter And the mother said that, she once gave a soul to him and he misused him. So he will die now. But they could give their souls...

Reporter They consider staying alive as a punishment... And didn't want to give their son one more chance to destroy other's lives.

2nd Reporter And a soul is not easy to find...

Azrail Do you see, a soul is not that much easy to find. As I told you...

Dumrul You already knew that they won't help me!

Azrail Yes, but I wanted you to face it by yourself. Now, are you ready?

Dumrul No, please let me see my wife for the last time.

Azrail Oh, love... You may find the soul you need there... Last chance...

Dumrul No, never! My love deserves to live more than me. Do not touch her, never!

/he comes next to her/

Reporters Maybe the wife will give the soul. Yes she may.

Wife My love, my soul, my hero! Why do you look so pale?

Dumrul You won't believe if I tell you.

Wife Your words are law to me, my man. Tell me what happened.

Dumrul I did something wrong and I will pay my due with my soul. I am here to say you goodbye and see you for the last time.

Wife I dreamed a dream last night and I know, you need a soul instead of yours. Take mine my love. My soul means nothing without you. Being without you is same as being dead. Azrail, come and take me! So you will have two of them instead of one.

Reporter Yes, she will give the soul. She will give two of them.

Azrail Why should such a young and beautiful lady give her soul instead of a cruel, crazy man?

Wife Hey you, Azrail. Stronger than any creature on earth. You cannot understand us! You know the pain, the fire in hell and the tears of mankind. But you are as ignorant as Dumrul. You have no idea about love. There is no light of mercy in your eyes. Your nutrition is desperate souls. Your wisdom is only about death. What a pity!

Dumrul No, I don't want her to die. I don't want to lead a life without her. A life without her will be my curse and it can't be a sign of your forgiving me. If you are going to take her, take both of us!

/Azrail goes behind the woman to kill her/

Azrail I have to admit, that I really know nothing about love. I also no nothing about giving birth. All I know is how to end the lives. But how to start it... I forgive you... Three of you... You will lead a life for 140 years and when you die, you will explain me the secret of life...

ACT 4

/Dumrul brings his wife to the bridge, he stands at his bridge, people prepare money to cross the bridge, he stops them and loudly announces/

Dumrul Ladies and gentlemen! From now on... Crossing the bridge is for free! Even the water under it is free to drink! I am glad to share my bridge and my water with you! All for free!

/people are still frightened and they don't dare to claim that there is no water there, they say "ok" and gently thank him, some of them cross the bridge and some of them pretend to wash their hands in the virtual water/

Reporter This was a story from hundreds of years ago. But, as you know, time always repeat itself. Last year in Turkey, thousands of people protested government policies. They protested the prime minister...

2nd Reporter But why?

Reporter Let's see why.

/Dumrul stands in front of his bridge wearing a mask of the prime minister, there are two bodyguards standing next to him/

Dumrul Heyyyt! Anamı doğrayan ben, babamı doğrayan ben, var mı lan bana yan bakan? I built this bridge right here, I built it just because i can. I will cut the last trees of the city.

2nd Reporter He will cut all the trees in the city.

Girl No, you can't do this. We need oxygen. Birds need trees.

Dumrul We know the best what you need. You need the 94th shopping mall in the city.

Reporter He knows what the public need. They don't need oxygen, they need the 94th shopping mall.

2nd Reporter What?

Dumrul You need to have at least three children. This your your duty to your country.

Girl But, we don't have enough money.

Warrior We are unemployed people who are graduated from university.

Reporter He wants them to have at least three children.

2nd Reporter But, they don't have enough money to support their family.

Dumrul From now on, anti pregnancy.pills are forbidden. Abortion is forbidden, too.

Girl But this is none of your business!

Reporter He banned abortion and anti pregnancy pills.

/Reporters, the protester and the girl are running around saying no, the scene should express the chaos starting/

Dumrul And of course it is forbidden to buy or sell alcohol after ten o'clock.

Reporter After ten o'clock it is forbidden to sell or buy alcohol.

Gril So what should we drink?

Dumrul Ayran.

Reporter They should drink ayran instead of alcohol.

2nd Reporter You mean yoghurt?

Dumrul Yes, this is our traditional drink.

Protester Raki is traditional, too. And it contains 40% alcohol.

/everybody starts to complain to him, the scene can be a little like anthropological physical theatre, people can play in the playground with uneasy movements, Czech actors will translate all the sentences as much as possible, the aim is to create a chaos/

Dumrul I decided to change the education system. You will study two years longer.

People What?

Dumrul No, no I changed my mind. 12 years are enough. From now on the student books are for free.

Mother Really?

Dumrul Yes, but we will dismiss the useful informations and add some obligatory religion lessons.

Reporters As less science as possible. As more religion as possible.

Dumrul Boys and girls must live in separate dormitories. We will check the flats of young people. Girls and boys cannot stay together.

2nd Reporter They will check the flats of young people, girls and boys won't be allowed to live together.

Girl He invades our private lives.

/protests start, people come together, Bodyguards start to push them and throw some stuff on them/

Reporter Riot police started to attract public with gas grenades and water canons. Water is not a good thing always. It can be used as a gun by evil people.

/Police throw water to protesters/

Rep./Mother */holding the 2nd reporter as her child/*

Go and buy two breads the lunch will be ready soon.

2nd Reporter A 15 years old boy went out to buy bread and has been shot by the gas grenade and died after staying months long in hospital. So many people were seriously injured. Some of them lost their eyes.

Dumrul It is forbidden to wear any kind of helmets. It is forbidden to carry marbles. Do not play with marbles. It is forbidden to wear googles. And to sell balloons andd.

Reporter You can't wear helmets or googles.

Police Because it prevents us to harm you. You don't smell enough tear gas.

2nd Reporter And why are the marbles forbidden?

Police Because you may throw them to us.

/Dumrul takes of the mask, Warrior comes to fight and Dumrul kills him/

Girl You killed him.

Dumrul No, his destiny killed him.

Girl You think that you are the most powerful, there is someone who is more powerful than you. And one day, it will take your soul.

Dumrul Who is that? I can't see anybody like that.

Girl People Dumrul, People...

/people attack Dumrul and he dies/

2nd Reporter Oh, did he die? Did they kill him?

Reporter No, he choked in his own river.

Příloha č. 8: *Deli Dumrul* (fotografie)

Obrázek 13: Jan Neugebauer jako jeden z televizních reportérů, kteří provázeli inscenací a částečně ji rovněž tlumočili

Obrázek 15: Raci Durak jako Dumrul přesvědčuje své poddané

Obrázek 14: Cem Öntaş jako anděl smrti Azrael, který se zjevuje šílenému Dumrulovi

Obrázek 16: Dumrul (Raci Durak) při stavbě mostu na souši

Příloha č. 9: Kriplíci (fotografie)

Obrázek 17: Přejezd na scénu za zpěvu písně „My tři králové jdeme k vám“ (zleva Michal Vid'ura a Libor Doležal)

Obrázek 19: Vpředu zleva - Michal Vid'ura, Libor Doležal a Daniel Rampáček, vzadu zleva - Simona Trávníčková a Josef Zachar

Obrázek 18: Co se stane, když se na party vozíčkářů někdo z nich opije tak, že způsobí možný problém? (zleva Daniel Rampáček a Libor Doležal)

Obrázek 20: Jak využít pád z vozíku na "sbalení" dívky (sedící Libor Doležal, ležící Daniel Rampáček a sklánějící se Simona Trávníčková) - i o takových záležitostech se v Kriplících hrálo

Příloha č. 10: Jan Pelíšek: *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic): Dějinný nástin* (elektronický přepis)

TITULNÍ STRANA

CÍRKEV evang. reform. Ve Velké Lhotě (u Dačic).

Dějinný nástin.

Napsal JAN PELÍŠEK. s Rob. Smetanou /*dopsáno rukou*/

„I proč mřítí máte,

ó dome izraelský?“

Ezech. 33, 11.

Čistý výtěžek věnován na uhrazení dluhu stavebního.

V BRNĚ.

Nákladem ref. Presbyterstva ve V. Lhotě.

1882.

STRANA 2

Tiskem Josefa Groáka a Eklera v Brně.

STRANA 3

1.

Bratr *Skoumavý*, rozšafný to a pobožný muž ze Siona a při tom kus Všudybyla z Komenského „Labyrintu světa“, cestoval roku jubilejního 1881 po Moravě, chtěje seznati naše evang. reform. církve Páně.

Byl již prošel celou ostatní Moravu a zbývalo mu jen, navštívit *evang. reform. sbor Páně ve Velké Lhotě u Dačic*, odkudž pak zaměřiti hodlal do Čech.

Opustiv *Nové Město* a prohlédnuv si vkusný ev. A.V. kostelík v *Jihlavě*, bral se, obletován upomínkami na to, co viděl a zkusil, k *Třešti* a k *Telči*. Krajinu nalézal cele katolickou, znamenanou četnými kříži u cest a polí.

Octnuv se v *Telči*, dotazoval se bratr *Skoumavý* jen jako mimochodem, je-li tu jakých evangelíků v okolí, a uslyšev, že ano, a sice že jest jich značný počet ve Velké Lhotě a v okolí, hleděl dalšími příhodnými otázkami dozvědět se, jaké požívají u katolíků pověsti, dobré-li nebo špatné. Uslyšel úsudky různé, celkem ne valně příznivé.

„Což to všechno platno, že nyní i ti *tvrdí* helveti mají zvony a varhany jako my“, mínil prostosrdečný jeden venkovan, „křesťané přece jenom nejsou. Byl jsem, rozumíme, jednou v jejich kostele, ale není tam ani oltáře ani obrazu, nemají ani kněze ani mše, nemají nic.“ – „Jen vy Protestanty nechte“, namítal jakýs měšťan, „aspoň něco rozumného člověk v jejich kostele uslyší a nese si mnohé dobré slovo domů. Ale

STRANA 4

my, - co máme my z té naší latiny?“ – „Máte zcela pravdu“, vmísil se do řeči jiný občan, dle všeho jeden ze zástupců venkovské svobodomyšlnosti. „Evangelíci jsou uvědomělejší nežli našinci, o tom není pochybnosti. Ale co z toho? Vzdor tomu se ty dvě církve ve Lhotě ustavičně spolu hádají a rvou. Vzdělanost, osvěta, - na té záležit. Náboženství bylo vždycky jenom příčinou sporů a různic.“

Za smíchu všech rozpředl se větší hovor o hádkách a bojech evangelíků Velko-Lhoteckých, a dávány tu k lepšímu rozličné trapné podrobnosti.

Bratr *Skoumavý*, zarmoucen a nechtěje slyšeti zahanbujících novin více, dal se na další cestu do Dačic, odkudž, jak mu bylo řečeno, nejpohodlněji do Velké Lhoty se dostane.

V *Dačicích* jej očekávalo smutné dotvrzení toho, co již byl v Telči o sporech zaslechl.

Nevěda v kterou stranu by se obrátil, uzřel před soudní budovou několik horlivě spolu rokujících venkovanů, jichž, přistoupiv, se tázal, kudy třeba se dáti k Velké Lhotě. Obdržev ochotná potřebná pokynutí, uslyšel, že tázaní sami z Velké Lhoty jsou, majíce zde dnes soudní stání za příčinou žaloby, podané na ně farářem evang. A.V.

„Dovolte“, pravil k nim bratr *Skoumavý*, bolestně dojat, „jsem také evangelický křesťan a přicházím, bych seznal vaše církevní poměry. Což vám není známo slovo Pavlovo: *Bratr s bratrem soudí se?* Již tedy nedostatek mezi vámi jest, že soudy máte mezi sebou. Proč raději křivdy netrpíte? Proč raději škody nebéřete?“ (1. Kor. 6, 6.7).

Oslovení se jaksí bolestně usmáli a pokrčili rameny.

„Písmari“, obrátil se jeden z nich k druhému, k muži to rázovité, přísné tváře, „tys se svým svědec-

STRANA 5

tvím už hotov, co jdi s tímto spolubratrem. Tak mu nejlépe cesta bude ukázána a ty mu také všechno dobře vysvětlíš.“

Vyzvaný byl ochoten.

„Líboli vám“, pravil k *Skoumavému*, „necháme si odpověď na vaši otázku ohledně těch soudů na pozdější čas a připomeneme sobě raději zde a cestou k Velké Lhotě, co je pamětihodného pro Evangelíka v *Dačicích* a v okolí.“

„Obvod nynějšího hejtmanství *Dačického*“, počal *Písmář*, když byl bratr *Skoumavý* pověděčen přisvědčil, „byl druhdy velikou převahou evangelický a to i tam, kde nyní mnohý udiveně se táže, jaký to asi národ je, ti Evangelíci. Východně od *Dačic* máte příkladně město *Jemnici*. R. 1422. dobyli město Husité a tu i v okolí šířilo se učení Husovo tak, že katolická fara zanikla. Marně tu horlil slovutný Františkán Jan Kapitstránský pro Řím. Teprv následkem rány na Bílé Hoře zřízena tam fara katolická r. 1624. Co se okolí *Jemnického* týče, i tu panovalo Evangelium. V *Budkově* a *Uponěřicích* bylo ještě r. 1662. rodnin evangelických 31 a sbor českých bratří ještě tu trval. – I zde v *Dačicích* měli *Bratří* svou církev. Všimněte si zde před námi toho chrámu a jeho šedé, starožitné věže. Jest to farní kostel. Věž jest nejstarší jeho částí. Pomocí města dal ji postaviti tehdejší majitel panství *dačického* Oldřich Krajíř z *Krajků* mezi léty 1586 a 1592. První katolický farář připomíná se teprv zase až r. 1644. Druhý farář zaznamenal, že bydlel v evangelickém kostele, poněvadž fara byla pustá. Ve městě prý bylo pořád ještě mnoho Evangelíků a jistá stará měšťanka *Bábková*, prý ve svém domě dočista i kázala.“

Za stálého vysvětlování prohlédli sobě *Skoumavý* a jeho průvodce, jemuž říkají ve Velké Lhotě vůbec jen

STRANA 6

„*Písmář*“, radnici na hlavním náměstí, „starý zámek“ z 15. století a jeho erby *Krajířů* a *Vřesoviců*, malebný klášter *Františkánů* na břehu *Dyje*, v němž prý se nalézá více drahocenných památek písemnictví českobratrského. Dali se pak kolem farního kostela k „novému zámku“ na horním náměstí (- nynější majitel vel-

kostatku je svob. pán z Dalbergu -), a opustivše pak Dačice brali se silnicí směrem západním do pohoří česko-moravského.

Písmař neustal vypravovati co mu známo bylo z minulých osudů krajiny.

„Tam v levo, v dáli za těmi pahorky a lesinami leží město *Slavonice*. I tam se statečně měli k písmu a kalichu. Ještě r. 1622 bránili se měšťané všemožně a majíce se na rozkaz pána statku vrátiti do lůna církve katolické, prosili, aby při učení evangelickém směli setrvati. Zvláště Syndikus a městská rada hájili tvrdšíjně přesvědčení své. Ale konečně i tam zvítězila protireformace. – V pravo, asi 3 hodiny odtud leží Telč. Toto město zachovalo vlivem pánů z Hradce v husitských bouřích svůj katolický ráz. Husité se ho sice r. 1423 za vůdcovství Bzdiny zmocnili. Bzdina vrhl se i na blízký hrad Šternberk a rozbořil jej, avšak ustupuje do Čech před brannou mocí Jana z Hradce, byl u rybníka Bory (odtud až podnes „Krvavec“ zvaného, u Horních Dubenek) na hlavu poražen. Vzдор tomu přijala většina osad v okolí Telče učení evangelické. V městysi *Studené* zřízena příkladně místní duchovní správa katolická až r. 1716. – Východně od Telče nalezá se městys *Nová Říše* s klášteřem jeptišek (později mnichů). Prokop Veliký r. 1430 klášter spálil a městys vyplenil. Poddané kláštera, velkou většinou Evangelium přijavši, naučil zase katolíky býti r. 1621 generál Maradas. – Vidíte zde před námi, v pravo od silnice tu prostrannou

STRANA 7

budovu a onen chrám? Toť fara, původně pro mnichy řádu karmelitského vystavená a farní kostel osady *Kostelního Vydří*, I zde druhdy známo bylo slovo Páně: Jde hodina, kdyžto ani na této hoře ani v Jeruzalémě nebudete se modliti Otcí, nýbrž kdy praví modlitebníci modliti se budou Otcí v duchu a v pravdě (Jan. 4, 21.23). Nyní jest tu hojně navštěvované místo poutnické. Kolem r. 1612. byl zde evang. duchovním správcem Felix Chotěbořský a katolická farnost zřízena opět teprv r. 1754. Vůbec byly zdejší okolní vesnice druhdy vesměs evangelické, ale jen nepatrná částka, obě církve Velko-Lhotecké a A.V. církev Horno-Dubenecká, zůstala v smlouvě otcův.“

Putujícím za různých upomínek na bývalý Sion rychle ubíhala cesta.

Prošedše stinný „Háj“ octnuli se za nedlouho ve vesničce *Řečici*, odkudž po čtvrt hodině chůzi silnicí, vroubenou po obou stranách jabloňovým stromovím, dostali se na „*Řečický vrch*.“ Před sebou v údolí spatřili nevelkou vesnici.

„To jest *Velká Lhota*“ pravil *Písmař*.

Bratr *Skoumavý* se zastavil. Obličej jeho jevil udivení. Skutečně ležel rozvinutý před jeho pohledem obraz nemálo zajímavý. Všudy kolem, jak daleko obzor sáhal po této části česko-moravského pohoří, samý pahorek, oděný v tmavou zeleň jehličnatých lesů. V pravo na sever nehrději se díval na své menší druhy vrch „*Hradisko*“, přeje na svém svahu hostinného místečka více *Poldovce*, v levo na jih ohlížela se po okolí „*Babí Hora*“ u *Radlic*. V úžlabinách tulily se k lesům jako hnízda k větvím košatého stromů různé vísky. Pruhy rolí a pastvin, tu i tam spoustou balvanů posetých, dávaly ovšem tušiti, že zde citelně asi jest známo to odvěké uložení: V potu tváři své chléb svůj jísti

STRANA 8

budeš. Obrázek neméně poutavý uviděl *Skoumavý* přímo před sebou.

Spatřil vinouti se údolím k mírnému návrší silnici, po obou její stranách vítanou a sprovázenou chatřemi a skrovnými rolníckými příbytky, jimž ráz útulné přívětivosti dodávala hojnost ovocného stromoví. S návrší čněly nad osadou a rozhlížely se po zelenavém okolí jako světlé mohutné postavy z jiných světů dvě budovy se štíhlými věžmi. Budova v pravo, čelem obrácená k silnici, jest kostel *církve evang. reformované*. Menší budova v levo, zírající průčelím k západu, jest kostel *církve evang. Augšb. vyzn.* Oba chrámy jsou několik jen kroků od sebe vzdáleny. Zcela na blízku, stíněna velikou košatou lípou nalezá se fara reform. a dále nad kostelem A.V. škola reform.

Bratr *Skoumavý* dlouho stál slova nemluvě. Někdy přeletěl mu úsměv přes tahy obličejů, pak se ale zasmušil.

„Jaký činí na vás dojem to, co vidíte?“ Tázal se *Písmař*, když se dále brali k osadě.

„Krajina je na pohledění dosti spanilá“, odpověděl *Skoumavý*. „Všecko, cokoli učinil Hospodin, dobré jest. Neoplývá tu, jak vidět, země mlékem a strdím, ale živí dle všeho obyvatelstvo. Tak se mi zdá, že toto zátíší je zrovna stvořeno k tomu, aby zde v pokoji a v bázni Boží přebýval lid bohobojný, lid, stále pamatující: Nic jsme nepřinesli na tento svět, bezpochyby že také nic odněsti nemůžeme, ale majíce pokrm a oděv, na tom přestaneme (1. Tim. 6, 7, 8). Než, na ty dva krásné kostely když patřím, kormoutí se mi srdce. Tak tu pohlížejí na sebe ty dva chrámy jako dva sokové, nebo aspoň jako Abrahám a Lot, když praveno bylo mezi nimi: Oddělte se od sebe, kdežto zvláště za nynějších dnů měli bychom spojení býti jednotejnou myslí a jednotejným smyslem, neříkajíce: já jsem Pavlův,

STRANA 9

já Apollův, já Petrův, ale říkajíce jeden každý: Já jsem Kristův. – Kterak se to mohlo státi, že zde v osadě tak *malé*, uprostřed samého obyvatelstva *katolického*, z něhož mnohý tak rád ukazuje na různosti naše jako na slabé naše stránky, v krajině ve vezdejších ohledech dle všeho *nuzné*, dvě evangelické svatyně postaveny byly?“

„Rozumím vám, milý bratře, dobře vám rozumím,“ odvětil *Písmař* a zdálo se, že nutí zpět slzu z oka se deroucí. „Co pravíte vy, pravil již mnohý. *Ta neblahá rozdvajenost*, - ba, ani ta ne, ale způsob, jakým se její propasť schválně rozšiřuje, to je zde naše neštěstí! „ „Každé království rozdělené samo proti sobě spustne, a každé město neb dům proti sobě rozdělený nestane“ “ (Mat. 12, 25). My Evangelíci jsme zde v zaslouženém pohanění u sousedů a sami hyneme. A proč? Dovíte se to s dostatek, až poměry naše blíže seznáte. Já pravím: „ „Nepřítel člověk to učinil.“ “ „ „Nebo podobno jest království nebeské člověku, rozšívajícímu dobré semeno na poli svém. Když pak lidé zesnuli, přišel nepřítel jeho a nasál koukole mezi pšenici.“ “ (Mat. 13, 24 25). –

Cestovníci stanuli u chaloupky, když byl řekl *Písmař*, že jest to jeho příbytek, nabízejí v něm slovy srdečnými *Skoumavému* přístřeší. Byla to nuzná, dřevěná, ale vlídná chatrč.

Skoumavý, maje právem za to, že u *Písmaře* nejsnadněji a nejlépe sezná stav věcí církevních, přijal po krátkém zdráhání přátelské nabídnutí. Vstoupili do čisté jizby, kdež obstárlá, přívětivá žena a tři děti zdvořile cizince přivítaly. *Skoumavý*, mile dojat vším, cokoli tu viděl a slyšel, za nedlouho tu zdomácněl jako dávný známý.

Nebylo divu, octnul se v rodině skutečného písmaře, jednoho z těch staročeských horlitelů pro zákon

STRANA 10

Boží, jejichž sítě jak jinde vůbec tak i v církvi Velko-Lhotecké vymírá. V domácnosti jeho byl Spasitel patrně stálým hostem, mrav a kázeň, láska a pokoj vanuly jejím zátiším. Modlitbou a zpěvem žalmů počínal a končil den.

Písmař sám, dle živnosti své tkadlec, byl osobností nemálo zajímavou. Znalcem bratrského písemnictví byl na poměry své neobyčejným, měl také mnoho kněh náboženských, mezi jiným i jeden díl Kralické a mimo to zpěvníky, modlitby, pojednání, rukou cizí nebo vlastní písmem „staveným“ psaná. Pohnutě vypravoval, s jakou nadšenou chtivostí se druhdy knihy takto spisovávaly, kdežto prý nyní psané i tištěné se nelitostně nechávají práchnivěti. „*U Šedů*“, říkával, „a u starého kniháře *Tomáše Fojta* (zemř. r. 1877) ve Velké Lhotě, - to bývalo tam za minulých časů jako nyní někde v nějaké tiskárně. V Sumrakově v *Pavlíkově chalupě* opisoval jeden evangelické knihy v stodole, postaviv si tam stolec a obloživ jej snopy, aby nebyl spatřen a vyzrazen. V též osadě co nasbíral písní *Matěj Hes* a ještě *Pavla Tvrze* (zemř. r. 1877) potřeboval člověk slyšet, jak zpívat uměl horlivě, všecko nazpaměť a srdce se každému muselo rozechvěti! Anebo se podívejte na tuto knihu: „Psaní Jana Aventrota k velikomocnému králi Hyšpanskému“ a na ty obrázky v ní, tak uměl psát a kreslit *Josef Lojka* ze Sumrakova. Kde jsou nyní ty časy velikých svízelů a přece tak veliké horlivosti! „ „Užasněte se nebesa nad tím a děste se, chřadněte velmi, praví Hospodin. Nebo dvojí zlost spáchal lid můj: Mne opustili, pramen vod živých, aby sobě vykopali čisterny, děravé, kteréž nedrží vody“ “

(Jerem. 2, 12. 13.). Však „dnové jdou, dí Panovník Hospodin, že pošli hlad na zemi, ne hlad chleba ani žízeň vody, ale slyšení slov Hospodinových“ (Amos 8, 11).

STRANA 11

Tak mluvil *Písmař*, žaloval a kvíлил, kdykoli se rozhovořil o „Jindy a nyní“.

U tohoto tedy muže hostem byl bratr *Skoumavý*. Buď společně s ním nebo dle jeho pokynutí navštěvoval osady a jednotlivce obou církví Velko-Lhoteckých, čině si obšírné o tom *zápisky*.

Z těchto *zápisků*, o sboru evang. reform. ve Velké Lhotě jednajících, buďtež zde krátce uvedeny některé věci pozoruhodnější.

—

Jak již podotčeno, bylo celé téměř nynější hejtmanství Dačické svým časem *evangelické*. Zejména *Čeští Bratři* měli tu několik sborů svých. Kdežto ale jinde v okolí vědomí evangelické úplně vymizelo, zachovalo se přece v pahorkovitých a lesnatých zátiších jednotlivých osad *panství Telečského, Kost. Vyderského a Dačického*. Vědomí to živilo se duchovní potravou ukrývaných spisů *česko-bratrských* a nedalo se udusiti nižádným protivenstvím.

Žel, že o přetřpěných strastech předtolerančních pramálo upomínek se zachovalo v paměti potomstva.

Vypravuje se toliko, kterak v *Šachu*, v osadě to, kteráž byla zvláštním ohniskem horlivosti v dobách předtolerančního soužení, byla jistá *Macková* pro Evangelium nelidsky týrána: Donucena totiž píti kolomaz. Učnivši první doušek, usmála se trýznitelům na truc, řkouc: „To je sladké, dejte mně ještě jednu.“ Musela píti dále, až raději duši vypustila, nežli by byla zapřela víru srdce svého. Na „*Mackových vrších*“ dosud se ukazuje místo, kde statečná tato žena od svých pohřbena jest. (Mnozí praví, že to byla jistá *Závodských z Brandlína*).

V témž *Šachu* scházivali se muži, ženy i mládež u rolníka *Přibyla* (jiní praví, *Nováka*) někdy v stodole,

STRANA 12

někdy v odlehlejší komoře nebo ve sklepě k společným modlitbám a k vzdělávání se ze slova Božího. Tam prý jim někdy i sv. Večeře Páně cizím jakýmsi duchovním vysluhována byla – Jednou, vypravuje se mezi lidem, šel večer okolo jeden myslivecký mladík a spatřiv kmitati se světlo skulinou, nahlédl do vnitř, byl však zpozorován a slíbil shromážděným, že je nevyzradí, načež v pokoji odešel. Zastaviv se však u hajného v Nových Dvorech, nemohl se zdržeti, aby mu o svém dobrodružství nevypravoval. Mělo-li toto vyzrazení zlých následků pro *Šachovské*, neví se, podnes připomínají však jednotlivci, že na cestě z Nových Dvorů k *Markvarci* stojí kámen na místě, kde onen mladík druhého dne byl nalezen mrtev, zabít buď bleskem bouře, v noci se strhnuvší, buď stromem, vichřicí vyvráceným. – Taktéž se vypravuje, že tři sousedé *Šachovští* pro víru svou v Brně byli vězněni. Jejich ženy, v Brně je navštívivší, dožily se té radosti, že se mohly domů s nimi navrátiti, nebo vzešlo již právě jitro doby lepší, doby snášenlivosti. – Mnoho biblí a kněh evangelických bylo spáleno ve vsi *Volvířově*, kdež se tajně scházivali Evangelíci u jistého prý *Koláře*, rolníka.

U osady *Světlé* jest podnes studánka nesoucí jméno „*Studánka Páně*“. Zde prý, vypravuje pověst, vysluhoval tajícím se Evangelíkům sv. Večeři Páně cizí jeden kněz. Jednou se na shromáždění obořili katolíci. Evangelíci se rozprchli a kněz, dávaje se taktéž na útěk, hodil prý kalich do studánky. Tam se potom hledalo, ale kalich nebyl nalezen. Až přijde někdy opět protivenství na lid evangelický, budou zachráněni všichni bydlící v obvodu dvou hodin od studánky té, končí pověst.

Ze staré písničky, popisující svízele přetřpěné, známa pouze tato jediná sloka:

STRANA 13

Lhota, Šach a Radlice

vytrpěly nejvíce,

když musely po vesnicích

vypůjčovat růžence. –

Ačkoli tedy i Velká Lhota (a okolí) s Žalmistou příležitost měla Ikáti: „*Velicet* jsou mne sužovali hned od mladosti mé“, přece i ji přišel den útěchy, kdy plesati mohla: „Po hřbetě mém orali oráči a dlouhé proháněli brázdy své, ale Hospodin jsa spravedlivý přetínal prostraňky“ (Žalm 129, 2, 3, 4).

Dne 13. října 1781 vydán toleranční patent.

Jak jinde tak rozlehl se i ve Velké Lhotě vděčný jásot nad císařským tímto, Hospodinem vnuknutým darem. Nastalo dotazování se a radění společně a evangelický lid jednotlivých osad panství především *Telečského* odhodlal se vyznati a nezapřiti. Mimo *Jelínka* a *Tvrze* z Velké Lhoty nejsou známí ti muži, kteří postavili se v čelo spoluvěrců, chvátajících k světlu zákonního uznání víry své.

Jisto jest tolik, že Evangelíci v okolí Velko-Lhoteckém, vykávavše se počtem 656 duší, žádali, aby jim katolický, zřídka jen užívaný tak zvaný „*kostel sv. Duchy*“ u *Šachu* (nyní sbořeniště) k vystavění modlitebny přenechán byl, v pádu odepření, aby jim povolena byla stavba modlitebny ve Velké Lhotě, dále pak, aby jim zřízen byl duchovní pastýř a dva učitelé, *Jihlavský krajský hejtman* navrhoval vyšším místům, aby se povolila stavba modlitebny v *Šachu*, poněvadž pomýšlí se na zřízení místního kaplana ve Velké Lhotě. C. k. Brněnské Gubernium vydalo na to dnem 18. května 1782 vynešení toho smyslu, že *kostel u Šachu* k stavbě přenechati nelze, za to však že se povoluje „*katolíkům*“ panství *Telečského* stavba modlitebny ve Velké Lhotě a povolání „*pastora a učitele*“.

STRANA 14

Evangelíci panství *Telečského*, k nimž se spoluvěrci z panství *Kost. Vyderského* a *Dačického* byli připojili, vyslycháni jsouce u vrchnostenského úřadu v *Telči*, byli upozorněni, že si musí vyvoliti vyznání buď helvetské nebo *augšburské*. Oni, neznajíce konfessi buď první ani druhou, přinesli sebou na to tu kterou svou náboženskou knihu (česko-bratrskou, mezi jiným *Komenského Praxis*), žádajíce, aby jim dle ní duchovní pastýř opatřen byl. Úředník, pozorněji do knihy nahlédnuv, pravil, že ví, čeho sobě žádají, že však obtížno jest, vyhověti jejich přání. Buď že tento výrok s naznačenou v něm obtíží ohledně obstarání kazatele zastránil je tak, že celou věc úřadu na vůli ponechali, buď že úřad vrchnostenský sám na ně radou a náhledem svým účinkoval, buď že byli tomu rádi, když jen vůbec duchovního evangelického obdrží, - jisto jest, že r. 1782 ve Velké Lhotě založena církev, jejíž údové o titulu jejím sotva věděli více než tolik jen, že jest to církev *evangelická*, církev, kteráž, chráněna jsouc zákonem bude moci vzývati Boha v onom duchu, jakýž vanul z knih česko-bratrských, z nichž se srdce těšila a posilovala v dobách poroby.

Dnem 27. září 1782 počal co evang. duchovní správce ve Velké Lhotě úřadovati *Daniel Boczko* ze *Slovenska*. Vystavěl se *farní přibytok* (na místě, kde podnes stojí fara A. V.), který sloužiti měl i za školu a započalo se stavbou *kostela* ve Velké Lhotě. Služby Boží odbývaly se za tím v kolně (u stavení nynějšího rolníka *Josefa Nováka* č. 19. ve Velké Lhotě). Prvním církevním výkonem jmenovaného kazatele bylo přísluhování sv. Večeře Páně jedné nemocné osobě ve Velké Lhotě (v „*Brabencově chalupě*“). Přítomní, pozorující, že duchovní přísluhuje svátost oděn jsa v bílou komži, ne lámáním chleba, ale hostií, nemálo se nad tím zarazili, odcházejíce pak, opakovali sobě náhled: „*Je chyba*,

STRANA 15

to není to, co jsme chtěli.“ Bylť *Boczko* vyznání *augšburského*. Podivení stalo se ještě trapnějším, když *Boczko* o oblíbeném kancionálu česko-bratrském se vyslovil příliš drsně a nelibě, a sám dal tisknouti zpěvník jiný v *Jindř. Hradci*. Nicméně pokračováno v stavbě modlitebny a zřízen *hřbitov* (na místech, kde až doposud se nalezá, jen že původně byl menší). Lid, nejsa spokojen s duchovním pro vyznání jeho, chtěl mít duch. pastýře vyznání druhého, helvetského a činil v *Telči* v tomto smyslu své námitky. Neví se však

určitě, zdali neobratná ostýchavost nebo obavy snad, že ztratit by se mohlo, co již získáno, nebo konečně obtíže v cestu kladené byly příčinou, že rozhodný nějaký krok hned a bezodkladně učiněn nebyl.

Daniel Boczek odešel záhy z Velké Lhoty a dnem 21. října 1783 nastoupil duchovní správu kazatel Vaníček. Dne 26. září 1784 v 16. neděli po sv. Trojici byla modlitebna, v skromném, ale útulném slohu tolerančních kostelíků vystavěná, účelu svému odevzdána a posvěcena. Nad dvéře modlitebny byl zasazen kámen s latinským nápisem D. O. M. F. Monumentum clementiae Josephi II. Im. Aug. Statuit Deoque sacrauit Pietas coetus aug. conf. M. Lhotensis MDCCLXXXIII.

Snahy a tužby původní získaly si té moci, že konečně přece přikročeno k skutku a zasazeno se o to, aby podivný církevní útvar, sbor augšburský dle názvu, ale nikoli dle smýšlení nabyt jsočnosti přirozené, forma aby s obsahem byla přivedena do shody. Všeobecně panovalo přesvědčení, že celá církev, nyní rozdíl konfessí aspoň poněkud tušící, vyznání helvetské čili reformované před zákonem za své prohlásí. Ale nestalo se tak. Tu i tam obavy před možnými nesnáze, usilování duchovního správce A. V., jakož konečně reaktivnost vzdálenějších osad, jež při poradách jaksi nepovšimnuty zůstaly,

STRANA 16

vysvětlují mnohé a lze z nich hádati, proč jednomyslnosti docíleno nebylo.

R. 1787 *ustavila se ve vsi zákonní formě ve Velké Lhotě církev evang. H. V. čili reform. vedle církve evang. A. V. K prvnější se přihlásila většina, k druhé menšina.* Rozumí se, že tomuto vypravování ani ve snu *ne* *napadá, dotýkati se snad pohrdlivě konfesse augšburské.* Ono sděluje pouze, co se jednohlasně u potomstva reform. v paměti zachovalo, že totiž lid vyznání augšburského sobě nepřál, čehož dodatečným strzením jest i ta významná okolnost, že od obřadů význačně augšburských (liturgie, způsob přihloubání sv. V. P. atd.) muselo se na naléhání lidu ve Velké Lhotě upustiti, jakož upuštěno od nich až podnes. Pravda jest, že toto rozdělení, jak soudit nutí dosavadní zkušenost, bylo pro Velkou Lhotu *velikým neštěstím. Nemuselo býti jím, ale stalo se jím bohužel.*

Prvním duchovním správcem evang. reform. ve Velké Lhotě byl *Theofil Stettinius* (od 16. listopadu 1787 až do 30. prosince 1792). Pocházel (dle „Památky“) z Bedřichova Hradce za Opelí v pruském Slezsku a byl snad kazatelem církve Bučinské v Čechách dříve než do Velké Lhoty zavítal.

Zde byl uveden rychtářem do farního příbytku, (v kterém již duchovní A. V. bydlel), a který, jak podotčeno, zároveň za školu sloužil. Mezi oběma církvemi stalo se dne 5. prosince 1787 *dojednání* toho hlavně smyslu, že vystavěná modlitebna bude se užívati společně, strana reform, že bude odbývatí své služby Boží vždy napřed, ráno od hod. 8-10, odpoledne od hod. 1-2 a po ní vždy strana augšb., a že obě strany že v pokoji, svornosti a křesťanské lásce spolu živý býti chtějí. Modlitebna byla tedy užívána od obou stran. Oba duchovní přebývali v téměř příbytku. Učitel bydlel v o-

STRANA 17

becní chalupě hned u fary (tam kde nyní se nalézá farská zahrada A. V.). R. 1788 nebo 1789 vystavěla si církev reform. svou *vlastní faru* (několik kroků od fary A. V.) a přenechala faru prvotní církvi A. V. zdarma.

Lásce a svornosti nevedlo se asi valně. Na učitele A. V. *Jana Fryčka* stěžovala si strana reform., že vůbec pokoj ruší a s dítkami H. V. nepřátelsky nakládá. Dne 21. května 1788 odbývána za tou příčinou úřední komise u přítomnosti zástupců příškolených z Velké Lhoty, Poldovky, Šachu, Radlic a Brandlína. Krajským kommissařem bylo oběma stranám doporučeno, aby sobě učiněné urážky odpustily a na dále v míru živý byly, což také obě strany přislíbily. Divné světlo vrhá na tehdejší poměry okolnost, že obě církve žádaly, aby úřadující učitel byl sesazen a na školu aby ustanoven byl *učitel katolický*, což od komise slíbeno s tou podmínkou, jestli zemská vláda udělí tomu svého schválení. Prozatím nařizeno učitelovi, aby s dítkami obou vyznání laskavě zacházel, žádného rozdílu mezi nimi nečinil a aby se vůbec choval mírně a pokojně. Konečně ujednáno, že obě církve stávající školu tak jako dříve společně užívati a společně vydržovati budou.

Netrvalo to však dlouho a z neobyčejných poměrů vybuchel skutek podivný nedůvěry. *Kazatel A. V. Jan Vaníček i učitel Jan Fryček stali se katolíky.* Škola zůstala neobsazena, až konečně mimocírkevní úřad

ustanovil za učitele ve Velké Lhotě jistého *Klimeše*, katolíka. Ale i tento zvláštní zjev katolického učitele na škole evangelické brzy zmizel a škola opět zůstala neobsazenou.

Neblahé tyto okolnosti přiměly církev reform. ku stavbě vlastní školy. Předsevzetí toto stalo se skutkem r. 1789 a 1790 a vystavěna *škola ev. reform.* (nad starým společným kostelem, kde až posud stojí). Prvním na ní učitelem byl jistý *Kouba* z Radlic. Škola prvotní zanikla.

STRANA 18

Církev reform. nezdráhala se r. 1791, byvši o to od bratří A. V. žádána, přijmout do své školy dítky A. V. z Velké Lhoty, Poldovky, Šachu, Radlic a Brandlína.

Druhým evang. reform. duchovním správcem ve Velké Lhotě byl *František Kováč* (od 10. září 1793 až do 20. května 1798).

Po něm následoval *Jan Incédy* (od 22. května 1798 až do 1. listopadu 1809). Za jeho úřadování povolán r. 1799 za učitele do Velké Lhoty *Kryštof Kraus* z Německého.

Čtvrtým kazatelem byl *Matiáš Híkl* (od 1. července r. 1810 až do 30. září 1818).

Po něm přišel *Aron Stettinius* (od 30. září 1818 až do 30. října 1825). Za jeho úřadování zemřel učitel *Kryštof Kraus* a na jeho místo povolán i potvrzen dnem 28. ledna 1825 *Josef Laitkep* (rozený v Žďáře dne 27. srpna 1805).

Šestým evang. reform. duchovním správcem ve Velké Lhotě stal se *Štěpán Garčík* který úřadoval tu doposud nejdéle ze všech, totiž 40 roků a sice od 30. července 1826 až do podzimu r. 1866, maje v pozdějších letech za vikáře svého syna *Gustava Garčíka* a po něm *J. Esteráka*.

Štěpán Garčík jest narozen v Pósbu v Uhrách dne 20. září 1790. Byl vikářem v Liptále a Imramově, administrátorem sboru Prosetinského a r. 1816 přijal úřad kazatelský ve Valašské Velké Lhotě, odkudž pak přišel do Velké Lhoty Dačické. Za něho rozšířena škola Velko-Lhotecká r. 1827 (v rozměrech, v jakýchž se nalézá po dnešní den), opraven nedostatečný farní příbytek aspoň tak, aby nejnnutnější potřebě vyhověl a opraven společně r. 1833 hřbitov.

R. 1862 zřízena v *Radlicích* za mnohých obtíží horlivým přičiněním tamějších občanů a mezi nimi

STRANA 19

zejména *Jiřího Macku* a *Jana Ševce* exponendní škola ev. reform., na kteréž za učitele ustanoven *Josof Řehůřek* a po jeho smrti (zemřel dne 31. prosince 1864) *Karel Dvořáček* z Věstožovic (nar. dne 11. května 1845), povolán byv dnem 22. září 1865 (účinkuje tam doposud na škole v obecnu proměněné).

Štěpán Garčík, zemdlen stářím a přesycen trpkostmi, jejichž kalich, jak často si stěžoval, přetékal pro ustavičné spory s farářem A. V., nemohl nezatožiti po oddechu a po odpočinku. Toho se mu dostalo r. 1866. Maje od církve zaručených 220 zl. výslužného, bydlel nějaký čas ještě ve Velké Lhotě. Sprovodiv tu manželku svou k hrobu r. 1870, odebral se pak do Imramova, kdež po delším posléze churavění, ošetřován od dcery vděčné, v Pánu zesnul dne 9. března 1876. Tklivý byl poslední pozdrav, jakýž velmi již věčný, zešedivělý a sklíčený kmet poslal církvi, které byl sloužil tak drahně let. Sbíraje pamět svou, jež chvílemi jej již opouštěla, pravil k druhému svému nástupci v úřadě, který kmeta nedlouho před jeho smrtí navštívil: „Pozdravuju milou církev Velko-Lhoteckou a prosím Pána, aby přál jí prospívati tak, že by anjelé mohli zvěstovati slávu její před trůnem Božím“. Památka spravedlivého budiž pozhnaná!

Za faráře evang. reform. ve Velké Lhotě zvolen *Adolf Chlumský*, narozený dne 3. října 1842 v Dvakačovicích (úřadoval ve Velké Lhotě od 9. září 1866 až do léta r. 1872).

Jeho rázným přičiněním podniknuto dílo památné: *Stavba nového chrámu evang. reform.* ve Velké Lhotě. Dne 10. února 1867 usneslo se širší zastupitelstvo církve H. V. na tom, že „*pro ukončení hádek a rozepří, za příčinou společného majetku a vydržování chrámu Páně mezi oběma církvemi trvajících, takové společenství zameziti a ukončiti chce*“, o kterémžto úmyslu svém také církve

STRANA 20

sesterskou náležitě zpravilo. Církev A. V. přijala tento návrh (dnem 17. března 1867) a dala svou odpověď podnět k dalšímu vyjednávání. Úřední kommissí byl společný kostel odhadnut na 2024 zl. r.č. Církev reform. podala církvi druhé následující návrhy (dnem 12. května 1867): 1. *Jedna církev podržíž chrám Páně co výhraný majetek, druhá pak spokojí se polovicí odhadní ceny, totiž 1012 zl. jakožto náhradou za odstoupení.* 2. *Která církev chrám Páně podržeti a která za náhradu odstoupiti má, ponechává se výhradně vůli a rozhodnutí církve Augšb. vyzn. – Odpověď* (ze dne 29. května 1867), kterou církev H. V. na tento návrh obdržela, byla svědectvím, že církvi A. V. na pokojném narovnání nezáleží valně. V celém dopisu svém upírá církvi H. V. právo spolumajetnictví. Přijímá sice kostel ve lhůtě 3 let do svého neobmezeného vlastnictví, nesvoluje však k náhradě poloviční ceny odhadní, nýbrž slibuje toliko 500 zl. r.č. „co příspěvek z bratrské lásky“ k stavbě nového kostela H. V. A přece byla by měla církev H. V. právo, žádati více, než polovicí ceny odhadní jelikož stavba chrámu dle počtů duší H. V. celé *dvě třetiny* nákladu vyžadovala, se strany A. V. však toliko třetinu jednu, a jelikož dále při všech opravách chrámových nesla církev reform. *dvě*, církev A. V. toliko *jednu* třetinu způsobených útrat. Nicméně žádali Reformovaní jen *polovicí*, aby církvi druhé tím snadnější bylo, cestu přátelského narovnání nastoupiti. Taktěž se odvolává dopis A. V. na to, že nároky na spoluvlastnictví od církve H. V. doposud právně prokázány nebyly, ačkoli církev A. V. sama i vyššími úřady na tuto cestu odkázána byla. „Ostatně podává také farní úřad A. V. samostatně, prozatím, avšak ve smyslu a s vědomím – jedině bez usnesení zastupitelstva církve církvi druhé k povšimnutí protinávry, záležející v tom, že by církev A. V. hotova byla, nemajíc v osadě Velké Lhotě středíště přirozené,

STRANA 21

přenést i chrám svůj i faru do jiné z okolních, střed její tvořících osad, pakliby strana druhá zakoupila její farní příbytek, vyplatila celou odhadní cenu a zavázala se k práci povozní a ruční. Mezi odporujícími důvody uznává se i důvod ten, že by teprv přijmutí těchto protinávruhů stala se jak církev H. V. tak i obec politická ve Velké Lhotě samostatnou a že církev A. V. by se vzdala nároků na společný náklad chrámu.

Vůči tomuto neuznalému smýšlení A. V. odhodlala se církev reform. u vyjednávání více nepokračovati, aniž se jí zdálo záhodno, žalostný svůj pocit církvi A. V. vyjeviti. Raději ohlížela se po místě, kde by s pomocí Boží *nový chrám* sobě zbudovati mohla. Místo takové získala přispěním *místní obce politické* na soukromém pozemku *Františka Klímy*, rolníka z Velké Lhoty, v tak zvaném „*Klímovém sadě*“. I počala hned místo rovnati a kamení navázeti k budoucí stavbě.

Církev A. V., znamenajíc pevný úmysl strany druhé, počala opět vyjednávat (dopisem z dne 10. července 1867), byla však církvi reform. odkázána k mírným prvotním návrhům. Zprávou z dne 14. července 1867 byla církev H. V. překvapena sdělením, že církev A. V. původní návrh církve H. V. přijímá a sídlo své z Velké do příznivějšího místa přeložiti odhodlána jest. V naději brzkého ukončení tohoto jednání přijala církev reform. usnešení strany druhé s nelíčenou radostí a slíbila k její žádosti krom poloviční odhadní ceny v částce 1012 zl. ještě 500 zl. co náhradu za odstoupení společně užívaného hřbitova. Dle dojednání měla se nyní smlouva, která dle přijatého návrhu H. V. jasně a zřetelně a s ohledem na všechny okolnosti sestavena byla, od zástupců obou církví podepsati a c.k. vrchní církevní radě k schválení a potvrzení předložiti. Avšak v rozhodném tomto okamžiku stala se církev A. V. opět nevěrnou svému úmyslu a

STRANA 22

Danému již přivolení. Dopisem svým (ze dne 8. srpna 1867) odkládala podepsání potřebné smlouvy na neurčitý čas, vymlouvajíc průtah nedbalostí zastupitelstva církevního, ano, odchylujíc se zúmyslně od učiněného dorozumění a činíc stvrzení smlouvy závislým od prodeje svého farního příbytku. Církev reform., uvažujíc že zastupitelstvo církevní u věci tak důležité zajisté by našlo času k usnesení konečnému dosti, kdyby jen vůle k tomu vpravdě byla hotová, cítila se nucenou, míti za to, že církev A. V. směřuje veškerým svým počínáním jen k tomu, aby vyjednávání prozatím aspoň do podzimu prodloužila, kde by pak se stavbou nového kostela započítati se již nemohlo, tak že věc opět by se rozpadla. Znamenajíc také nestálost církve A. V., která vždy nové a sobě i odporujícími usnešení činila, nikdy nepřístupujíc k činům, a vzpomínajíc, že církev A. V. po více než 15 roků již sbírá příspěvky a podpory a že bohatých výsledků těchto podpor užívá jenom k příjemným podnikům úrokovým, nehodlala církev reform. věřiti déle slovům své

sestry nespolehlivé. Přerušila krátce a rozhodně jednání neupřímné a žádného výsledku neslibující, vzala (dnem 11. srpna 1867) všechny své návrhy zpět a přikročila již dne 12. srpna 1867 ve jménu Páně k stavbě chrámu svého vlastního.

Toliko pevná důvěra, že Bůh bude církvi dobrotivým pomocníkem a že rozmnoží její síly, mohla povzbuditi sbor reform. Velko-Lhotecký k započítí stavby, nebo v pokladnici nebylo leč 140 zl. dluhů. Důvěra nezklamala. Byla pramenem nadšení a horlivosti dojemné a nezapomenutelné. Na povzbuzování: „Pojďtež a stavějme zeď Jeruzalémskou, abychom nebyli více v pohanění“ (Nehem. 1, 17), odpovídáno i z chýže nejnuznější: „Přičiňmež se a stavějme.“ „I posilnili rukou svých k dobrému.“

STRANA 23

Dne 17. června 1868 položen způsobem slavnostním *základní kámen*. Přes všelikou obětavost církve nepokračovala stavba tak rychle, jak se doufalo. První repartice, obnášející 8000 zl. objevila se býti nedostatečnou k provedení hlavní části stavby, neřkuli k dokonání jejímu, a chudý sbor netěšil se očekávané přízně u spolků Gustav Adolfských.

Ještě než stavba dokonána, opustil farář *Ad. Chlumský* Velkou Lhotu, přijav r. 1872 povolání od církve Krábčické v Čechách.

Zasloužilý učitel *Laitkep*, jemuž pro zvelebení ovocnictví ve Velké Lhotě a v okolí dostalo se úředního pochvalného uznání, byl dnem 16. srpna 1868 k své žádosti dán na odpočinek, když se mu školní obec byla zavázala k ročnímu platu 210 zl., kterýž doposud vyplácí žijícímu v zátiší přátel u Vídne, vzdor tomu, že, jak se všeobecně, - správněji nebo nesprávně, nevíme -, ze slavnosti jeho zlaté svadby v chrámu A. V. ve Velké Lhotě r. 1876 soudí, z církve reform. vystoupil.

Na místo jeho zvolen dne 19. listopadu 1868 *Tomáš Bukáček* (narozený v Pavlovicích dne 13. ledna 1846).

Za duchovního správce zvolen dnem 15. září 1872 *Jan Pelíšek* (narozený v Olešnici dne 18. ledna 1850), který v církvi evang. reform. ve Velké Lhotě účinkuje doposud.

Přibyv do Velké Lhoty nalezl značný dluh stavební, nadšení k stavbě pro mnohé těžkosti shasínající, chrám co do budovy dokončený, ale všeho zařízení uvnitř ještě postrádající. Museloť především o to býti pečováno, aby svatyně účelu svému odevzdána býti mohla. Za tou příčinou podniklo se, co potřeba vyžadovala. Obstarána vkusná kazatelna a varhany. Hospodin pomáhal vítěziti nad rozmanitou obtíží, až dnem 21. října 1873 *posvěcení chrámu* (a installace duchovního správce) vykonáno býti

STRANA 24

mohlo. Byl to den radosti, kterouž oceniti dovede jen ten, kdo církve té dlouholeté svízele a strasti podrobněji zná. Dne 1. února 1877 zahlaholily i dva libozvučné zvony z věže nad osadou, hlásající, že, co započato, dokonáno ve jménu Božím.

Členy presbyterstva, za něhož stavba podniknuta, byli: *Josef Lojka*, č. 7, kurátor, *František Lojka*, č. 18, pokladník, oba z Velké Lhoty, *Karel Dvořáček*, učitel, *Jiří Plucar* a *Pavel Kouba* z Radlic, *Pavel Novák* a *Tomáš Dušek* z Šachu, *Pavel Švec* a *Frant. Tvrz* z Brandlína, *Pavel Antoň* z Poldovky, *Jan Tuma* z Hermanče, *Frant. Klíma* z Maršova, *Josef Novák* ze Sumrakova, *Josef Hes* z Mrákotína, *Josef Lahodný* z H. Němčic, *Josef Novák* z Řečice, *Josef Vítu* z Lipnice, *Jan Krafka* ze Strmilova. – Členové výboru stavebního byli: *Místní farář*, *Josef Lojka*, *Pavel Fojt*, *František Kořínek*, a *Josef Hes* z Velké Lhoty, *Pavel Antoň* z Poldovky, *Pavel Švec* z Brandlína, *Jiří Macku* z Radlic a *Matěj Novák* z Šachu.

Nebude od místa krátké slovo o významu stavby.

Žádnou církev nespasí věci zevnější, nýbrž život a duch. Nádherná svatyně slohu nejkusnějšího nebude leč pomníkem na hrobě, plném kostí umrlčích, není-li navštěvována lidem, uvádějícím v každodenním životě ve skutek slovo: „I vy, jako kamení živé, vzdělávejte se v dům duchovní, kněžstvo svaté, k obětování duchovních obětí, vzácných Bohu skrze Jesu Krista“ (1. Pet. 2, 5). Varhan nejmnějších unášející zvuk bude pokrytce odpornou modlitbou, schází-li jeden registr v církvi, *pobožná srdce*. Nejmohutnějších zvonů

hlahol zůstane jalovou sebechválou marnotratného zbědovance, není-li zvonovně sboru přimísen jeden kov a sice ten, o němž sv. Pavel mluví, řka: „Bych jazyky lidskými

STRANA 25

mluvil i anjelskými a lásky kdybych neměl, učiněn jsem měď zvučící aneb zvonec znějící (1. Kor. 13, 1). Mimo to, co druhdy apoštolem bylo praveno v Athenách, to platí podnes i jinde všudy. „Bůh ten, kterýž stvořil svět i všecko, což jest na něm, ten, jsa Pánem nebe i země, nebydlí v chrámech rukou udělaných, aniž bývá ctěn lidskýma rukama, jakoby něčeho potřeboval“ (Sk. ap. 17, 24. 25) Zůstaniž to tedy daleko církve Velko-Lhotecké, pohlížeti na svůj Pánu věnovaný podnik tak, jakoby tím všecko hlavní bylo odbyto.

Nicméně vyžadují chrámy křesťanské posuzování se stanoviska ještě jiného. Člověk, to ubohé dítě prachu, hledá sobě na této strastiplné zemi místa, kdeby, vzdálen světa hluku, nevyrušován, dýchati mohl milosti Boží uzdravující vzduch. Ovšem může jej nalézt všudy a nejenom v Jeruzalémě snad nebo v Garizim, ale na místech službě Boží věnovaných přece snáze a rychleji se cítí ovanuta věčností nežli jinde a proto svatyně obě staví i křesťanský lid. Chrámy jeho jsou zkamenělými vzdechy po pokoji, který převyšuje všeliký rozum lidský. Mimo to, srdce, které kdy tohoto pokoje Božího v Kristu okusilo, hoří nebo zaplápola aspoň občas svatým vděčností zápalem, a čím oplývá, to cítí potřebu, způsobem co možná významným také vyjeviti, nedbajíc námitek zevšednělé nevěry. V Betany vylila Maria nádobu alabastrovou masti velmi drahé na hlavu Páně, jindy činí něco podobného církev, stavějí školy, opatrovny, nemocnice atd. a zejména také chrámy. Kostely křesťanské jsou v pomníku ztuhlé plápolly vděčných, vírou a láskou nadšených srdcí. Pochopitelně pak, že zvláště u nás Evangelíků smysl tento pln jest pravdy tím vřelejší, čím vřelejší bývá slza, věnovaná památce předkův Římem štvaných, kteří Běthely své často mívali po lesích a roklinách.

STRANA 26

I chrám církve evang. reform. ve Velké Lhotě jest *dílem víry a vděčnosti*.

Jsou však okolnosti, které cenu toho podniku ještě zvyšují. Církve reform., jak již poznamenáno, chtěla se stavbou vlastního kostela dodělati *pokoje* se sesterskou církví A. V. Hlavním zajisté podnětem (správněji řečeno, hlavní záminkou) k ustavičným neblahým svárům bylo společenství starého kostela, čili to předstíráni A. V., že straně druhé nepatří k němu právo pražádné (vzdor tomu, že hlavně síly H. V. starý kostel vystavěly!). Když ani bezpodstatnost tohoto náhledu, ani odpornost ustavičných různic, ani smutná těchto sporů v okolí pověstí, ani konečně nejvýhodnější podmínky H. V. nedovedly přiměti opravdově církev A. V. k narovnání, tedy odhodlala se církev H. V. gordický uzel sporů rázem rozetnouti a stavěla. Zasluhuje to uznání tím pochvalnějšího, čím jistější jest pravda, že odhodláním tímto vzala na se církev oběti, o nichž mnohý hlas mimo církev pravil, že je nesnese. A snesla je vzdor své chudobě! *Vysílala se hmotně, obtížila se dluhem, který uhraditi není s to, ale žije a doufá v Hospodina dál.* Horlivost byla veliká. *Ten první krok, kterýmž otcové a synové, aby lámali kámen stovební, ta ochota, s jakouž muži i ženy, dle osad se střídají, z blízka i z dále s procitnutím jitra spěchávali ku práci, to radostné se přičiňování jejich na staveništi, ty zářící pohledy, s jakýmiž i ten nejnuznější, odpočívaje v úpalu poledním na chvíli od práce a často sotva černého chleba sousto k posilnění maje, pohlížel na zdi chrámové znenáhla do výše rostoucí, - - vše to viděl-lis aneb podrobně o tom vypravování slyšel-lis, radostnému pohnutí jsi se neubráníl.* Mimovolně ti na mysl přišlo slovo Páně: „Budete-li mít víru jako zrno horčičné, dítě hoře této: Přejdi odsud tam, i přejde, a nebudeť vám nic nemožného“ (Mat. 17, 20). I v

STRANA 27

peněžných příspěvcích byla z počátku ochota podobná. Mládež i starší jednotlivci poskytli dobrovolné dary. Repartic (ne dle daně, nýbrž dle starého měřítka „služebnosti“) bylo rozvrženo celkem pět, na něž církev zaplatila 16613 zl. 96 ½ kr. Na celou stavbu zaplatil půllánník 149 zl. 48 kr., čtvrtník 100 zl. 64 kr., familiant 50 zl. 32 kr., chalupník 34 zl. 4 kr., podruh 16 zl. 28 kr, což znamená, že příkladně mnohý chalupník zaplatil s každého zlatého své roční přímé c.k. daně 16 zl. na stavbu chrámu.

Kostel za takovýchto okolností a s takovou obětavostí zbudovaný nebude bez požehnání Božího, pakli jen jeho navštěvovatelé neustanou v ustavičné stavbě toho „domu duchovního“ v sobě a mezi sebou. Ty pak, ó potomstvo reform. církve Páně Velko-Lhotecké važ sobě tohoto krásného pomníku víry a horlivosti, na nějž kdykoli pohlédneš, příležitost budeš mít, abys s úctou vzpomínalo na přičinění otcův a matek svých!

Vichřice, zachvacující školy náboženské, přihnala se i na reform. školu Velko-Lhoteckou, když vynešením ze dne 3. února 1873 škola tato za obecnou prohlášena jest. Avšak nezbořila tenkrát ještě její jsoucnost. I přiškolení (Velká Lhota - Poldovka, Šach, a Reformovaní z Brandlína), přející sobě vychovávání dítek svých v duchu evangelickém, i farář, nemající ještě k dokonalejšímu seznání všech živlů, podkopávajících ve Velké Lhotě všeliký podnik dobrý, příležitosti tolik, aby pochybovati směl o možnosti zdárného prospěchu školy náboženské, bránili se, ne bez úspěchu. Na rekurs školní obce zrušilo vys. c.k. ministerstvo zmíněné vynešení dnem 5. června 1874) a škola zůstala náboženskou.

Již na podzim 1873 opustil učitel *Tomáš Bukáček* Velkou Lhotu a na jeho místo zvolen dne 19. ledna 1874

STRANA 28

Josef Kadlec (narozený r. 1848 ve Spělkově), který jest ve Velké Lhotě podnes.

Následkem různých, na mnoze velmi zastaralých neduhů záležitostí školních ve Velké Lhotě, jakož i z té příčiny, že po zřízení obecné školy v Brandlíně, kdež škola A. V. hlavně z podpor vystavěná zanikla, Reformovaní Brandlínští od Velké Lhoty odpadli, prohlásili účastníci *svou náboženskou školu ve Velké Lhotě za zrušenou.* (dnem 25. února 1877).

Stručný přehled těchto událostí budiž ukončen poznamenáním, že církev reform. usnešením širšího zastupitelstva dne 6. května 1875 – jediný *Frant. Lojka* č. 18 z Velké Lhoty hlasoval proti – *vzdala se každého práva* na starý společný kostel za náhradu 500 zl. dobrovolně, kvůli pokoji, což že *chybou* bylo, poznává církev nyní, kdy *dobře míněný*, ale *nešťastný čin* nedá se změnit více.

Církve *evang. reform. ve Velké Lhotě* (sídlo: Velká Lhota, bez filialních osad, polit. okres: Dačice) čítá koncem r. 1880 duší 2020, rozptýlených – nemluvě o jednotlivcích v H. Rakousích – po hejtmanství *Dačickém a Jindř. Hradeckém* v 47 osadách, jenž jsou: Velká Lhota, Poldovka, Brandlín, Šach, Radlice, Hermanč, Horní Němčice, Sumrakov, (- v těchto obcích bydlí nejvíce Evangelíků pospolu -), Skrejchov, Praskolesy, Klátovec, Mrakotín, Telč, Nová Ves, D. Radíkov, Wöllhingsthal, Kumžak, H. Pole, Dobrá Voda, Ihlávka, Domašín, Světlá, Strmilov, Zahrádky, Zvůle, Sukdol, Jelmo, Řečice, Mysletice, Kout, Vydří, Lipová, Lipnice, Markvarec, Volfřív, N. Dvory, Valtinov, N. Svět, Maršov, M. Jeníkov, Volšany, Stejboř, Velká Dejce, Černič, Dobersberg, Karlštejn, Nové Hobzí. – Církve má jednoduchý, ale krásný chrám, slušný farní příbytek a společně s církví A. V. jediný hřbitov ve Velké Lhotě. Jiného jmění nemovitého církve

STRANA 29

Nemá, za to však stížena jest dluhem, obnášejícím úhrnem 1740 zl. Za faráře *Štěp. Garčíka* založen *fond pro chudé*, který vládne kapitálem 1300 zl. Za far. *Ad. Chlumského* založen *fond dotační*, jehož jmění obnáší 521 zl. 25 kr., vzrůstající pomalu jen z dobrovolných přirážek štóly. Za far. *J. Pelíška* učiněn počátek *církevní knihovně*, čítající nyní 44 kněh obsahu evang. vzdělavatelného a více menších traktátů. Evang. reform. školní obci Velko-Lhotecké patří *školní budova* ve Velké Lhotě, co se příbytku učitelova týče značné opravy vyžadující. Škola sama byla co náboženská r. 1877 od účastníků za zrušenou prohlášena, škola obecná však doposud zřízena není. Bývalá náboženská ev. reform. škola v *Radlicích* byla r. 1871 proměněna v obecnou.

Učitelem ve Velké Lhotě jest *Josef Kadlec*. Na obecných školách v okolí účinkují učitelé evang. reform. a sice: *Karel Dvořáček* v Radlicích a *Jindřich Ondra* ve Valtinově. Duch. správcem jest *Jan Pelíšek*, kurátorem *Josef Lojka* a pokladníkem *Pavel Fojt*, oba z Velké Lhoty. Ostatní členové presbyterstva jsou: *Frant. Dvořáček* a *Jiří Plucar* z Radlic, *Pavel Antoň* z Poldovky, *Josef Novák* ze Sumrakova, *Josef Hes* z Mrákotína, *Pavel Novák* z Šachu, *Pavel Tvrz* z Lipové, *Frant. Tvrz* a *Josef Dušek* z Brandlína, *Frant. Vítu* z H. Němčic,

Frant. Klíma z Maršova, Frant. Lojka a Josef Tuma z Hermanče a Jiří Marek ze Strmilova. Kostelníkem Matěj Kraška.

Hmotné poměry údů církve jsou *neutěšené*. Skromné a většinou zadlužené rolnické živnosti vynášejí málo, chléb je vzácností. Většina údů, nuznější familianté, domkaři a podruzi se živí bramborem a koncem zimy schází velmi často i tento. Nejsmutnější jest, že v zimě, to jest půl roku není žádného výdělků. Ten i onen vydělá si něco kamenictvím, tkalcovstvím nebo jiným řemeslem,

STRANA 30

ale takových jest nepatrná menšina. Většina této třídy obyvatelstva po celou zimu živící práce nemá. Že hmotná tato bída v zápětí má mnohou bídu mravní, netřeba dokládati. Následkem neutěšených poměrů trhových a živelních pohrom stal se smutný tento stav tak hrozivým, že by se co obávali výjevů hladu, o jakýchž svým časem kvíleno bylo v Prus. Slezsku a v Spessartu. Na zadání far. *J. Pelíška* projevila se vysoká vláda, že hodlá se západních končin hejtmanství Dačického ujmouti a začátek také učiněn k věci té. Dobrotivý Bůh račiž přáti tomu svého požehnání.

Toť v stručných rysech podobizna zevnější tvářnosti církve.

Zbývá otázka, jaký jest *vnitřní* stav církve, její život *mravní a náboženský*.

V ohledu tom, kdo by zvyklý byl nebo za výhodné k povzbuzení měl, poměry na růžovo barviti, dovedl by snad i o Velké Lhotě nakresliti obraz dosti hezký. Ale bratr *Skoumavý* měl v obyčeji, pohlížeti na věci *přísně* a proto soud jeho o obou církvích Velko-Lhoteckých velmi drsně zní.

Kapitán jistě lodi, jež projížděla pásma ledové, spatřil jednou dalekohledem plovoucí koráb. Zaměřil k němu, dával znamení, a však neobdržel odpovědi. Konečně pustil člun do moře, mužstvo přirazilo ku korábu a vylezlo na něj, ale nenalezlo na palubě žádného. Sestoupilo tedy do kajuty. Tu sedí několik mužů, dle všeho důstojníků lodi. Volá se na ně, - neodpovídají, klepe se jim na rameno, - nehýbají se. Přibylí trnou leknutím: Muži na lodi jsou zmrzlí, jsou mrtví. V rohožích leží plavci, všickni zmrzlí, všickni mrtví. Tak ten koráb stále plul sem i tam, jakoby měl mužstvo živé, ale v pravdě nebyl ničím, leč velikou rakví.

STRANA 31

Toto truchlivé podobenství se hodí celkem na církev reform. (i A. V.) ve Velké Lhotě. Lod' pohybuje se sice sem i tam. Služby Boží se konají, slovo Boží se káže, církev zpívá a modlí se, sv. Večeře Páně se vysluhuje, dítky se křtí a konfirmují, v chrámě i po osadách katechisace se odbývají, presbyterstvo rokuje, širší zastupitelstvo, z něhož arci většina nikdy se nedostaví, činí různá usnešení, - ale pravého *duchovního života není*. Ranní služby Boží bývají jakž takž navštěvovány, odpolední pohřichu žalostně *slabě*. Katechisací po službách Božích účastní se jen *malý* hlouček věrnějších synů a dcer z V. Lhoty, Poldovky, Brandlína, Šachu, Radlic a Volfířova. Den Páně, vyjímaje to okamžení služeb Božích se vůbec *nesvětí*. Zvláštností ve Velké Lhotě jest ta okolnost, že ve žních koná se i za povětrnosti nejpohodlnější práce polní až na málo výjimek *všeobecně*. Kázeň a mrav je v hrozném úpadku. Statečnost *charakteru*, jenž si stojí v slovu, byť se shrknul svět, jest velké většině věcí *neznámou*. Než, - pomlčme o tom, bolí to.

Čím smutnější ta mnohá spousta vinice Kristovy, tím vzácnější a milejší dojem působí jednotlivé květnaté záhony víry a lásky, na nichž zraje ovoce Ducha, láska a radost, pokoj, tichost, dobrotivost, dobrota, věrnost, krotkost, středmost (Galat. 5, 22). Jsouť i v církvi evang. reform. Velko-Lhotecké *jednotlivci a rodiny*, vydávající bohabojným svým životem svědectví, že, ačkoli dnové jejich jsou práce a bída, přece obcování své vedou v nebesích. Ještě doposud se ti může stát, že, ubíraje se v neděli některou osadou zvuky nábožných, starých zpěvů slyšíš z toho i onoho příbytku se ozývat. Pohlédneš dovnitř, do světnice a spatříš kmeta neb stařenu, skloněnou nad lipským kancionálem, aneb rodinu, shromážděnou kolem biblí Páně. Zpěv má vůbec v

STRANA 32

církvi hojně milovníků. O zvelebení jeho bedlivě a se zdarem pečoval vikář *Gust. Garčík* a pěstován byl i ve škole *Radlické* a *Velko-Lhotecké*. Podnes shromažďuje se horlivější mládež z V. Lhoty a Poldovky kolem duchovního správce, aby ve zpěvu se cvičila. Účastenství při sv. Večeři Páně bývá hojně. Katechisace, odbyvané v čase letním po osadách, jsou oblíbeny a mládež, otcové i matky brávají v nich živého podílu. Jednotliví hospodářové jsou zaujati pro svěcení dne nedělního a příklad jejich mocně by účinkovati mohl, kdyby s důslednou a důkladnou statečností podáván byl. Věrnost u vyznání náboženském jest dosti pevná. Smíšených manželství (evang. a katol.) jest počet zcela nepatrný a číslo přestupů bezvýznamné. Vzdor chodobě poměrů přispívá církev celkem ochotně svým šartem k účelům dobročinným, ač i v tomto ohledu mělo a mohlo by konáno býti mnohem více.

Čím nuznější jest sboru hmotný stav, tím vděčnější paměti zasluhují ti jednotlivci, kteří svou lásku k církvi jakýmkoli darem, větším nebo menším, na jevo dali. Jsou to následující: R. 1828. věnoval církvi *František Lojka* z Velké Lhoty 100 zl. km., r. asi 1848. *Jakub Jelínek* z V. Lhoty 20 zl. km., r. asi 1848. *Anna Výborová* z Valtinova 40 zl. km., r. 1856. *Jiří Macku* z Radlic (na památku své zesnulé dcery *Marie*) 40 zl. km., r. 1864. *Jiří Jelínek* z Velké Lhoty 100 zl., *Josef Smíšek* z Brandlína 100 zl., r. 1871 na stavbu chrámu *Vít Plachý* z Radlic 100 zl. (- zvolen jest za čestného presbytera -), r. 1877. *Jan Michálek* z Volfířova 40 zl. pro chudé a 50 zl. na zvony. R. 1877. daroval *Josef Hes* z Mrákočina dvě srdce do zvonů a r. 1878. věnovala *Johanna Lojková* z Velké Lhoty (na památku zesnulé své dcery *Anny*) pokrývadlo na stůl Páně. Kéž

STRANA 33

časové budoucí ještě více jmen dárců církev milujících zaznamenati mohou v památníku svém! -

Srovnají-li se spolu ty stinné a světlé stránky církve a uváží-li se veškeré poměry, tedy možno říci tolik: *Zla jest mnoho, ale skoro divno jest, že ho není ještě více, že církev vůbec stojí ještě až do dnešního dne, že udušena v ní není poslední jiskra vědomí evangelického.*

Velká Lhota stala se pohřichu pověstnou pro ustavičné *hádky a spory* Reformovaných s Augšburskými. Právě tyto nešťastné spory to jsou, jimiž vytrpěla církev reform. a její kazatelé útrap *nevýslovných*: útrap, jež srdce rozdíraly tím trapněji, poněvadž všeliké *výkřiky* bolesti, všeliké *důkazy* nevinnosti, všeliká *snaha* dodělati se spravedlnosti a pokoje zůstaly až do r. 1880. a zůstanou snad i na dále marny. A nejen že byly marny. *Trpící církev reform. vykřičena za nesnášenlivou, církev A. V. vyličena co mučednice, kdežto věc se má právě naopak*. Směsice sporů jest tak *žalostná*, způsob jejich tak odporný, summa křivd sborem reform. vytrpěných tak *veliká*, příčiny dobrého ducha ubíjející tak *křiklavé*, že člověku *stydno* vypisovati to. Budiž toliko podotčeno, že Presbyterstvo reform. v obšírném *memorandu* jalo se vésti důkaz, kterak jednou z hlavních příčin neutěšených poměrů mezi církví H. a A. V. ve Velké Lhotě jest evang. A. V. farář, con-senior a bývalý senior Alex. Hanč. Následkem toho nařízeno dnem 16. září 1880 č. 558 vys. c.k. vrchní církevní radou discipl. *vyšetřování*. Za kommissary v té příčině delegováni jsou dv. P. *Kraicz*, farář A. V. z Hošťálkova a ct. p. *Adolf Pilečka*, sen. kurátor A. V. z Hodslavic. Zkoušená církev reform. očekává rozsu-dek odhodlána, nespustiti se víry: „*Jistě, žeť jest Bůh soudce na zemi*“ (Žalm 58, 12).

Toлик ze zápisků bratra Skoumavého. -

***

STRANA 34

Bratr *Skoumavý* měl v úmyslu, zdržeti se ještě déle jak ve Velké Lhotě vůbec tak u *Písmaře* zvlášť. Ale jednoho dne vrátil se do příbytku svého hostitele a slova nemluvě jal se skládati své prádlo a knihy do své cestovní torby.

„Snad nehodláte nás již opustit?“ tázal se zarmoucen *Písmař*, „či přihodilo se vám něco nemilého?“

„Nechte, bratře, otázek“, odpověděl *Skoumavý*, „a vyprovodte mne, prosím, aspoň na kousek cesty. Vy-dám se dál, do Moravče, a to hned. Nemohu zde vydržeti déle. Probíral jsem se právě na faře v archivu v nahromaděných tam smutných listinách, jež téměř jenom o samých sporech jednají. Četl jsem, četl

jsem, až se mi srdce lítostí svíralo, ale když jsem přišel až k výstupům, kterak, nemýlím-li se, r. 1848, v Brandlíně obořilo se několik Augšburských na Reformované, tak že tito skrývati se museli kde kdo mohl, nechtěli-li býti týráni jako ta zraněná od nich jedna katolička, a kterak r. 1874. farář A. V. z blízkého městečka přivolal četníky na svého reform. spolubratra v úřadě, když tento jménem církve reform. co spolujetnice zakazoval vozkům A. V. skládati cihly do starého společného kostela, - tu lítost má přešla v pláč a hněv. Jaké to smutné zjevy mezi lidem křesťanským, mezi lidem evangelickým! - Nechci zde prodletí ani okamžení více!"

Všeliké přemlouvání, aby host déle ještě setrval, bylo marné.

Po srdečném rozloučení s ostatní rodinou, kterouž napomínal a povzbuzoval k stálosti u víře, opustil bratr *Skoumavý* Velkou Lhotu, *Pismařem* sprovázen.

Na „*Brandlínském kopci*“ se zastavili.

Usednuvše na balvan u cesty a pohlížejíce k věžím Lhoteckých kostelů, vyčnívajícím před nimi z údolí, dlouho, dlouho ještě spolu hovor vedli, jehož obsah pro jeho pravdivost a říznost opakovati tu nelze.

STRANA 35

Konečně vstali a se slzami v očích se loučili.

Bratr *Skoumavý*, hroze rukou k údolí, kde bylo vidět věže chrámové, zvolal: „*Běda světu pro pohoršení! Ačkolí musí býti, aby přicházela pohoršení, ale však běda člověku, skrze něhož přichází pohoršení!*“ (Mat 18,7)

Poslední stisknutí ruky a muži se rozešli.

Až *Skoumavý* zase jednou navštíví končiny Velko-Lhotecké, bude veselejší jeho loučení?

„*K stanům svým, ó Izraeli!*“

Kde kdo ještě toužíte

z bídy, z hříchu na výsluní,

kde kdo v Boha věříte,

ať jste kmeti ať jste juni,

v tento čas

slyšte hlas,

kterýmž Hospodin vám velí:

K stanům svým, ó Izraeli!

Vizte svět a tento věk, -

poušť to bludu, poušť to žalu,

v níž jen kvílí zármutek

se zřícenin ideálů.

Všudy žár,

trud a zmar,

po útěše žizníte -:

K stanům svým, ó Izraeli!

Čili zříte uměn, věd

jakés háje stinné v dáli?

Tam doufáte okřát z běd?

Vzdušný prelud jen vás šálí!

V chvíli zlé

zoufale,

marně úpět nechcete-li:

K stanům svým, ó Izraeli!

STRANA 36

Na obzoru mdlý váš zrak

nevidí ty rudé body?

To tam komunismu drak

strojí ohněm, mečem hody.

Blíž a blíž

bouří již

netvor tento zkrvavělý -:

K stanům svým, ó Izraeli!

Nevrávorej sem i tam!

Neměj třtiny za svá vesla!

Nevěř lesklým bublinám!

Nespolehej v klamná hesla!

Zahynul,

pominul

bídně mnohý poutník smělý!

K stanům svým, ó Izraeli!

Tam, kde z duše národa

Slovo Boží na svět hřímá,

Tam, kde *Kristus vévoda*

Smrť i peklo v pouta jímá,

Kde svůj voj

v dobrý boj

už tví předci rozestavěli,

tam k svým stanům, Izraeli!

Nová zem i nebesa
 až pak jednou z ssutin vstanou,
 v kterýchž oko zaplesá,
 z něhož nyní slzy kanou, -
     v poušti béd
     naposled
 Pán tě slovem rozveselí:
K stanům svým, ó Izraeli!

Příloha č. 11: Robert Smetana: *O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhotečských* (částečný elektronický přepis)

R. Smetana:

O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhotečských.

Topografická studie o jednom stylizačním jádru v českomoravském moravskočeském lidovém prostředí hudebním.

Předmluva k disertaci.

Předložená práce „O melodických idiotismech v lidovém zpěvu evangelíků velkolhotečských“ sestává skládá se z pěti svazků: a) svazku textu, b) svazku obsahujícího idiotismické nápěvy, c) svazku poznámek k textu, d) svazku bibliografického přehledu velkolhotečského písňového fondu, který byl látkovým základem této práce a konečně e) svazku příloh.

První svazek označený jako „Hlavní text I.“ Obsahuje rukopis textu o 121 stranách. Text postupuje podle pracovního plánu, jež příkládám k této „předmluvě k disertaci.“ V místech s odkazy anebo číselní literatury je přerušován číslicemi anebo jinými znaky v kruhu. Jsou to znaky, jimiž je ve svazku poznámek k textu určena příslušná poznámka k místu, z něhož odkazuje číslo nebo jiný znak. Poznámky barevnou tužkou „petitem“ a „kursivou“, jež se vyskytují v některých místech po straně textu, týkají se způsobu sazby při vydání práce tiskem. Části označené poznámkou „petitem“ obsahují látku, jež by měla býti umístěna v poznámkách k textu. Svou rozsáhlostí se však tato místa tomuto umístění vymykají. Části označené poznámkou „kursivou“ obsahují syntetický závěr a mají býti proto typograficky odlišeny.

Druhý svazek obsahuje v definitivní notaci a úpravě stěžejní část práce, melogramy idiotismických nápěvů s podrobným vyznačením jednotlivých idiotismických míst. Melogramy ty jsou seskupeny v pěti skupinách podle toho, které z jednotlivých idiotismických forem obsahují nejvíce. Odkazy číslům jiných skupin, znamenávají v čele jednotlivých skupin, ukazují k nápěvům, jež pro převahu jiných idiotismických prvků musely býti zařazeny jinam. – Jako šestá skupina byly sem zařazeny nápěvy s pozměněnou strukturou taktovou, kterými je dokumentován rytmický sklon velkolhotského prostředí k taktovým strukturám třídobým. V této skupině nejde o melodické idiotismy, nýbrž o rytmickou variační formu typickou pro Velkolhotsko a odjinud zatím neznámou. Skupina druhá splýnula se skupinou třetí. Idiotismy jsou v nápěvech zakresleny a označeny znaky řeckého alfabety.

Třetí svazek, svazek poznámek k textu, obsahuje celkem 282 poznámek označených v přibližném číselném pořadí do č. 226. a jinými znaky. Poznámky následují za sebou v témže pořadí, v jakém následují za sebou jejich čísla v textu.

Čtvrtý svazek obsahuje bibliografickou přílohu s bibliografií velkolhotských písní. Uspořádání tohoto svazku je vyloženo v 18tistránkových „poznámkách k příloze,“ jež jsou v čele svazku.

Pátý svazek obsahuje tyto přílohy:

- 1.) zkratkový index o 4 str.
- 2.) mapu Velkolhotska a jeho okolí se zakreslenými náboženskými poměry kraje.
- 3.) opis prvního vydání „Kántůrkova loučení“ a vydání těžké skladby z r. 1892. (7 str.)
- 4.) opisy jednotlivých tvarů znění písně „Vesele čekám poslední hodiny“ a jejich pravděpodobných předloh (6 dvojitých stran).
- 5.) Opis kramářského tisku s písní o „Adamovi a Evě“ (2 str.)
- 6.) Seznam kramářských tiskařů a nakladatelů, který vyjde separátně jako samostatná práce v ČM.M. (8 str.)
- 7.) Opisy novoříšských inventářů (9 str.)

8.) Opisy blízkovických inventářů (13 stran).

Úprava práce není definitivní. Práce byla založena jako samostatná vědecká rozprava a nikoliv jako práce disertační. Řada okolností mi proto nedovolila ukončit ji jednak obrazovou výstavou práce – hlavně v částech zeměpisných, v nichž bude doplněna leteckými fotografiemi, z nichž ze kterých bude zeměpisný charakter oblasti zjevný obrazově, a fotografickými profily kraje, stať o komunikaci a jejím vývoji bude dokumentován dalšími mapovými snímky a ukázky rukopisných slohů, hlavně zápisu šachovského, ilustrovány snímky tisků, jež tvořily četbu lidu ke konci 18. Stol. Dále mi nebylo možno ukončeno text knihy, který je od Kap. 13. jen naskycován. Stejně bude doplněn poznámkový aparát bohatějšími citacemi literatury a novými poznatky. V bibliografické příloze bude vypracována znovu bibliografie č. 231. k písni „Při louce dívky vesele skáčí“ jejíž německou předlohu („Es blühen Nelken, es blühen Rosen.“) se mi dostatečně podařilo zjistit. Přesnými záznamy autorů budou pak doplněny také bibliografie písní zlidovělých.

Předmluva: /Nesnáze problému./

I. Pozoruhodné melodické zvláštnosti, zjištěné na určitých skupinách světských lidových písní, zpívaných evangelíky velkolhoteckými z pohraničního území jihozápadní Moravy, objevují se velmi významně na některých nápěvech písní kramářských, které jsem v tomto kraji zapsal. Tato okolnost vedla mne nutně k podrobnějšímu prostudování této kategorie písní naší hudební etnografie zcela zanedbávané, zkušenosti, kterou jsem, sleduje píseň kramářskou, či lépe: kramářskou nápěvovou praxi, získal, vedou mne dále k vytýčení několika vad našeho českého srovnávacího materiálu nápěvového, které se dotýkají velmi čitelně nejen předmětu této studie, předmětu arcí hodně speciálního, nýbrž i zásad a sběratelské praxe, které náš srovnávací materiál utvářely. Poněvadž vady ty zasahují předmět této studie již v samých jejích kořenech, a dále proto, že pozměňují snižují podstatně i její formu a určitost některých jejích dedukcí, budiž mi dovoleno všimnouti si jejich příčin i důsledků těchto vad poněkud obsírněji. Mimo to se toto chybné uspořádání našeho srovnávacího materiálu nápěvového týká i také základních zásad hudebně etnografického sběratelství, tedy základní naší etnografické činnosti i jejich revise je odůvodněna a snad také prospěšná již proto, že se nedostatky materiálu nevyhnutelně přenášejí i na všechnu vědeckou práci, na tomto materiálu budovanou, dalším důvodem ke kritice našich sběratelských metod je pak konečně skutečnost a konečně pak také proto, že metody našeho sběratelství nebyly dosud kontrolovány zevrubněji, ač sběratelství samo dosáhlo již značných výsledků. Příspěvek k tomuto Kusá úvaha o tomto problému, kterou stavím v čelo této práce, je ovšem jen skrovným popudem skrovným příspěvkem k otázce, jež by si zasloužila zřetelů samostatných a studií soustavných.

*

Obírat se lidovou písní a propagovat ji bylo velice dlouho ponecháno tvůrcům umělcům: básníkům a hudebním skladatelům (Čelakovský, Erben, Sušil, Janáček a j.). A zdá se, že se tak stalo někdy bez zvláštních příčin. Básníci a skladatelé byli k tomu jsou totiž vybaveni některými zvláštními schopnostmi, které je jako skupinu intelektů se specifickým nadáním předurčily k tomu, aby se lidové písní nejen obdivovali a ji popularizovali, ale nýbrž aby ji také objevili. Jejich zjemnělý smysl a postřeh dovedl intuitivně rozpoznat v tvorbě nejprostšího lidu tvořivost jako činnost zdánlivě uzákoněnou téměř samostatnými pravidly a nalézt v této tvorbě dosud nepoznané, či lépe, dosud neobjevené hodnoty nejen estetické, ale nýbrž i stylové. V této věci nelze popírat zasluhu básníků.

Činnost jejich intelektů, vázaná zpravidla tvůřivou snahou docílit vždy plného uměleckého účinku hodnotami ryziho, a ovšem estetického krásna, nedovolila jim však, aby o písni jimi objevené a popularisované vyřekli soud obecně uspokojivý, platný a pravdivý. Lidová píseň nepocházela totiž jich rukama neporušena, byla jimi obměňována, byla doplňována tam, kde nedostačovala, a zbavována rysů, které požadkům tvůrců překážely (Janáček!).

Úkolu vyslovit soud definitivnější ujala se věda, vědec, na rozdíl od umělce, snaží se zbavit co nejúplněji poznávací a soudnou činnosti svého intelektu všech vlivů, vyvěrajících z jeho vlastní estetické osobnosti.

Zvědečtění obecného názoru na lidovou píseň, názoru, který se vyvíjel pod nesporně velikým a sugestivním vlivem básníků, neobejde se tedy bez principiální výměny hledisk a úsilí, vědecká forma tohoto názoru říká se získá estetických, příznačných pro názorové výsledky umělců, a získává především celkové, obecnější a pravdivější soudy, tvořené se všemi známými a přístupnými – ovšem i s jinak vynechávanými

– premisami, a získává v důsledcích toho snad méně příznivé, avšak snahami estetisujícími nedotčené mínění o lidovém zpěvu.

Především se tato korekce hledisek musí týkat svérázného a velkého oboru českého lidového zpěvu: naší písně kramářské či tohové /???./.

Nekontrolované a zásadově nedomyšlené principy, podle nichž byl náš srovnávací materiál hudebně etnografický pořizován, utkvávaly dlouho mimo dosah vlivů a směrnic poměrně těžce a pozdě se vyvinuvších hledisek vědecky disciplinovaných a způsobily v nejednom případě dnes snad už vůbec nevyplnitelné mezery v základně všeho českého etnologického (B) bádání v jeho srovnávacím materiálu hudebním. Z tohoto stavu neúplnosti, jehož znaků si podrobněji všimneme v dalším výkladu, nelze ovšem viniti jedině vývoj našeho sběratelství, které – vycházejíc z herderovských zálib romanticky idealisujících a začasť z mylného, zkrášlujícího obdivu pro kulturní život hlavně jen venkovského lidu – propracovávalo se k uvědomělé a kriticky postupující činnosti etnografické v pravém smyslu slova tak pomalu, že o jeho obecné praxi nelze ani ještě dnes říci, že se svého příznačného sklonu /???./ k výběru hodnotnějších typů písní již úplně vzdalo. Je na jedné straně ovšem jisto, že onen vyvinutý kult záliby a obdivu pro lid, pronikající v prvé polovici minulého století všechn náš kulturní život a dozívající teprve v posledních letech tohoto století, nemohl nezaložiti příliš silné a zobecnělé názorové tradice, a že nemohl nechat bez vlivu i samo sběratelství, ač se právě tomuto skýtala plná možnost poznati lid a jeho duchovní život bezprostředně a nezkráceně v jeho nejryzejší a nejskutečnější formě. Na druhé straně si však zase nelze nepovšimnouti toho, že se pro zmírnění těchto účinků, jimiž působily nevědecké a nepravdivé teorie na veškerý náš vztah k lidu a jeho kultuře – zvláště zpěvné - , neučinilo více, než co mohly učiniti počtem velmi skrovné práce vědecké, jejichž působnost byla a je ovšem nad to ještě velmi omezena poměrně malým vědeckým zájmem nejen čtenářstva, ale i sběratelů, nebylo proto možno, aby vědecké práce o naší lidové písni vykonaly to, čeho materiál požadoval: aby vychovaly sběratele, aby sběratelství zbavily všeho zkrášlujícího snažení a podřídily ho je po všech stránkách tomu, co materiál při zpracovávání vyžaduje. Na tomto stavu věcí je tedy nepochybně z velké části vinna také ta okolnost, že naše sběratelství dosud nebylo vychováno. Nemohlo totiž zůstat bez významu, že sběratelství bylo dosud pravidelně ponecháno sběratelům, školeným obvykle snad jen tolik, aby mohli poříditi prostý zápis písně – sběratelům, kteří vlastně nikdy nebyli informováni o vlastních zásadách a potřebách zájmů vědeckých. Výchovu sběratelů po stránce základních principů teoretických nelze při této příležitosti zdůrazňovati dosti, uvědomíme-li si, že základní své vlastnosti a rysy získává srovnávací materiál právě z rukou sběratele, - a chceme-li budoucím vědeckým generacím připravit materiál úplnější a pravdivější, než připravily minulé generace sběratelské nám. Jen v nedostatečné výchově sběratelů lze spatřovati příčinu toho, proč se tak důležitá činnost jako je sběratelství, ubíralo až do dnešních dnů svou vlastní cestou, na jejíž směr hlediska kritická neměla vlivu, proč se bádání vědecké musí podříditi a přizpůsobiti sebranému materiálu, jehož hranice dané vkusem a estetisujícími úsilím sběratelovým jsou spolu i hranicemi vědeckého poznání.

Bylo již naznačeno, že hlavní vadou našeho srovnávacího materiálu hudebního je jeho neúplnost a že tato neúplnost byla zaviněna mylným, idealisujícím názorem sběratelů, názorem, jehož původ tkví v literárních, spíše ještě v kulturních proudech, vládnoucích v kulturních proudech, duchovní společnosti v umělé kultuře v první polovině 19. stol. Vznikl tedy, jak již bylo řečeno, proti skutečné povaze v nesouhlase se skutečnou povahou řeči. A právě tento její rys tím více odůvodňuje, aby výchově sběratelů byla věnována všechna pozornost a péče tím větší a neúnavnější.

Neúplnost, o níž byla právě řeč, netýká se ovšem celkové početné velikosti našeho srovnávacího hudebního materiálu. O jeho velikosti tohoto druhu početném rozsahu našeho materiálu nelze někdy říci, že by někdy byla omezována názorově /???./ Naopak, počet našich uveřejněných textových a melodických zápisů, jichž je hodně přes 30.000, je výsledkem pozoruhodným. Tato neúplnost týká se však jeho vnitřního obsahu, speciálně několika typů písní, které do sbírek pojímány nebyly, třebaže byly lidem českým lidem pěstovány stejně hojně, ne-li hojněji než písně sběrateli sbírané, a které třebaže charakterisují lidový zpěv stejně intenzivně, jako ony vyspělé písně sběrateli hledané. Mezery, které takto vznikly v našem materiálu melodickém, jsou dnes téměř nevyplnitelné a dotýkají se nejcitelněji právě zájmů vědeckých, tedy zájmů které jsou takto zatlačeny do nejužších mezí svých pracovních možností. Takto pozbyl náš srovnávací materiál na příklad velké většiny nápěvů písní zlidovělých (I.), téměř všech lidových textů i nápěvů písní městských (II.) a kopolalických (III.), hlavně však celé významné skupiny nápěvů písní kramářských, poutní či tohových, ač právě tyto tento poslední druh lidových písní (F) mohl v nejednom případě osvětliti

velmi zajímavou otázkou lidového zpěvu českého, jeho adaptační a kontaminační praxi. O tom však bude později ještě několikrát řeč.

Za největší a nejvýznamnější ztrátu lze pokládati tedy ztrátu nápěvů písní kramářských. Tato ztráta není pravděpodobně velká jen svým svérázným obsahem hudebním, ale asi i počtem samostatně kolujících nápěvů původních i kramářských variantů a nápěvů upravovaných kramářů a lidem podle potřeb kramářských textů. (IV.)

Bylo již řečeno, že se důsledky této ztráty dotýkají především zájmů vědeckých, a to v měřítku, o němž se nám ani nezdá zatím nemáme ani představy. Je jisto pouze tolik, že dnes obecně vžitá představa o českém lidovém zpěvu a o zpěvnosti českého lidu vůbec, je tak, jak ji vytvořily všechny doposud vydané sbírky lidových písní, zcela jednostranná a nepravdivá. Skutečnosti bližší a pravděpodobnější představu o českém lidovém zpěvu budeme si moci učiniti až tenkrát, až se české etnografii spolu s literární historií podaří zvládnouti alespoň bibliograficky úžasné množství samostatných textů kramářských a přčetná jejich vydání.

II. Příčiny, proč kramářská píseň byla a je přehlížena, a proč byla z našeho srovnávacího fondu vyloučena, jsou zřetelné teprve tenkrát, všimneme-li si – jak již bylo naznačeno – podrobněji zásad, podle nichž byl náš sbírkový materiál tvořen. Mluvíme-li o Tyto zásady nejsou ovšem disciplín vyjádřeny formou disciplinované soustavy. Zásady, jimiž se řídilo naše sběratelství po více než jedno celé století, jsou sběrateli vysloveny pouze kuse, zlomkovitě a náhodně při té neb oné příležitosti, takže chceme-li postihnouti nejdůležitější rysy jejich podstaty a důsledků, je třeba abychom si tyto názorové prvky seskupili a zkonstruovali tak tuto sběratelskou názorovou soustavu, jež teprve bude sto osvětliti způsob, jak se utvářely vnitřně naše sbírky a jak v nich vznikaly jejich vadné mezery, hlavně ovšem příčinu, proč byla vyloučena píseň kramářská.

Nejčastěji se s těmito názorovými prvky setkáváme na půdě sbírek samých, jejich kritický obsah nemůžeme ovšem zjišťovati na složení sbírek samých, ač se tam uplatňuje, nýbrž v literární části jejich, v předmluvách sbírkám předeslaným.

Tato nesouvislá a jen kuse vyslovená sběratelská teorie rozvíjela se s vlastní sběratelskou ??? již ve svých začátcích v typickou sběratelskou, tedy nevědeckou teorii, vymezujíc svůj zřetel jen na oblast jediného typu písňového, na oblast lidové písně v nejužším slovu, t. zv. písně „národní“ (1.) či „prostonárodní“ (1a). A je zajímavé, že se již v prvních údobích těchto ještě matných sběratelských názorů na lidovou píseň, tedy ještě v době, kdy i pojem „národní píseň“ byl ještě mlhavý a zcela nevýrazný, setkáváme s velmi určitým odporem proti kramářské písni jako s velmi zřetelným a důrazně vystupujícím znakem. Byl to po prvé Fr. L. Čelakovský, který jako jeden z nejranejších významných sběratelů vyšel ke své činnosti s horoucím a nadšeným zápalom pro lidovou poesii – a s rozhodným odporem k poetickému druhu kramářskému, v jeho ještě velmi neurčitěm pojetí „národní“ písně, jež je zatím jedním z prvních sběratelských projevů teoretických, odráží se od pojmově nevyhraněných a neurčitých úvah o „národních písních“ již velmi stroze názor na píseň kramářskou. Vzpomínaje jeho vydavatel „Slovanských národních písní“ (2), který marně očekával, že se sběratelských prací ujmou jiní, způsobilejší, opět „na ty libé sny, v niž se mu“ již před několika lety „tato milostná, ovšem krásná, beze všeho líčení a šňoření ve své prostotě krásná národní Musa jevívala,“ volá „tuto ještě jednou,“ což již „mnohdykrát činíval, kochaje se v národním básnictví: - Není nad zdařilou národní báseň!“ – vidí jen v ní „v živém tvaru básnického ducha lidského, v těchto jen zřejmě vytknutý ráz národnosti,“ takže tam, „kde národnost k světoobčanství čili světoběžnictví se blíží, nelze najíti národní umění“ a neopomíná precisovati a pojmově zúžití svůj názor antitesí: „Rozuměti, v zdařilejších, čistě národních písních, ne v kterékoli kramářské (4) (!!)" (3) Než vraťme se k sestavování naší osnovy. soustavy.

Všimneme si, že projev Čelakovského obsahuje již mimo vyslovený odpor ke kramářské písni také pregnantně vyhraněný názorový prvek, s nímž se později setkáme téměř u všech sběratelů pozdějších, zvláště u Erbeny, ve formě ovšem už podstatně rozvinutější a určitější: je to zřetel k národnostnímu obsahu a formě písně „národní.“ Tento zřetel u Čelakovského lze pokládati ovšem ještě spíše za časový kulturní korelát tehdejších politických snah obrozenských – sesílených nad to jistě ještě vlivy Herderovými (4) – které usilovaly o české obrození národnostní a které se proto obracely k národnostně nejzachovalejší složce společenské, k českému venkovu a jeho selskému obyvatelstvu, zachovávšimu si svoji národnostní a jazykovou strukturu v míře daleko hojnější než současná společnost městská. Tím je také vyznačeno

určeno pole, kde je nutno hledati „píseň národní“: český venkov. Na tento zřetel Čelakovského navazují potom o dvě léta později vydavatelé další sbírky „Českých písní národních“, v jejich čele stál Rittersberk starší (5). Omlouvajíc prostotu těchto „národních“ písní, z jejichž oboru „vymezeno jest vše, co nad to výše krasověda požaduje,“ a připodobňující je prostým polním kvítkům, „které v tiché mírnosti květou a zavání, ani skvělosti a blyskavosti barev neuvažující, aniž prudkou mocnou vůní omamující,“ dodávají: „Nebude tedy rozumný šetřitel této sbírky venkovských starožitných písní naší vlasti patřiti na vznešený let obraznosti aneb na pravidla prosodické cvičnosti, alebrž jich nepřetvářenou prvotilou sprostostí baviti se, a pravovlastenských neporušených modulací zpěvu pozorovati, to jest horlivému vlastenci (!) tím líbeznějším pěsním/???“ (6) Vlastenecký zřetel je však v této sbírce obohacen zřetelem novým Tedy opět je tu zdůrazněn vlastenecký zřetel, nikoliv však sice tak výrazně politicky jako u Čelakovského, ale přece dosti silně, aby zachoval vývojovou souvislost tohoto názorového prvku mezi projevem Čelakovského a pozdější obsáhlé definicí Erbenovou.

V těchto počátcích českých sběratelských teorií, zaokrouhlených a jaksi domyšlených později Erbenem, vznikl tedy první konkrétní požadavek sběratelů vůči písním, jež měly býti sbírány: požadavek národnostní povahy textu písní. Všimneme si však při této příležitosti mimochodem, že z toho požadavku vplynuly další omyly další teoretické omyly sběratelů komplikace poměrů, jež se melodickému přirozenému tvoření srovnávacího písňového materiálu staly krajně nebezpečné. Pojímajíc totiž lidovou píseň, hlavně její text ovšem, jako národnostně obrozující prostředek, vyňali sběratelé sběratelů-básníci z ní zásadně účel, jež v ní hledá dnešní etnologie: píseň není tu mrtvým národopisným materiálem studijním, nýbrž půdou z níž vychází znovu nacionální (7) a později, když se lidová píseň stala vzorem básnictví umělému, dokonce i částečně literární a hudební obrození češtiny/???. (8) (Básnický druh, který takto byl podnícen, vrací se pak ovšem zase do prostředí lidového a zlidovuje.) Odtud, ze snah umělé literatury, přechází tento požadavek národnostní povahy písní opět mezi požadavky sběratelů jako prvek spíše neuvědomělý než vyslovený velmi významný a sesiluje opět onen původní proud snah, z něhož vyšlo úsilí umělecké.

Bezprostřední důsledek této okolnosti, důsledek, který se pak jako zjev neobyčejně vytrvalý a téměř nevykořenitelný obráží v celé další sběratelské praxi české po dobu celého století, vede nás a zčásti také tvoří další druhý požadavek našich sběratelů: požadavek, aby sbíraná píseň byla hodnotná, čili, nastává bezpodmínečně onen idealisující a zásadně nevědecký výběr písní a mimořádně vyvinuté zření k jejich hodnotě. Tento požadavek vznikl vyrostl ovšem ještě z jiných předpokladů, ale je nesporné, že i zde získal mimořádné podmínky k svému vzniku a účinu. Písně shromážděné ve sbírkách nebyly, jak již bylo řečeno, mrtvým materiálem srovnávacím, jimiž hledisek/??? etnologických měly býti, nýbrž staly se naopak znovu oživeným nositelem ideí a tendencí obrozenských. Je jasné, že tuto schopnost sloužiti zvoleným platným tendencím, neměly písně všechny. Nastal tudíž nutně nejen obsahový výběr, nýbrž i výběr nejn podle obsahu textů, nýbrž i podle nutně výběr oněch písní, které mohly vyhověti požadavkům takto na ně kladeným jak po stránce svého obsahu, tak i po stránce své hodnoty.

Tento rys vyniká zřetelně již ve sbírce Čelakovského „V (národní básni) jen vidím v živém tvaru básnického ducha lidského, v těchto jen vidím vytknutý ráz národnosti,“ praví a dodává: „Rozuměti, v zdařilejších (!), čistě národních písních, ne v kterékoli kramářské,“ a mluví později o nápěvech (9.), omlouvá jejich malý počet: „Veskrz se to státi nemohlo (aby k textům byly připojeny nápěvy), dílem pro nedostatek všech hudbiček (t. j. nápěvů), dílem též, že jsme i mnohé sebrané za nedostatečné (!), aby zaznamenány byli, pokládali... Vybírajíce z mnohých šli jsme toliko za svým osobním uchem a citem.“

A odtud prostupuje tento klasifikující požadavek dále všemi sbírkami a je asi také základní příčinou onoho úžasného odporu proti kramářské písni, odporu takové síly, že dovedla tento mohutně rozrostlý typ písně ze sbírek téměř úplně vyloučiti.

Bylo již řečeno, že nejsoustavněji definoval „národní píseň“ K. J. Erben (10.). Jeho názor tuto píseň již v pravém slova definuje, projev Erbenův je proto také velmi významným pramenem k stanovení sběratelských směrnic. Erben požaduje – souhlasně s předchozími teoretickými projevy (ustupuje zdánlivě jen ??? zřetel k hodnotě písní) – od písní tohoto hledaného druhu výslovně, aby po stránce textové i hudební vyhovovala formě i obsahu písní vytvořených v „národním“ stylu. Formuluje tento požadavek proti starším teoretikům – sběratelům šíře: věnuje samostatnou úvahu jak textu, tak nápěvu.

K popsáním požadavkům předchozím přistupují však ve výkladu Erbenově požadavky nové. Erben žádá u písně lidové především úplnou anonymitu autorovu. Tento požadavek, který je v definici Erbenově ne-

sporně nejbystřejším postřehem, je dalším důležitým článkem v teoretické osnově struktury složce našeho sběratelství. (10a) Jeho význam není malý. Byla-li předchozí kriteria (Čel., Ritt., Er.) týkající se jednak národního charakteru písní, t. j. charakteru lidového a národnostního, a jednak hodnoty písní (Čel.) příčinou, že nebyly sbírány písně méně hodnotné a takové, které nemohly nésti umělecké a národnostní tendence, a dále, že nebyly z písní sbírány písně koprolalické a kusní???, z části také písně městské a konečně z valné většiny pak i písně kramářské, je tento Erbenem poprvé vyslovený požadavek naprosté anonymity autorovy příčinou, že po Erbenovi nebyly sbírány ani písně zlidovělé, nehledíc ovšem k tomu, že také odpor proti písním kramářským byl jím vydatně posílen. Obsahově je toto nové dělidlo Erbenovo zase názorovým prvkem ryze kvalifikačním, ovšem tak vzdálenou odvozeninou jasného a konkrétního požadavku Čelakovského, že svých bezprostředních klasifikujících rysů téměř úplně pozbyl a že tedy může být pokládán za hledisko samostatné. Erben má tu na mysli zřejmě požadavek, aby tyto písně, bez autora, prošedše z dostatek ústním podáním a pozbyvše tak veškerého vztahu k svému tvůrci, nabyly habitu obecného, kolektivního tvůrčího majetku nejširších vrstev lidových. Menší neb větší obliba písně u lidu může a je pak vskutku sama o sobě relativním důkazem hodnoty kolující písně, nehledíc také ostatně k tomu, že lidové písně v lidu více rozšířené nebývají prosty rysů, které jim dodala variační činnost lidu, že tedy skutečně nebývají prosty někdy větších, někdy menších stop společné tvůrčí práce lidové, což pro vyspělost a tím také pro hodnotu písně nebývá opět bez významu. Moderní hlediska etnografická, která přihlížejí jednak zásadně k veškeré činnosti lidu, tedy také k veškerému jeho dílu a která pokládají znalost autorství nebo anonymity autorovu jen za znak podřadný a úplně náhodný, zamítají ovšem i toto hledisko jako neodůvodněné (10b).

Z dalších názorů Erbenových na „národní“ píseň je pro naši otázku zvláště důležitý jeho názor na lidový tvůrčí proces, tedy názor na způsob, jak lidová píseň vzniká. Otázce té věnoval Erben značnou pozornost a jeho dedukcí důsledek pozoruhodný výklad můžeme proto pokládati za další složku našich sběratelských teorií, ač vlastní úvaha Erbenova tak formulována ovšem není. (11a) Popisuje svoji představu o vzniku písně „Červená růžičko, proč se nerozvíjíš?“, uvádí typický příklad, kdy text je tvořen již na hotovou taneční melodii houslovou (podle předpokladu Erbenova), která zarmoucenou dívku pronásleduje a která se při vhodné inspiraci dívčiny tvořivosti poutěm růže spojuje s textem právě v dívčině mysli vznikajícím. Výklad Erbenův se dotýká případu, kdy text písně vzniká později než nápěv. A ač tento výklad odpovídá schematicky většině českých písní, přece míní (???) Erben výlučnost svého domnění a připojuje: „Nepřavím, žeby slova písně národní vždy (!) teprv podlé již hotové melodie utvořena býti musila, můžef (!) také dobře básník oboje najednou z duše své vyníti (???)“ avšak: „někdy se však nepřihází, aby byl básník národní (!) nejprve slova své písně zhotovil a potom teprv aby k nim hledal nápěvu (!). V tomť se také liší píseň národní od jiných písní uměleckých, že v písní národní slovo z hudby anebo spolu s hudbou vzniká, v uměleckých pak obyčejně hudba ze slova vychází.“ A všimneme-li si ještě další části Erbenova výkladu: „Slova pravé národní písně jsou jen smysl a výklad hudebního její(ho) hlasu,“ získáváme pevnou základnu pro romantickou definici vztahů mezi nápěvem a textem u „národní“ písně: při vzniku „národní“ písně musí se: uplatnit hudební myšlenka buď jako inspirační zdroj a hlavní podmínka pro tvůrčí činnost, jako hlavní podnět živná půda pro tvůrčí akt podněcený nejbližší se vyskytnuvším motivem z oblasti afektové nebo přírodní (láska, růže), a nebo za druhé: nápěv funkce musí nápěvu musí být rovnocenná s uměleckou funkcí textu, čili nápěv musí být rovnocenný textu, - nikdy však nesmí umělecky převažovat text nad nápěvem. Takto dostává definice pojem „národní písně“ nový rys v definici vztahu mezi nápěvem a textem: v národní písní je buď nápěv nadřazen textu, nebo je mu postaven alespoň rovnocenný – nikdy však nápěv nesmí být textu umělecky podřízen. Tento názor Erbenův (11b) doplňuje dosavadní tezi sběratelů velmi významně, jeho úlohy a účinu všimneme si později.

Základní tato kriteria naší teorie sběratelské, jež byla právě popsána, je třeba v jednom případě ještě doplnit prvkem, který unikl nejen starším sběratelům, utkvěl však i Erbenovi v podvědomí jeho kritických úvah, z toho, že se ho však Erben při popisu svého požadavku úplně anonymity přece arcí jen letmo dotýká, je patrné, ač se týká význačné vlastnosti „písní prstonárodních,“ které Erben nejen definoval, nýbrž i sám sbíral. (12) Je to silný lyrism lidových skladeb „národních.“ Jejich básnický obsah je převážnou většinou statický, jejich předmětem jsou konkrétní, vždycky ovšem subjektivně odlišené stavy citové, které se znovu a znovu objevují v každém individuálním životě lidu, takže je lze pokládati za nejspolečnější znak těchto individuálních životů. A konečně i tato okolnost, že lyrické texty jsou kolektivně platné (12b), že je v nich z básněna citová část každého života kolektivum tvořícího jedince, že se proti epickým textům netýkají jen jedinečných, více se neopakujících událostí a jevů, nýbrž že se znovu a znovu připínají k citovému dění každého individuálního života, je jakousi skrytou částečnou podstatou onoho bystrého postřehu Er-

benova, který jej vedl k požadavku anonymity lidových skladatelů. Jí, touto okolností je totiž tvořena nejpřirozenější podmínka pro pohyb textů od staršího jedince k mladšímu, který Erben u písně „národní“ vlastně požaduje. Doplníme-li tudíž úhrnný soud Erbenův: „... píseň národní jest zpěv, z národů vůbec vyšlý i v jeho duchu, co do obsahu i do formy složený“ mimo složky dříve popsané také poukazem k této lyrické vlastnosti a charakteru „národní písně,“ získáváme pro hlavní zřetel této úvahy také dostatečující přehled směrníc, jimiž se řídilo naše sběratelství ve svém nejvýznamnějším a nejplodnějším období.

Tato romantická kriteria prostupují a utvářejí veškeré české sbírky lidových písní od dob Čelakovského až po dobu naši. Bývají ovšem různě uplatňována a prostovována (???) , tu uvědomějeji, tu skrytěji, tu vystupuje více ta, jindy ona jejich složka, ovšem s výjimkou požadavku hodnoty písní, vyslovovaného buď přímo, nebo skrytě chronickými nářky českých sběratelů na úpadek písní a zpěvnosti, který je doslova cantus formus (???) všeho našeho sběratelského rozjímání. (13)

Na této teoretické základně našeho sběratelství vyrostl tedy také onen veliký odpor proti kramářské písní. Pochopíme záhy, přihlédneme-li k důsledkům těchto kritérií, že za tohoto stavu věcí a vlády takových názorů neměla píseň kramářská ani jedinou z podmínek, která by jí zprostředkovala vstup do našeho publikovaného materiálu. Není ovšem pravda, že se kramářská píseň nevyskytuje v našich sbírkách vůbec. Nepodařilo se ani ostražitým nepřátelům I ostražitým nepřátelům kramářské písně se nepovedlo vymýtiti tuto tak platnou složku českého lidového zpěvu ze svých zápisů úplně (14). Kramářské písně vnikly do sbírek ovšem jen ojedinele, a ty, které byly vskutku otištěny, tvoří jen nepatrnou, ba mizivou část celého toho mohutného komplexu písní. Případy ty se totiž udály nedopatřením.

III. Mezi příčinami, které tento stav způsobily, analyzujeme-li je nyní a aplikujeme-li popsané požadavky na kramářskou píseň, zdá se být nezávažnější zřetel našeho sběratelství k básnické i hudební hodnotě sbíraných písní. Náleží totiž mezi nejvyvinutější články našich sběratelských názorů a působil na naše etnografické směrnice asi stejně intenzivně jako názor samostatně jak ve své názorové formě, tak i svojí zvláštní premisou, které jsme si všimli u sběratelů nejstarších, zvl. u Čelakovského. Tomuto požadavku nemohl vyhověti básnický druh kramářský ani svou literární formou, tím méně pak svým obsahem. Krajně primitivní dikce jeho prozrazovala neklamně mizivé slovesné vzdělání kramářských veršovců a nesledovala nikdy nějak zvláště zřetel k literární hodnotě a uměleckému účinu. A uvědomíme-li si ještě, že se nadto sbíráním lidových písní zabývaly ponejvíce vzdělané kruhy literární, pochopíme, že již jen barbarský pravopis a často až do nesrozumitelnosti kroucená větná skladba těchto tištěných písní (na rozdíl od písní „národních“, které byly lidem výlučně zpívány a které byly zapisovány až sběrateli) byly sto zmařiti jakýkoliv kladný zájem sběratelů o tento druh lidové písně. A obsah těchto písní, zvláště písní epických, konservoval až do posledních období kramářských veršů téměř všechny stylové rysy, které kramářská přejala z nejtemnějšího českého prostředí kulturního, z úpadkových proudů 17. stol., tak plně, že shovívavá Součková kritika kteréhosi kramářského skladatele ze 17. stol.: „Upravovatel... je pravý syn doby: ze snahy co nejučinněji čeliti hříchu proti asketickému ideálu, hřeší proti zdravému rozumu a vkusu“ (15) platí nejen v případě Součkem myšleném, nýbrž téměř po celou rozsáhlou, zvláště ovšem epickou literaturu kramářskou. Je pravděpodobné, že zvláště tímto barokním rysem svého obsahu, touto obzvláštní zálibou v nejdrastičtějších líčení fantastických příběhů až do neuvěřitelnosti přehnaných (16), způsobila si kramářská píseň nejvíce nepřátel v jemnocitné a krasocitné generaci romantické, z níž naši sběratelé vyšli.

Leč i ostatní složky naší písně kramářské byly neslučitelné s představami, které si o lidové tvorbě vytvořili sběratelé. Tento právě popsaný rys kramářské poesie přiči se také dalšímu požadavku sběratelů, požadavku, aby sbíraná píseň byla nositelem ideí obrozenských. Jeho úžas Úžasně široký obsah a genetický rozsah této poesie není ani v jediném ohledu možno vtěsnati v poměrně velmi úzké pojmové pole definice Erbenovy. Je to prvořadým znakem kramářské písně, že není jak po stránce hudební, tak textové motivicky zdánlivě ničím ohraničena, že meze její obsahové šíře nelze ani po důkladném a obsáhlém studiu stanovit jen přibližně přesně. Nevybíravost kramářských skladatelů i nakladatelů, kterou je tato obsahová šíře způsobena, je úžasná a nepředvídatelná. Tímto rysem obsahové neohraničitelnosti se vyznačuje zvláště vtíravě (???) textová složka kramářské písně. Znovu a znovu objevují se totiž pozorovateli v obrovském množství těchto textů primitivně stylisované motivické prvky, spadající daleko za jakž takž již se ustalující hranice poznaného a předpokládaného, znovu a znovu objevují se v této pestré a nanejvýš různorodé směsici motivů zjevu zcela neočekávané a existenčně prostě neodůvodněné (17), znovu a znovu je načrtávaná hranice námětů prolamována a křivena (17a). Je jasno, že v této směsici, jejímž základním znakem je nejednotnost, nebylo při sebe větším úsilí možno nalézt ani ojedinele typy, které by

tomuto požadavku, aby píseň byla nositelem ideí tak ušlechtilých a vznešených, byly vyhověly, nehledíc už k tomu, že převažující množství těchto písní sloužilo vyloženě jen jakýmsi tendencím obchodním.

Stejně nevýhodně jeví se pak Je pravděpodobné, že neméně nepříznivě působil u kramářské písně vztah jejího V naprosto nevýhodném postavení se ocitá kramářská píseň dále před předpokladem, který vyslovil Erben, když uvažoval o způsobu, jak „národní“ píseň vzniká. Vztah nápěvu k textu u kramářské písně mohl odrazovat hlavně sběratele hudebně vzdělané, tedy hlavně Erben a i z pozdějších sběratelů, ač i Čelakovský dosvědčil, že rozuměl i výběru nápěvů. Viděli jsme, že se Erben ve skutečnosti požaduje, aby lidová píseň vznikala pod bezprostředním inspiračním vlivem hudby nebo aby obě vznikaly z téže tvůrčí podstaty. A kramářská píseň, spojující zpravidla svůj text s nápěvem za inspiračních poměrů velmi zjednodušených a laciných, respektujíc v nejlepším případě snad jedině pouhé metrum toho či onoho písňového vzoru, podle jehož nápěvu měla být nová píseň zpívána, ukazuje i v tomto ohledu nedostatky přímo žalostivé, ba neskrývá ani, že vlastních nápěvů vůbec nemá, že tu vznikala jen několika nejzákladnějším zřetelům vyhovující text, který později měl být zpíván buď na nápěv té neb oné písně světské nebo duchovní, zásadně však nevybíravý (???) , či na nápěv nejzáhadnějšího druhu „obecního“, „povědomého“, „moravského“, „trubackého“ (???) nebo dokonce „sedlskou obecní notou, kterou pohůnkové neb teplou (???) haši, když voší (???) neb sejí, zpívají. Hou, hou, hou!“ (18)

Před dalším Erbenovým požadavkem autorovy anonymity jeví se kramářská píseň stejně nevýhodně. Autor kramářského textu je totiž zásadně vyloučen z širších vrstev lidových již tím, že jej bylo možno vždycky předpokládati v okruhu neb dokonce jako zaměstnance té neb oné tiskárny. Mimo to pak mívali kramářští autoři zvyk – nepodepsali-li se přímo (19), připojovali v posledních slokách svých písní alespoň zmínku o vlastní osobě (20) a tím své písně od písní „národních“, jejichž původ se sběratelům ztrácel v zaměřených dálkách minulosti nebo v širokých vrstvách lidu, zřetelně odlišili, ba dokonce jaksi podepsali.

Jiným svým rysem vymyká se kramářská píseň - kromě několika nepatrných výjimek zlidovělých písní kramářských – i onomu skrytému požadavku Erbenovu, aby sbíraná píseň v lidu kolovala ústním podáním a aby tak získala onu možnost růsti umělecky, kterou se právě tak výrazně vyznačuje pohyb písní „národních“. Jednak tomu kolování bránila nadprůměrná rozsáhlost skladeb kramářských (písně ty mají průměrně více než 10 slok), a jednak se jim lid nenaučil – nebyl-li nadán mimořádnou pamětí – nenaučil proto, že si je snadno mohl uchovat v tiscích. Mimo to je pravděpodobno, že se zvláště písně epické s novinami o událostech (20a) vyžívaly velmi rychle, že byly vždycky velmi brzy zatlačovány písněmi o novějších událostech (tak o tom velké množství textů o vraždách, sebevraždách, povodních, neštěstích a podobném rozhodně nasvědčují), a že tedy byly odkládány tak, jak se dnes odkládají jednotlivá čísla novinová, znovu a znovu nahrazovaná čísly novými.

Bez významu nemohlo zůstat pro sběratele, kteří předpokládali, že hlavní oučel básníka národního jest jenom zpěv, že „zpívá, buď že ho srdce k tomu pudí, buď že se chce před jinými novou písní okamžitě zablesknouti“, (21) dále ani to, že píseň kramářská začasté jeví stopy nakladatelských spekulací a že se vůbec prodávala (22). Tato okolnost, kterou pozbývá kramářská píseň onoho ušlechtilého kouzla tvůrčí nezištnosti a nadosobního produktu uměleckého, jímž se plnou měrou může honositi píseň „národní“, je nesporně jednou ze základních příčin, proč kramářskou písní sběratelé přímo opovrhovali (22a).

Za těchto okolností zde zhruba načrtnutých, vyvíjí se onen prudký odpor proti kramářské písní již jako přirozená reakce sběratelské teorie na vlastnost materiálu. Tento odpor není ovšem vyslovován nějak okatě – ostatně stejně jako ostatní teoretické složky našeho sběratelství, jen tu a tam jej lze zachytiti ve výrociích nebo poznámkách sběratelů, určených spíše náhodnými podmínkami. Mezi prvními projevy proti kramářské písní je citovaná poznámka Čelakovského, odtud se tento teoretický odpor přenášel (24) zcela latentně až do dob Bartošových, který věnoval kramářské písní přísnou studii, dotkl se jí ještě jednou tím, že sbírce rožnovského kaplana Fr. Koželuha z r. 1873 (25) vytýká, že „pravých písní lidových jest v ní málo a ty“ že „jsou většinou znešvařeny porušeným vkusem takové /tj. městské/ společnosti, ostatní“ písně že „jsou známé i jinde písně kramářské a umělé české.“ Mezi posledními (???) odpůrci kramářské písně je tvůrce naší nejcennější sbírky z poslední doby, Č. Holas. (26)

Bylo již dříve řečeno, že moderní hlediska etnologická své zřetele podstatně rozšířila (26a), což znamená, že si bádání všímá nyní i oněch jevů, které sběratelské teorie ze svého zájmu vyloučila. To má nyní zajisté také své nutné důsledky: přední, ba nejpřednější povinností naší etnologie je, aby sběratele svého materiálu včas poučila, a nejen to, aby ba vychovala, a aby se pokusila s těmi novými silami sběratelskými za-

chytit alespoň tu část materiálu, která z dosud neshbírané látky v lidu ještě žije. Hlavní pozornost by měla být věnována písní kramářské, protože nelze přehlížeti, že tu jde o kulturní útvar starší 300 let (29), a že kramářská píseň byla - vedle náboženské a neveliké světské lidové literatury - nejkupovanější a nejoblíbenější (zároveň zpívanou) četbou (28), takže se otázka kramářské písně ocitá i v okruhu zájmů literární historie jako podstatná část otázky slovesného vzdělání (???) našeho lidu. (28a)

Vztah těchto okolností, tohoto stavu věcí k naší otázce velkolhotečských idiotismů je potom, když si uvědomíme, že se idiotismy vyskytují stejnoměrně jak na nápěvech „národních“, tak i na nápěvech textů kramářských, snad už jasný: Této práci chybí vinou našeho zaujatého sběratelství dobrá polovice srovnávacího materiálu hudebního. Není potom ovšem divu, že některé otázky, zvláště otázka původu těchto idiotismů, zůstane bez odpovědi, nebo že odpověď na ni bude jen hypotetická.

IV. Leč ani ještě po těchto tak daleko se rozběhnuvších úvahách nejsme se svými nesnáze hotovi. V problému velkolhot. idiotismů vyskytne se ještě jedna speciální otázka, kterou vinou našeho srovnávacího materiálu nebude možno řešiti tak, jak si toho vědecký zájem žádá.

V předchozím výkladu bylo řečeno, že ztráta některých skupin tohoto fondu, hlavně ztráta kramářské písně, ztěžuje, ba snad dokonce znemožňuje řešení otázky původu velkolhotečských idiotismů. Tím bylo v zásadě myšleno toto: je nejen možno, ale dokonce pravděpodobno, že velkolhotecké idiotismy nebyly vytvořeny v tomto prostředí, nýbrž že sem byly zavlečeny určitými písňovými skupinami, že se zde ujaly a že se teprve zde pod vlivem některých specifických lokálních vlastností hudebně-psychických (???) rozrostly v bujnější vegetaci, která tu prostoupila i onen písňový druh, který je v jiných prostředích buď neidiotismický nebo idiotismický mnohem méně. A uvidíme, že právě v kramářské písní, resp. v její nápěvové praxi budeme nuceni hledat podmínky pro vznik některých idiotismů a že právě znalost tohoto písňového druhu by tuto otázku podstatně zjednodušila, takže stížnosti vznešené proc (???) na náš srovnávací fond, jemuž kramářská píseň chybí skoro úplně, jsou velmi oprávněné.

Další otázka, jejíž zodpovězení bude podobně stíháno nesnáze, otázka, která by k svému řešení vyžadovala dokonce nejen úplnosti našeho srovnávacího materiálu, nýbrž přímo ideálního uspořádání jeho růstu a vývoje, je otázka stáří některých velkolhotečských idiotismů.

Tento další nedostatek našeho písňového fondu tkví, jak již bylo naznačeno, v tom, že naše sběratelská činnost nebyla nikdy rozvržena plánovitě a pravidelně na určitá období, že tedy nikdy nebyla podnikána v určitých a pravidelných dobových úsecích. Tímto na prvý pohled zdánlivě příliš speciálním požadavkem není ztíženo jen probádání naší výše nadhozené otázky, ale i daleko zajímavější obecnější otázka jiná: otázka, jak rostly či stárly písně časově. Význam tohoto problému vynikne ovšem až tenkrát, uvidíme-li na příklad, že lidová píseň prochází nejen obměňující oblastí teritoriální, nýbrž i obměňující oblastí časovou, dobovou. Uvidíme, že je nutno bráti v úvahu i variační zvyky určitých generací, nehledíc ani k tomu, že růst variantů, či lépe, že podstata variační činnosti lidu může být z dobré polovice opodstatněna módními variačními zvyky dobovými. V našich poměrech, kde materiál byl seskupován podle toho, jak kdo kdy chtěl, zůstane tato otázka ještě dlouho neřešitelná.

Je-li možno vytknouti v rámci této práce několik praktických podnětů, pak zajisté Budiž mi dovoleno využítovati této vzácné příležitosti ke kritice našeho srovnávacího materiálu více, než toho vyžadují vlastní zájmy této studie, promluvit o tomto stavu věcí ještě několik slov za starší naše badatele a připomenouti ještě jeden nedostatek našeho sběratelství, na nějž se narazilo studium jiných problémů naší lidové písně již dříve.

Velmi cenným ziskem našeho dosavadního bádání bylo poznání, že se nápěvové útvary českého lidového zpěvu vyvíjely ze skupiny jakéhosi jádra, tvořeného několika nápěvy prototypovými, jimž pak vlastním vývojem písňového prostředí lidového odrůstaly četné útvary sesterské, varianty, přejímající základní styllové znaky prototypu. Několik těchto prototypů je zjištěno a popsáno Hostinským (29). Jejich počet a počet útvary lidovým variováním jím odrostlých je tak rozmnožen bohatou řadou nápěvů, které do lidového prostředí vnikly z kulturních oblastí jiných (umělých) a které pak celku dodávají znaků bohaté rozmanitosti. Tyto prototypy tedy prostupují a utužují naši hudební kulturu asi podobně jako žebra list (???) . Bádání Hostinského, jehož výsledkem je několik přesných a pracně na materiálu vyzískaných určení tohoto druhu, ukázalo velmi důrazně na důležitý problém hudebního národopisu, na variační činnost lidu, kterou je kmenový růst nápěvů opodstatněn. Hlavní nesnáze tohoto problému zdůraznil již sám Hostinský: „Samo sebou rozumí se, že stanoviti jakýsi rodokmen uvnitř takových skupin nebývá vždy možno, neřku-li ne-

snadno, neboť řady nenáhle se měnících variantů ve sbírkách, na něž odkázání jsme, zajisté mají velké mezery vzniklé vymíráním početných nápěvů prostředkujících.“ (30) Příčiny tohoto nedostatku, který náš srovnávací materiál vzhledem k požadavkům vědeckým velmi znehodnocuje, netkví však jen tam, kde je vidí shovívavé oko Hostinského, nýbrž ještě někde jinde. Je totiž také známo to, že hlavní zájem naší sběratelské praxe obracel se a obrací pravidelně zcela sběratelsky k nápěvům dosud jinými nezapsaným, čili neznámým. Nápěvy již publikované, nestává-li se opak omylem nebo neznalostí sebraného materiálu, nechává tato praxe bez povšimnutí. K tomu přistupuje skutečnost, že nebyly zapisovány ani varianty a že si i zde uplatnil hojně i výběr, takže i po této stránce je nutno považovati obsah našich sbírek za idealizovaný (31). Tím byl srovnávací materiál české písně ochuzen nejen o složku, v níž pro účely vědecké jsou nejcennější průchodné varianty, ale i o možnost studovati teritoriální růst a pohyb písní. Mimoto vedl tento výlučný zájem našich sběratelů o nové, dosud neznámé písně k tomu, že sběratelé písní v pravém slova smyslu cestovali, čili že nikdy nebyl vyčerpán celý písňový fond jednotlivých oblastí. Tuto skutečnost nelze podceňovati z důvodů jistě velmi závažných. Uvidíme, že se jednotlivá hudební prostředí lidová mohou vyznačovati vyhraněnými variačními manýrami a že vedle toho mohou býti nadána různou variační silou, že tedy mohou míti ve své funkci řadu složek, o kterých náš hudební národopis podnes téměř ničeho neví.

Je-li možno vytknouti v rámci této studie také některé praktické podněty, pak si zde zasluhují předního místa ony, které z předešlého výkladu vyplývají. Je zjevné, že jsou to požadavky, možno Po požadavcích, které byly vysloveny již v předchozích částech předmluvy jsou to tedy ještě tyto dva požadavky: aby písně byly sbírány v pravidelných časových úsecích, a za druhé aby sběratelská činnost byla rozvržena pokud možno i teritoriálně tak stejnoměrně, aby se všechen zájem nesoustřeďoval jen na okrsky národopisně zajímavé (Mor. Slovácko) a aby nezůstávaly zcela opomíjeny krajiny jiné (Horácko aj.). Je nesporné, že by splněním těchto požadavků dosáhla kvalita našeho národopisu úrovně ideální. Je ovšem samozřejmo, že by předpokladem musil býti i stejný princip ediční. Není třeba podotýkati, že se jen tak dostane naší významné lidové písní a jejím pozoruhodným dějinám onoho vědeckého ocenění, jehož si tato kultura, stojící nejednou v úzkém, přímém i nepřímém styku s vývojem naší umělé hudby, plným právem zasluhuje.

*

Práce tato nesplní tedy všechny své úkoly, u několika složek musí zůstat na tom, že na jejich problémy bylo upozorněno. Laskavý čtenář měj na mysli proto i ony okolnosti, která nás zaměstnávaly na předchozích stránkách.

II. Úvod. /Antecedencie./

I. V malé oblasti pěti horských obcí na Českomoravské vysočině setkal jsem se při sbírání lidových písní s lidovým písňovým prostředím, které bylo po několikrát stránce pozoruhodné. Hlavní pozornost upoutávaly především některé jeho stylové vlastnosti, které dosud nebyly zaznamenány a ani známy. Svědčily o jakési zvláštní, svérázné lidovosti tohoto prostředí, o lidovosti méně poetické a v uměleckém slova smyslu méně ušlechtilé než je ona lidovost básnického a hudebního díla lidu, která je zjevná z našich neznámějších a nejoblíbenějších sbírek lidových písní. Byly tu jakési podivné prvky jak poetické, tak hudební, jejich estetická podstata a obsah byly zcela odlišné od normálních a přirozených estetických hodnot, byly zde složky, které, jak se zdálo, musily vzniknouti zcela odchylným způsobem, než jakým vznikávají estetické prvky v lidové písni obecně, byly tu tedy jakési esteticky výchylné principy tvůrčího procesu lidového, byly tu zkrátka jakési estetické abnormality.

Texty, které jsou značnou měrou v značné míře epické a lyricko-epické, měly zde zhurta nehorázně ceremoniální úvodní sloky, kterými skladatel ústy zpěvákovými oslovuje posluchače (32), vlastní skladba s mimořádným počtem slok (10-34) vyniká značným rozsahem veršů s 14 i více slabikami a povážlivým rýmováním, křečovitou a uzlovitou dikcí a pracně, avšak neuměle shledanými výrazovými prostředky slovními, hojnými logickými skoky a trhlinami a konečně fantastickým, afektově zřejmě pomíšeným obsahem, který s vyslovenou oblibou líčí mimořádné a hrůzně zveličené příhody ze života lidu nebo jeho záležitostí.

Hudební stránka toho prostředí, která je vlastním předmětem našeho zájmu, je neméně zajímavá. Na první pohled byly i v této složce patrné rysy, které působily dojmem zvláštních podivností. Především tu upoutávala pozornost nerytická, pomalá a jakoby rozvázná, spíše deklamační než přirozená interpretace písní, jejichž melodický obsah připomínal nejednou staré lidové zpěvy kostelní.

Ještě podivnějším dojmem působil však přes všechnu svoji pestrost vlastní melodický fond tohoto prostředí, který – proti ostatnímu nápěvovému fondu českému – jakoby byl v tomto dusném a lidovosti přesyčeném prostředí zatuhl. V tomto prostředí totiž vyskytovaly se se stereotypní pravidelností některé melodické zvyky, některé melodické formule, kterými jsou nápěvy tohoto fondu tak prostoupeny a pozměněny, že celé prostředí jimi získává zvláštního rázu, znovu a znovu setkáváme se v těchto nápěvech s podivnými hudebně-estetickými rysy, které bychom s konvenčním hudebním či melodickým vkusem, tak, jak jej vypěstila umělá hudba nejen ve své tvorbě, nýbrž i v tvorbě ostatního českého lidu, stěží pochopili. (viz přílohu 33) A dokonce nejen nápěvy jinde zřídka slýchané, ale i běžné melodické útvary měly zde rysy podivně změněné, jakoby lidovější a zkalené, jakoby více vzdálené umělému nebo přirozenému melodickému typu než je tomu v prostředích jiných. Mezi prvními rysy, které bylo možno postřehnouti, bylo křivení sestupující stupnice. Zdálo se, že velkolhotečtí zpěváci neumějí stupnici vůbec zazpívat, poněvadž zpravidla zpívali místo ní, syntetizujeme-li tento rys, toto:

OBRÁZEK 1

zpravidla ji však zakončovali takto:

OBRÁZEK 2

anebo:

OBRÁZEK 3

Jindy se nápěv pohyboval více na II. (???) melodickém stupni než na prvním vinou kadencí uvnitř písně:

OBRÁZEK 4

nebo

OBRÁZEK 5

Zvláště bývala kadence také připravována:

OBRÁZEK 6

Jindy opět zpívali zpěváci nápěvy, které v ústech zpěváků v jiných krajích měly nesporný ráz stodobý, třeba 4/8, třídobě. Místo (NOTY) zpívali zpěváci velkolhotečtí (NOTY). Neméně nápadný býval způsob, kterým bývaly nápěvy zhusta přejímány k textům jiným a podle potřeb tohoto nového textu koníkovány (???), trhány nebo protahovány.

Tyto rysy prostupují všechen písňový fond Velkolhotecka tak soustavně, že celé toto hudebně zkalené prostředí nejednou vtíravě připomínalo ony temné jizby chudých horalů, které bývají jen zřídka větrány. Již po několika zkušenostech bylo možno uvažovati o tom, zda se v tomto prostředí neudály ony složité kulturní procesy, ne nepodobné biologickým procesům, se kterými se zhusta setkáváme v oblasti organického života, kdy organismy vyššího druhu bývají prostoupeny (parasitními) životními formami druhu nižšího. A skutečně bylo možno brzo usuzovati na to, že hudební lidová kultura česká je v oblasti tohoto prostředí prostoupena, prorostlá kulturní vegetací nižší biologické formy, jakousi stylovou kulturou lokální, a že vzrůst této vegetace se mohl udáti asi snad proto, že tu šlo vskutku o prostředí dlouho uzavřené civilizačním proudům, takže, jsouc přesyčeno svou vlastní lidovostí, nevytvářelo s těmito lokálními znaky jen svůj vlastní fond, nýbrž modifikovalo, lokalizovalo takto i onu část lidové kultury písňové, která tam prolínala z oblastí okolních.

Všimneme-li si nyní vlastního fondu velkolhoteckého blíže, zjistíme, že písně, zpívané na Velkolhotecku, kolují z velké části i v ostatních oblastech českých, že tedy v tomto prostředí je původní tvorby velmi málo. A máme-li nyní dále na mysli, že velkolhotecké typy písní kolují v jiných krajích bez těchto velkolhoteckých modifikací, nemůže býti sporu o tom, že toto prostředí více lokalizuje, než tvoří, čili že tu dochází k jakémusi soustavnému variování písní. Tím dostáváme se k otázce velké obecné důležitosti, k otázce hudební variace lidové, jejíž podstatu si vzhledem k dalšímu výkladu ve vsí stručnosti objasníme.

II. Nejobecnější podmínkou pro lidovou variaci písní je zajisté prostá skutečnost, že lidová píseň je útvarem, jehož existence je odkázaná výlučně na ústní podání. Tato okolnost, která je jednou z nejpříznačnějších vlastností lidové písně, je důležitým definičním článkem a skýtá nám velmi vhodnou

příležitost, abychom si uvědomili jeden z nejjednodušších a zároveň jeden z nejpodstatnějších rysů, který se lidová píseň liší od písně umělé.

Umělá píseň je skladatelem fixována notačně zápisem, její existence je tím prostě zaručena a je ve všech ohledech nezávislá na tom, zda je píseň reprodukována či nikoliv. Existence umělé písně je tedy zabezpečena materiálně a píseň sama je s to přecháti sebe delší doby, aniž živě zazněla. Zde také nelze mluvit o životě písně, je mrtvě konservována zápisem a ožívuje jen tenkrát, když je reprodukována, pak zase ihned zmrtní. V prostředí umělé kultury není intelektuálních funkcí, na kterých existence hudebních děl závisí. U lidové písně je tomu naopak. Existence lidové písně je odkázána na to, aby píseň stále zaznívala, a píseň žije skutečně jen tak dlouho, pokud koluje od úst k ústům, od kraje ke kraji a od generace ke generaci.

Umělá píseň existuje, či spíše trvá ve formě nezměnné. Její zápis nepodléhá po stránce obsahové nějakým změnám – a všimneme-li si konečně také vývoje notace a jeho vztahu k umělé reprodukci děl hudebních, postřehneme brzy v jeho posledních údobích četná opatření, kterými je postaráno, aby se také reprodukce neuchylovala od intencí, určených autorem: notační zápis je v posledních údobích notační praxe, po dobu posledních ca 200 let, doplňován stále četnějšími grafickými a slovními znaky, určujícími výraz a způsob reprodukce tak, aby také zde bylo interpretační variování omezeno pokud možno co nejvíce. U lidové písně, resp. u její reprodukce, všech těchto opatření není. Lidová píseň je odkázána na specifický dar lidového intelektu, na hudební paměť, a není-li jí, vymírá píseň v této své rodové větvi. Není tu postaráno ani o to, aby trvala stále stejná, ani o to, aby byla stále stejně zpívána. Jako taková je lidová píseň tedy věčně proměnlivý organismus, který vlastně nedospívá nikdy k definitivnímu, jednou pro vždy ustálenému znění, lidová píseň je v neustálém souvislém vývoji po celou dobu své skutečné existence, tedy po dobu, v níž se pohybuje od zpěváka k zpěvákovi. (33a)

Její tvar se stále pozměňuje a není nezajímavě všimnouti si, jakým odchylkám podléhá či jak ji obměňuje půda, v níž žije. Nesmí tu ovšem býti zapomínáno na jednu z konstitučních vlastností lidové písně, která běh pravidelného vývoje snad poněkud znepravidelňuje. Lidová píseň není útvarom homogenním, nýbrž symbiosou složek dvou: textu a nápěvu, a obě tyto složky se ve vývojovém nebo lépe, v obměňujícím procesu mohou chovati navzájem zcela nezávisle, takže vývoj jedné složky může býti podstatnější a významnější než soudobý vývoj složky druhé. Dokladem toho jsou písně, jejichž textová část na příklad je daleko vyvinutější než část hudební – nebo naopak – u nichž je text nesmyslnou skladbou slovních tvarů, zatím co hudební složka téže písně může býti formulována velmi vyspěle. Není tím ovšem řečeno, že by tato nestejná úroveň jednotlivých složek lidových písní byla vždycky způsobena jenom nestejným vývojem. Tento rys lidových písní, který je velmi hojný a nápadný, bývá u případů drastičtějších velmi vhodně vykládán bezprostředním vlivem tvorby umělé na jednu z obou písňových složek při vzniku písně (34). Je dokonce velmi pravděpodobné, že se tento nevyrovnaný poměr jedné složky k druhé vyskytuje již v nejranějších stádiích písní a že je naopak úlohou ideálního vývoje a vyspívání písně, aby tento kvalitativní rozdíl zmenšilo a vyrovnávalo. Leč, máme-li na mysli skutečnost, že se v českých prostředích uplatňuje hudební kultura s poetickou kulturou velmi nestejně, nemůžeme teoreticky vylučovati ani možnost, že se tyto rozdíly vývojem či variací písně také zvětšují.

Pravděpodobnější však je, že si lidová píseň tento dualism přináší již z duchovní tvůrčí lidové dílny. Ve svém vzniku je totiž odkázána na dvojí nadání svého tvůrce, jednak na jeho (zde je lhostejno, zda samostatnou či nesamostatnou) invenci hudební a jednak na jeho invenci básnickou. Je-li pak alespoň jedna z obou jejích složek sdostatek hodnotná, aby si a úspěšná, aby si získala oblibu a rozšíření obecnějšího (35), opouští nově vzniklá píseň úzký okruh svého tvůrce a přechází do tvořivě mnohostrannějšího prostředí, v němž začíná její další vyspívání a její další růst. Zde se pak také začíná pomalá, neuvědomělá spolupráce mnoha zpěváků – spolutvůrců, píseň přestává býti poněkud dílem svého původního tvůrce a stává se kolektivním dílem často mnoha generací, na vývoji a uměleckém či tendenčním růstu zúčastněných,

Psychologické principy, kterými je toto variování podmíněno a také usměřováno, jsou početnější, než bychom předpokládali. (35a) Již běžný pohled do našeho písňového materiálu poučí nás o tom, že se při variování uplatňuje nejen ono „tvůrčí“ úsilí kolektivu o umělecký růst a vyspívání rudimentárního tvaru, na které bychom myslili v první řadě, nýbrž že se uplatňují také ještě jiné druhy variačních podmínek, které toho vysloveně „tvůrčího“ rysu však postrádají.

Je ovšem jisto, že nevýznačtějším variačním komponentem je právě zmíněná tvořivá snaha lidu a zajisté by bylo možno doložit tento „tvůrčí“ variační usus lidový daleko četnějšími doklady, než jak nám to dovoluje učiniti rámcem této úvodní a povšechné kapitoly, ač lze sotva říci, že náš srovnávací melodický fond je k demonstracím tohoto druhu obzvláště způsobilý. Směr, kterým se tato variační činnost lidu běže, je však i z tohoto ojedinělého příkladu evidentní. Umělecký ideál lidu, k němuž se variování tvar blíží, je zhruba řečeno totožný s výsledným typem umělé tvorby, což tedy jinak znamená, že lid (mluvíme o české a českomoravské lidové písni!) uplatňuje v tomto druhu variace ony umělecké zákony, které před ním vypěstila umělá hudební kultura. Při šlechtění svých typů sleduje lid tedy ony charakteristické znaky uměleckého díla, které vedly umělce sledoval umělec ve tvorbě umělé. (Míníme tu ovšem onu umělou kulturu, která sloužila lidu do nedávna za vzor.) Jde tedy především o logickou stavbu melodie, o formální rozčlenění a zpravidelnění písně a konečně o rovnováhu harmonické struktury, která je u monodického zpěvu lidového ovšem latentní.

Příklad, jež volíme k ilustraci předchozího výkladu, dokládá tuto variační tendenci lidu velmi určitě a zřetelně. Nápěv zapsaný Erbenem v letech 1843-1847 na Prácheňsku

OBRÁZEK 7

(„Košilička tenká, neválená, že je má panenka pohaněná. Kdo jí hanil? Všichni lidi: co je komu na tom? Mně se líbí.“)

je formálně vlivem pravidelného textu rozčleněn již definitivně. Melodicky je však citelně sevřen do úzkého rozsahu kvinty (g´ - d´´), architektura melodie je rozbita tím, že v části A (Aa+Ab) vychází předvětí (Aa) i závětí (Ab) z I. stupně, takže díl B není podepřen dílem A a dosahuje středu na IV. melodickém stupni, ať (???) vlastně kulminuje. Harmonicky zůstává závěr prvního předvětí (Aa) a dílu B zeslaben. O padesát let později byl tento nápěv zapsán v prostředí moravsko-českém (35b) (Brandlín v oblasti velkolhotecké) již v podobě podstatně rozvinutější ve dvojím znění:

OBRÁZEK 8

(„Košilenka bílá, neválená, že je má panenka pohaněná. Kdo jí haněl? Všichni lidi! Já já nepohaním, mně se líbí!“)

obě znění brandlínská (36) mají především oktávový rozsah, nápěv pravidelně a hospodárně vyklenutý, celé závěry harmonické u kadencí dílu A, avšak dosud labilní závěrečný díl Ac, jehož faktura je labilní proto, že v závěru písně nemohl býti mechanicky opakován díl Ab s melodicky zeslabeným závěrem na III. stupni, vhodným sice před architektonickým vrcholem (díle B), nikoliv však v závěru písně. Vzrůst tohoto nápěvu během 50 let, který by měl býti ovšem doložen blíže také prostředkujícími varianty, je zvláště zřejmý z grafického schématu:

OBRÁZEK 9

Povaha tohoto příkladu připomíná silně tendence umělé tvorby po zaokrouhlení a harmoničnosti útvaru a dovoluje právě zde poukázati na užší spojitost tohoto „tvůrčího“ variačního principu lidovou s tvorbou umělou. V dalším výkladu se ještě jednou setkáme se silným vztahem umělé kultury ke kultuře lidové a jednou ještě shledáme, že základní vlastnosti lidové české písně jsou odchovány hlavně umělou tvorbou. Je pravděpodobné, že umělá Z příkladu právě popsaného můžeme souditi, že umělá hudební kultura působila na lidovou hudbu nejen staticky motivickým materiálem, který lidová hudba z umělé hudby převzala jednou beze změn, nýbrž že se vliv umělé hudby jeví i zde ve variační činnosti lidu, který, zvelebuje své rudimentární a nevyspělé útvary, usiluje o to, aby tyto dosáhly uměleckých (zde tedy architektonických, formálních a harmonických) hodnot děl umělých. Domnívám se tedy, že za touto variační tendencí lidu můžeme směle hledati nikoliv vlastní a samostatnou tvořivost lidu, nýbrž především vliv hudby umělé a jím také získáváme první článek v této řadě variačních komponentů.

Povahově blízký tomuto principu je další variační princip, který někdy zasahuje do melodického habitu lidové písně velmi významně. Je to vliv lidové hry nástrojové. Zde však jde o vliv o mnoho menší a také teritoriálně omezený na oblast, v níž se uplatňuje lidová hra nástrojová zvýšenou měrou, hlavně ovšem hra houslová a dudácká. Jde tedy o jeden druh lokalisace, o druh však tak svébytný, že jej mezi lokalisující variační principy řadit nemůžeme.

Lidová píseň je, jak už bylo řečeno, útvarem symbiosním, její nářev je metricky vázán textem. Poněvadž v průměrných lidových poměrech vládne – pravděpodobně vlivem našich přísných náboženských tradic reformistických, které jak uvidíme, zasáhly do vývoje lidového zpěvu velmi významně – dosti pravidelný vztah mezi textem a nářevem, nevyvinul se v české lidové písni vokální melismatický prvek nějak nadměrně, jak je tomu na příklad v jiných umělých i lidových pěveckých tradicích (chorál, jodlei (???) a j.). V písničkách některých českých oblastí (Chodsko!) nacházíme však velmi hojně variací vzniklý melismatický element instrumentální, který lidová píseň zřejmě přejala z lidové hry nástrojové. Tento variační Pružná technika nástrojová dovoluje hudci neb dudákovi, aby pomalu interpretovaný nářev – vzhledem k technickým možnostem nástroje ovšem – obohacoval rušnějším pohybem melodie, čili, aby nářev lidové písni opřádal řadou střídavých a akordických tónů s typickým instrumentálním legátem. (36a) Tyto nástrojové prvky přecházejí pak poněkud zjednodušený do praxe vokální a stávají se příznačnými pro píseň z oblastí s vyvinutou kulturou lidové hry nástrojové. Lidová píseň je tedy variaována dalším způsobem. Krásný doklad takového zinstrumentalisovaného nářevu zapsal r. 1893. L. Kuba ve Stráži na Domažlicku (37). Je to variant známé lidové písni „Loučení, loučení,...“ s textem „Ach táto, táto můj, bejval váš vždycky dvůr.“

Téměř totožný princip variace můžeme zjistit dále ještě na zlidovělých písničkách duchovních. Zde však variační podstatou není vliv hybnějších typů melodických, jako tomu bylo v případě předchozím, nýbrž potřeba přirozeného rytmického výrazu, který je příznačný pro vokální útvar lidový. Jde zde tedy doslova o hudební zlidovění melodického fondu, jehož věrné a stylové reprodukci se lid podřizuje je tenkrát, je-li rytmicky a proto i melodicky veden nástrojem, v tomto případě varhanami. Jakmile však tento – proti lidové melodice poměrně chudý typ opouští své vlastní chrámové prostředí a jakmile se ocitá na poli volné interpretace lidové, pozbývá nejen svých vlastností rytmických, nýbrž i svého příznačného prostého charakteru melodického a obohacuje se v obou zde uvažovaných složkách prvky lidovými: je za prvé zpíván rychleji a za druhé je melodicky pohyblivější. Tato variace dotýká se tedy jak typické reprodukce, tak také typické kompoziční faktury chrámové písni, v reprodukci se zrychluje tempo a kompozičně zvětšuje se pohyb melodie. Krásný materiál sebral k této otázce na půdě moravského lidového zpěvu L. Janáček. (38.)

O dalších dvou variačních principech byla již řeč. Je to jednak lokalisace nářevů a jednak variace dobových. Lokalisací nářevů mínili jsme případy, kdy nářevový fond písňový je v určitých oblastech z nějakých vnitřních, lokálně psychologických příčin obměňován lokálními variačními silami a kdy v určitých krajích získává specifické znaky odlišné. Dobovou variací písni mínili jsme ony principy variační, které jsou příznačné jen pro určité generace a vyvstávají jen v určitých dobách. Písňový fond je v takových případech hromadně obměňován dobovými zálibami jednotlivých generací, takže se při historické analýze jeví stylově zvrstven. Obou těchto principů všimneme si podrobněji ještě v dalším výkladu.

Neméně důležitá je další variační praxe, která do lidového prostředí vnikla pravděpodobně z českého zpěvu duchovního. Jde o adaptaci nářevů, se kterou se zhusta shledáváme při výměně textů pod jednotlivými nářevy. Tato variační praxe z rámce lidové variace, tak jak jsme ji definovali v předchozích řádcích, vypadává, a to hlavně pro tři svoje rysy: zaprvé tu nejde o praxi, která by byla vznikla samostatně v lidovém prostředí, nýbrž o variační způsob, jehož původ je nutno hledati v jiné kulturní oblasti, za druhé tu nejde o variaci bezděčnou, nýbrž o uvědomělé přizpůsobování nářevů odchýlným metrickým poměrům nových textů, a za třetí tu zpravidla nejde o jednotnou, některými stálými hudebně psychologickými funkcemi podmíněnou variaci, nýbrž o libovolný zásah do melodické složky písni, jehož účel není hudební a netkví v nářevu, nýbrž v textu. (38a.) Z této úvahy ji však vyloučit nemůžeme, protože je jednou z největších modifikačních sil, která v naší lidové kultuře zpěvné přetváří materiál již téměř po 6. století. Její význam, doposud přehlížený, ujasníme si rovněž v dalších kapitolách této studie.

Sem spadá svou povahou také melodická kontaminace (38b) nářevů a dále rozkládání větších útvarů nářevových v útvary menší. Zdá se, že však takových případů je poměrně jen málo a že se udávaly z pravidla z těchto příčin, jako adaptace nářevů.

Zbývá konečně zmíniti se o poslední variační příčině, s níž se v kultuře českého lidového setkáváme sice zřídka, kterou však zde musíme předpokládat. Je to obměňování nářevů z neznalosti tradovaného, t. j. skutečného znění nářevu. K těmto případům váží se pravděpodobně také největší změny, které se v melodickém fondu písni udávaly a udávají. Buď je změněný nářev i dále schopný pohybu, pak růst písni odbočuje z cesty svého normálního vývoje a vzniká hudební variant či je porušen tak, že zaniká, tu tato rodová větev rozrůstající se písni umírá a růst větve se zastavuje. Případy, o nichž zde mluvíme, jsou

ovšem na konkrétních případech jen nesnadno dokazatelné. K jejich zachycení bývá třeba přesných znalostí cest, kterými se písni pohybují, a dále bývá třeba zachytiti jak variant neporušený, tak bezprostředně na to útvar neznalostí změněný (39.) a taková příležitost naskytá se ovšem zřídka.

Otázky lidové variace lze však na druhé straně ujíti Také hodnocení činnosti, kterou V závěru úvahy o variaci je třeba ještě zdůrazniti to, že induktivně získaných poznatků o lidové variaci můžeme využítovati deduktivně k posouzení životních schopností jednotlivých melodických typů písňových, k určení oněch nářevů že jich můžeme vhodně využítovati právě při určování oněch nářevů, které měly pro lid největší význam. Je totiž pravděpodobné, že kvantita lidové variace je určena právě oblíbeností a úspěchem variovaného nářevu a že tudíž nejrozšířenějšími a proto také nejúspěšnějšími nářevy jsou právě ty nářevové typy, které mají největší počet variantů. (40.)

*

Z variačních principů, kterých jsme si právě všimli, je pro velkolhoteckou oblast, jak už před tím bylo naznačeno, nejtypičtější lokalisace. Tím ovšem není řečeno, že by se v tomto prostředí neuplatňovaly významně i jiné variační způsoby, zdá se však, že právě lokalisace je jednou z nejstarších a zároveň také jednou z nejsilnějších variačních praktik, které v této oblasti působí.

Při popisu tohoto druhu variace jsme si také naznačili, že pravděpodobně vzniká z některých vnitřních psychických příčin prostředí, v němž se uplatňuje, tam jsme však neměli příležitost všimnouti si těchto variačních příčin blíže a podrobněji. Proto se nyní musíme zodpověděti na otázky, o jaké podmínky zde může jíti, a zjistíme-li je obecně, pak nebude obtížné srovnati tento teoreticky (???) získaný souhrn obecných podmínek se skutečným stavem Velkolhotecka, tedy s konkrétními podmínkami velkolhotecké oblasti a zjistiti tak skutečné příčiny lokalisace velkolhotecké.

Především si znovu musíme připomenouti, že lokalisací jsme rozuměli variací, tedy teritoriálně ohraničenou vegetaci (???) nesrozumitelné slovo) tvarů. Znovu si uvědomíme přitom to, že se taková oblast s lokalisacími principy odlišuje od obecných poměrů ostatních oblastí s normálními poměry, specifickými znaky variačními, které jsou příznačné jen pro toto území, a že tedy jde o oblast, jejíž hudební fond není v podrobnostech totožný s fondem území jiných. Proto musíme nutně předpokládati, že na území s lokalisujícími pracují zvláštní faktory hudebně psychologické, jejichž původ může, ba musí tkviti v některých vnitřních anebo vnějších poměrech tohoto kraje: tyto faktory mohou tedy kořeniti buďto v tom, že jde o oblast se silně individuální kulturou lidovou, nebo v tom, že prostředí není províváno civilisačními proudy tak, jako prostředí ostatní. Buď tedy tato lidová kultura překonává kulturní průměr tak, jako překonává silná a originální individualita osobnostní své okolí, a nebo není toto prostředí sdostatek civilisačně vyživováno, a opožďuje, či spíše vychyluje se z normálního konvenčního vývoje, čili, že civilisační proudy toto prostředí prostupují pomaleji, takže se v jeho civilisaci, pomaleji omývané, mohou udržeti nejen sedimentární zbytky kultur starších, nýbrž tvořili i kulturní prvky lokální.

Půdou, z níž roste individualisace, mohou býti především zvláštní silné tradice lidové, až už náboženské nebo jiné, příčinou kulturního uzavření a osamocení prostředí mohou pak zajisté býti některé příčiny zeměpisné a podmínky s nimi související. Uvážíme-li konečně, že však toto osamocení prostředí může býti způsobeno – vedle příčin zeměpisných – také zároveň odchýlnými poměry kulturními – na příklad odchýlnými poměry náboženskými – pak se mohou vlivy obou faktorů na psychickou strukturu oblasti sečítati a takové prostředí může býti tedy nejen individualistické, nýbrž i vývojově vychýlné.

Aplikujeme-li nyní tyto předpoklady na konkrétní poměry velkolhotecké, dostáváme se k dvěma důležitým otázkám topografickým, ke geografii Velkolhotecka a k jeho poměrům náboženským. Obě tyto otázky jsou proto, že se týkají dvou základních vlastností, které zásadně formovaly charakter a činnost velkolhoteckého lidového prostředí, také metodicky nesmírně důležité. Jsou základními otázkami, z nichž vyjdeme k dalšímu konkrétnímu výkladu o hudebních poměrech v oblasti, v níž došlo k tak komplikovanému a zajímavému skladu nejrůznorodějších vývojových sil, že problém tohoto prostředí můžeme pokládati za jeden z nejbohatějších a nejvšechstrannějších problémů našeho lidového zpěvu vůbec.

*

Zeměpisné poměry Velkolhotecka, jichž si všimneme nejdříve, mají nám tedy poskytnouti vysvětlení k některým otázkám, na které bychom jinak stěžďi odpověděli jasně. Rozumí se ovšem samo sebou, že se nebudeme zabývati všemi zeměpisnými vlastnostmi tohoto kraje, nýbrž že si všimneme jen těch zeměpis-

ných rysů, které, jak se zdá, měly rozhodný vliv na obyvatelstvo, na jeho sociologickou povahu a na minulost kraje a kulturu jeho lidu. Tím přibližujeme se nebezpečně zajímavému a lákavému problému kulturně antropologickému, problému tím lákavějšímu, že právě zde jde o oblast antropogeograficky jistě bohatou na přesné a určité vztahy mezi povahou půdy a mezi kulturním charakterem jejího obyvatelstva – a lákavějšímu snad také proto, že právě touto cestou bylo v nejrůznějších odvětvích vědy dosaženo originálních a pozoruhodných výsledků (41.). Zájmy těmi dostali bychom se však do úvah velmi odlehklých, takže se omezíme jen na zjištění nejvýraznějších vztahů, které se vyvinuly mezi lidem a jeho dějinami na jedné straně a mezi půdou, jež jej nesla a dosud nese, na straně druhé.

Velkolhoteckem rozumíme teritoriální oblast pěti malých obcí, položených nedaleko rakouských a českých hranic v jihozápadním cípu Moravy z 3/4 do okresu dačického a asi z 1/4 do okresu telečského. Správní a kulturní střed tohoto kraje o rozsahu asi 27 km² a asi s 1340 obyvateli tvoří ves Velká Lhota, ležící severozápadně od okresního města Dačice na okresní silnici Dačice-Studená-Počátky, okolo Velké Lhoty, v níž je umístěn poštovní úřad, úřad farní a matriční s dvěma chrámy, jsou položeny další obce této oblasti: v dačickém okresu Brandlín na západě na silnici z Velké Lhoty do Hor. Němčic, Radlice jihozápadně od V. Lhoty na silnici mezi Heřmančem a Volfřívem, jihovýchodně Šachy a severně v okresu telečském Sumrakov. K Velké Lhotě je připojena blízká osada Poldovka, ležící směrem k Sumrakovu. (42.)

Zeměpisný charakter této oblasti, o něž nám nyní jde, je velmi rázovitý a je poněkud neobvyklý. Navštívíme-li Velkolhotecko, ocitneme se v půvabné sice, avšak velmi málo úrodné a kamenité krajině, „tvořené starými horninami krystalinika“, (???) jejíž charakter je typicky horský. Velkolhotecko leží totiž v nejjižnější, t. zv. jihlavské části Českomoravské vysočiny, nedaleko, severně od Vel. Lhoty, zdvíná se rozložitý masiv Javořice do výše 835 m, s níž se tato pestrá a silně zalesněná končina znenáhla svažuje směrem k jihu přes Velkolhotecko k Dyji. Ocitneme se tu na západním žulovém masivu českomoravské vysočiny, kterou běžná národopisná terminologie nazývá Studenskou hmotou, a právě snad tento geologický podklad, zabíhající v těchto místech z Čech a Rakouska jen na několik málo desítek kilometrů za hranice moravské, dodává Velkolhotecku a jeho nejbližšímu okolí typický ráz dosti vysoko položené hrbolaté krajiny horské s nepravidelnými vrchy a údolími, prudkými svahy, hojnými rybníky a drsným, nepřívětivým podnebím. Žula, zabíhající do půdy moravské až po čáru, vedenou přibližně z Batelova k jihu přes Hoštětice, Dačice k Slavničínu, vyzdvihuje zde půdu do průměrné výše 600 až 800 m, na povrch vystupuje zpravidla na vrcholcích masivních hřbetů nahými, větráním divoce roztěkanými (???) skalisky, pod nimiž se táhnou po úbočích daleko k údolím pustá kamenná pole. Leč i travnaté svahy mírnějších vyvýšenin jsou posety nesčetnými žulovými balvany.

Celková výšková úroveň krajiny, dostupující značných nadmořských výšek (Javořice 835, Hradisko 769, Radlická hora 658 m. atd.), způsobila, že i sídliště obyvatelstva jsou položena značně vysoko (Mrákotín 556, Studená 620, Poldovka ca 700 m.). S touto výškou kraje souvisí pravděpodobně také drsné podnebí, hlavně nízká průměrná teplota těchto končin, pohybující se od 56 (**znak pro stupeň**) do 6 (**znak pro stupeň**) C.

V oblasti velkolhotecké setkáváme se tedy namnoze s takovými životními podmínkami, jaké osídlení kraje nejsou nikterak příznivé. Tento stav podmínek způsobil, že k osídlení kraje došlo poměrně velmi pozdě, pravděpodobně ještě daleko později, než ostatní nejzápadnější Moravy (43). Vedle nepříznivých poměrů zeměpisných překážely rozvoji osídlení asi také velkou měrou husté hvozdy a zdá se, že i zde došlo k odlesnění kraje teprve pod tlakem rozvoje sídliště. (44.)

O způsobu kolonisace nemáme žádných zpráv kromě jediné výjimky. (45.) Z umístění obcí, jež zřetelně využítkovává přítomnost pramenů a toků vodních hlavně v údolích anebo v částech níže položených, chráněných hlavně proti severu a západu hřbetu vrchů – s výjimkou Poldovky, která leží taktéž chráněna na jižním svahu Hradiska, avšak téměř pod jeho vrcholkem – můžeme však souditi na osídlení přirozené a pravidelné. (46.)

O malých životních podmínkách tohoto kraje svědčí však jasně vývoj lidnatosti, který se, jak se zdá, zcela zastavil, když dosáhl maximálního počtu obyvatelstva, maxima, určeného zde asi výlučně podmínkami přírodními. Lidnatost kraje, spočívající výhradně jen na systému malých sídel, t. j. sídel s 21. až 500. Obyvateli, s průměrným počtem 268 obyvatelů na jednu obec (podle sčítání v r. 1921) dosáhla relativní hustoty obyvatelstva číslem 49 obyvatelů na 1 km², tedy čísla, jež je velmi nízké nejen proti průměru moravskému (102 obyv. na 1 km²), nýbrž i vzhledem k osídlení jiných horských krajin moravských, na př.

Boskovska. (47.) A všimeme-li si počtu obyvatelstva také v různých údobích posledního století, zjistíme brzy, že počet ten neroste, nýbrž že utkvívá – nehledíc k malým výchytkám pod a nad průměr – na stejné výši.

Bezprostřední důsledky nepříznivé přírodních podmínek Velkolhotecka vztahují se ovšem především na sociální strukturu kraje. Dobývání orné půdy bylo a je zde posud spojeno s velkými obtížemi (48), zprohýbaný terén nadto ztěžuje každou práci, spojenou s obděláváním chudých písčitých polí, jejichž meze jsou obloženy vysokými „tarasy“ vlámaného, vykopaného a vybraného kamene. A nejednou se zde shledáváme s mohutnými balvany, ležícími posud uprostřed polí, okolo nichž hromadily generace oráčů „tarasy“ nové. Malý rozsah užitkové půdy (49.), a hlavně její méněcennost, způsobily, že také majetkové hodnoty katastrů v této oblasti jen velmi nízké maximální výše. Neméně tu padá na váhu jako nepříznivá okolnost i to, že zde do nedávna nebylo jiných cest než oněch, které si horalé v této kamenité půdě doslova vyjezdili, tyto úzké kamenité cesty s hlubokými děrami způsobují nejen rychlé opotřebování dopravních prostředků obyvatelstva, nýbrž vyžadují i mimořádné námahy při dopravě. Vysokou polohou polí je určen i výběr pěstovaných plodin, hlavně výběr odolnějších obilnin a od konce 18. stol. mimořádnou měrou také brambor. (50.) Produkty ty, získávané dlouhou dobu primitivními zemědělskými metodami, jsou opět ovšem méně výnosné a z větší míry kryjí jen vlastní potřebu obyvatelstva. Značná rozloha pastvin (361 ha, t. j. 13.53%) umožnila rozvoj jediné hospodářské složky, rozvoj chovu dobytka. Nedostatek komunikačních spojů s komunikačními tepnami a hospodářskými a průmyslovými centry vyřadil tento kraj zcela z možnosti průmyslového podnikání. Velkolhotecko je tedy přes nepříznivé podmínky krajem ryze zemědělským. (50a)

Sociální rozvrstvení lidu je založeno na dělení a držení stále stejně velikých hodnot pozemkových, je proto asi také jen velmi málo proměnlivé, uvážíme-li, že jde o prostředí jehož životní potřeba je silně stlačena malými (???) životními podmínkami, a konečně hlavně proto, že zde jde o poměry ustálené, ba trvalé, je pravděpodobné, že se zde musily během vývoje vyrovnat všechny podstatnější rozdíly sociální, které netkví v nashromážděných statkových fondech, nýbrž v držení prostších životních prostředků – polí -, a že se zde musily vyvinouti dosti vyrovnané a pravidelné poměry sociální. V zemědělském obyvatelstvu (vedle řemeslníků, správních činitelů a j.) je na Velkolhotecku zastoupena třída sedláků (t. j. celolánků až čtvrtlánků) příznačně jen asi 27%, střední stav (domkaři s menší výměrou polí) však asi 65% a podruzi (bezzemci) jen 5% (51.), charakteristická převaha středního stavu nad nijak zvláště bohatými sedláky odpovídá tedy zřetelně onomu sociálnímu principu, který zde byl bezpochyby diktován pevným poměrem velikosti půdy či životních podmínek k dosaženému maximálnímu počtu obyvatelstva. Velkolhotecký „střední stav“ reprezentuje nám tak proto běžný a přirozený typ sociální třídy tohoto kraje, a srovnáme-li nyní jeho majetkové poměry s průměrem majetkových poměrů v jiných zemědělských oblastech moravských, zjistíme snadno, že tu jde skutečně o velmi chudý kraj a že jeho životní spotřeba nepřekročuje nějak podstatně meze minimální životní potřeby lidu.

Zmínili jsme se o tom, že životním podmínkám kraje odpovídá především sociologická struktura obyvatelstva. Zdá se však, že těmto podmínkám odpovídá obyvatelstvo také jako antropologický typus. Z některých okolností můžeme usuzovati, že zde docházelo nejen k malému pohybu obyvatelstva jak po stránce jeho početnosti, tak také k malému teritoriálnímu pohybu lidu. (52) Je proto možno předpokládati, že by antropologický výzkum kraje přinesl asi zajímavé poznatky o dosti trvalém vlivu stálých přírodních podmínek tohoto druhu, jimž byl vystaven a usměrněn způsob života na této vrchovině a že by tu zjistil proto typ dosti jednoduší. Na prvý pohled zde převažuje značnou měrou malý typ člověka, vybavený však význačně pracovní houževnatostí a pozoruhodnou odolností v ohledech zdravotních (52a). Vysoká poloha kraje a drsné klima – kraj je epiteticky nazýván „moravskou Sibiří“ – způsobují nad to malý výskyt chorob plicních a podstatně zmenšují úmrtnost obyvatelstva, které se nezřídka dožívá stáří velmi vysokého.

Zvláštní úlohu hrají v této úvaze také poměry komunikační, neboť i v těchto ohledech – podobně, jako u předchozích zeměpisných složek Velkolhotecka – dostáváme se k otázce, jež je přímo typická pro Velkolhotecko.

Cesty mají nesmírný význam nejen po stránce obchodní, průmyslové a proto také sociální, nýbrž i po stránce kulturní, ba zdá se, že jejich význam v této druhé funkci je ještě daleko větší než ve funkcích prvých. Cesty jsou totiž základní podmínkou pro pohyb kultury a všimneme-li si kulturního vývoje s hlediska zeměpisného, jistě nám neujde, že právě cesty jsou jedním z jeho nejmocnějších prostředků. Tam, kde spojují dvě kvantitativně stejně činné oblasti, prostředkují výměnu kulturních hodnot, tam, kde spojují

oblast kulturně produktivní s oblastí nečinnou nebo méně činnou, umožňují kulturní vyživování chudší oblasti, zpravidla v formě invaze výbojnějšího typu kultury do prostředí méně produktivního, a konečně může tam, kde je nedostatek cest, dojít ke kulturnímu osamocení oněch prostředí, která leží mimo komunikační frekvenci. Tato prostředí bývají k osamocení ovšem zpravidla zeměpisně nějak praedisponována. O cestách víme dále, že bývají zakládány tak, aby procházely krajinami vhodnými jak teritoriálně, tak také příznivými hustou lidnatostí a že se naopak vyhýbají krajům pustým a nehostinným. Proto jejich významnější tratě nacházíme vždycky v krajích úrodných s dobrými celkovými životními podmínkami, v krajích hustě osídlených, hospodářsky, civilisačně a tak ovšem kulturně nejspěšnějších.

Velkolhotecko, jak víme, nemělo ani jedinou z těchto přírodních podmínek pro to, aby jím procházela kterákoliv z těchto význačnějších cest. Jeho podmínky byly naopak tak nepříjemné, že se dlouho ocitalo daleko mimo dosah i méně důležitějšího komunikačního ruchu, jeho četné, avšak neschůdné stezky vznikaly nikoliv pro potřebu obecnější, nýbrž jen proto, aby výlučně sloužily primitivní potřebě domácího obyvatelstva. Jsouc položeno výše než okolí, ztratilo úplně styk s nejstarší cestou, směřující ještě v 17. stol. z Vídně ku Praze původně přes Slavonice, Kunžak a Jindř. Hradec, a později (od 50tých let 18. stol.) také přes Znojmo a Jihlavu (viz obr. 1. a 2.). (52/1)

OBRÁZEK 1– STAV HLAVNÍCH CEST PO R. 1750

OBRÁZEK 2– STAV HLAVNÍCH CEST R. 1806

Hospodářská nedůležitost kraje způsobila, že také za pozdějšího stavebního ruchu zůstávalo Velkolhotecko obcházeno silnicemi, z nichž nejstarší vedla z Telče přes Mrákotín do Studené, Velkolhotecka ani se nedotýkajíc. Teprve za posledního údobí robot byla postavena silnice, jež, směřujíc z Dačic do Studené, Velkolhotecko protнула, procházela však jen jedinou jeho obcí, Vel. Lhotou, a zůstala kulturně zcela nevýnosná, poněvadž ani Dačice a také ani Studená neměly podstatného kulturního významu. Stav silnic, který zachycuje v r. 1844 mapa voj. ústavu zeměpisného ve Vídni (52/2), zůstává nezměněný až do prvního dvacetiletí 20. stol. (52/3) Pro naši otázku je neméně důležité ovšem také to, že až do r. 1849 byla Telč a Dačice dokonce až do r. 1860 bez pravidelného denního poštovního spojení (52/4). Prvního, avšak velmi nepohodlného spojení železničního dostalo se okresu dačického a telečského teprve v r. 1887 drahou Jihlava – Jindř. Hradec – Veselí, jež bylo o 11 let později zlepšeno výstavbou dráhy Cejl. Kostelec – Telč, prodlouženou v r. 1902 do Dačic a v r. 1903 do Švarcenavy v Dol. Rakousích. Tak bylo dosaženo významného vlakového spojení také s Vídni.

Obraz, jež takto získáváme, dovoluje nám zcela jistě usuzovati na to, že na Velkolhotecku směřoval vývoj komunikačních poměrů skutečně téměř k úplnému kulturnímu osamocení tohoto prostředí (52/5) a že právě snad proto se tam mohly vyskytnouti kulturní jevy, jejichž příčiny bychom jistě nepochopili, neměli-li bychom na mysli právě tento mimořádný nedostatek cest a zároveň také to, že zde nebylo ani těchto nejzákladnějších podmínek nejen pro přirozenou měnu kultury, nýbrž, jak později uvidíme, ani podmínek pro zdar násilné kulturní reformy. Vedle vlivu, který vykonaly dříve popsané zeměpisné poměry na sociální, antropologické a komunikační poměry Velkolhotecka, můžeme zjistiti ještě čtvrtý příčinný vztah, který se vyvinul mezi povrchem této vrchoviny a lidem na ní sídlícím. Je to bezprostřední vztah zeměpisných poměrů ke kulturním poměrům této oblasti. Tu se dotýkáme otázky vyslovené antropogeografické, otázky, která antropogeografie poutala hned v samých počátcích studií o člověku a jeho poměru k povrchu zemskému.

Funkce horstev je tedy odtud už sdostatek známa. Vystupují zpravidla buď jako přehradu (když jsou postaveny kolmo k směru šířící se kultury), nebo jako kulturní hráze. Zde ovšem o takovém významu vrchoviny velkolhotecké mluvit nemůžeme. Spíše tu padá na váhu to, že se, jak bylo ukázáno, vlivem těchto okolností ocitáme v oblasti, která je osídlena o mnoho řídkěji než jiné obdobné kraje, tedy v oblasti, která se jistě i kulturně liší od oblastí hustě zalidněných. Víme-li totiž, že kulturní stupeň a intenzita kultury jsou závislé na hustotě obyvatelstva, můžeme předpokládat, že zde, tak jako v podobných jiných případech, nedosáhla kultura oné výše, kterou dosahuje vždycky v krajích s větším osídlením, nebo dokonce v městech, jež se vyznačují maximální hustotou osídlení. (53) Leč ani tímto předpokladem nevystihujeme nejvlastnější a nejpravděpodobnější povahu Velkolhotecka, ačkoliv bychom si i zde mohli všimnouti několika příznačných jevů. Hlavní význam antropogeografického charakteru Velkolhotecké vrchoviny je ve dvou jiných vlastnostech horských krajin: především v tom, že zpomaluje kulturní a civilisační proudění, třetí a rozvíjí je, (54.) a zadruhé v tom, že poskytují ochrany stárnoucím anebo zanikajícím kulturním tradi-

cím, konservující je (55). O Velkolhotecku můžeme v důsledcích předpokládat, že jím procházely kulturní proudy skutečně o mnoho pomaleji než jinde a mimo to, že se tam uchýlovaly zanikající tradice, tvořící tak velmi snadno také kulturní sedimenty. Je pravděpodobné, že oběma těmito vlastnostmi zeměpisnými, spolu se sociální a komunikační konstitucí velkolhoteckého lidového prostředí, získáváme první předpoklady pro existenci onoho lokalizačního variačního principu, z jehož popisu jsme vyšli a došli k těmto úvahám.

Vývoj náboženský

§ 9. V těchto antropogeografických úvahách bývá velmi hojně – a zdá se, že ne bez důvodů, – usuzováno také na vliv horstev na psychickou povahu horského obyvatelstva. (56.) I zde bychom mohli můžeme tak usuzovati, ba i zde můžeme předpokládati, že na příklad zprohýbaný terén Velkolhotecka ztěžující všemožně zemědělskou práci Velkolhoťanů, způsobil, že, pracující, sílili při každém kroku, že obděláváním kamenitých a chudých rolí pěstili svou pracovní vytrvalost a konečně že s krušným a nevýnosným bojem o výživu a bytí sílila také jejich houževnatost ve věcech jejich přesvědčení, názorů a víry. Neboť právě Tato úvaha vede nás také nejpřirozenější cestou k druhé premise našeho soudu o příčinách a původu lokalizačních variačních principů a zároveň také k další, národopisně jistě nejdůležitější složce Velkolhotecka, k jeho dějinám náboženským. Náboženské poměry velkolhotecké jsou totiž po staletí formovány a ohrožovány a uchovávány tradicí tak silnou a tak houževnatě udržovanou, že bychom v prostředí Velkolhotecka našli stěží jiné psychické podmínky, které by naši otázku mohly vysvětliti lépe a zřetelněji, aniž při tom opomeneme bychom při tom opomenuli vztít /??? nečitelné/ v úvahu také to, co bylo řečeno v řádcích předchozích, že totiž Velkolhotecko bylo prostředím dlouho zeměpisně uzavřeno kulturnímu a civilisačnímu vývoji a že v důsledcích toho proto jeho kultura zatuchla.

Je samozřejmé, že se ani náboženskými dějinami nebudeme zabývat více, než jak toho vyžaduje vymezený zřetel této studie.

Především si uvědomujeme, že se také po stránce náboženské vyvíjely poměry na Velkolhotecku v dokonalém souhlase se zeměpisnými a sociologickými poměry, jichž jsme si všimli v předchozí stati, ba je dokonce pravděpodobné, že jen jimi bylo umožněno, aby se tento vývoj udal samostatně a jinak, než tomu bylo v okolí Velkolhoteckém a aby zde vytvořil poměry, jež nejsou prosty podivných rysů.

Prvý důsledek těchto okolností můžeme viděti v tom, že se tento odchylný vývoj začíná velmi brzy. Máme jistě ještě v živé paměti to, co bylo řečeno o osídlení kraje. Pozdní a pomalé osazování této oblasti mělo za důsledek, že mu také pozornost a péče duchovních instancí byla věnována opožděně, ba že tento kraj zůstal ještě dosti dlouho mimo dosah organizované správy duchovní (56a). Odlehlost a nepřístupnost byly pak ještě příčinou toho, že tato správa nemohla býti vykonávána tak pilně a pravidelně, jak toho bylo třeba, vykonávána ani později. Je tedy naprosto přirozeno, že nábožensky nedostatečně vedené a opatrované obyvatelstvo mělo všechny podmínky k tomu, aby přijímalo učení odchylná a aby se v poměrně krátké době z tehdejších obecných poměrů nábožensky vychýlilo. A vskutku již ze samého počátku 14. Stol. (1317), tedy necelá 3 století po osídlení kraje, máme zprávy o pronásledování a hubení kacířů, kteří přicházejí z Německa na panství hradecké a telečské. (57a) O několik málo let později je prozrazeno jiné schylné náboženské hnutí, jež se rozšířilo hlavně v dědinách na Studensku a západně v okolí Velkého Bednářce na Jindřichohradecku (57b). V r. 1340 v Jindřichově Hradci dochází totiž z rozkazu papežova k výsledku Valdenských z obcí na vrchovině Studenské a k dalšímu pronásledování kacířů Oldřichem z Hradce a na Telči. Všem, kdož byli nápomocni vyháněti nepovolané apoštoly, ponejvíce Němce a cizince, byly papežem propůjčeny odpustky. O povaze těchto hnutí není však dalších zpráv. Údaj, připojený k prvé zprávě z r. 1317 o původu cizinců, přinášejících sem tato nová učení náboženská, nevylučuje, že šlo o hnutí Novokřtěnců, nebo sekt jiných. Velmi pravděpodobná je však zpráva o druhém hnutí, v níž se jedná o učení Valdenských, jednak proto, že právě tato sekta vykonávala v dobách předhusitských nejmocnější vliv na poměry české (59), a jednak také snad proto, že toto učení, jehož jádrem byl asketický ideál, ne nepodobný náboženskému ideálu Františka z Assisi, mělo zde neobyčejně příznivé podmínky v sociálních poměrech lidu, v chudobě obyvatelstva. Je proto možno souditi, že za těchto okolností nabylo toto učení i na této vrchovině většího významu. Konečně je však nesporné, že tento chudý kraj je jednou z oněch oblastí českých, v nichž se připravovala pozdější mohutná reformace husitská. Je proto pravděpodobné dále také to, že husitská reformace našla zde po necelých 100 letech půdu již připravenou. Reformistická

učení mohla se zde šířit hlavně po 40. letech 15. Století, kdy v tomto kraji byli nepřátelé nových vyznání reformistických, alespoň zčásti pokořeni válečnými výpravami Husitů, k nimž došlo hned v druhém dvacetiletí 15. stol. (58.).

O Velkolhotecku, o jeho osudech a událostech v dalších dvou stoletích nemáme však ani jediné zprávy. Je však zcela určité, že i zde byly poměry podobné poměrům, které zavládly v okolí, jež je obklopovalo. Vývoj věcí náboženských šel tu v průběhu 15. a 16. století nezadržitelně k naprosté převaze vyznání nekatolických. V této době jsme především svědky rychlého zanikání katolických far, jež přešly do rukou utrakvistů (60.), a zakládání četných sborů bratrských (61.), jsme dále svědky toho, jak se také všechnen majetek znenáhla dostává do rukou protestantských vrchností (62) a konečně jsme svědky zoufalé obrany povážlivého zakolísání dvou katolických středisk pod tlakem vše ovládajícího protestantismu, Telče (63) a Nové Říše (64.) a Slavonic (65), jejichž katolicismus v prvním dvacetiletí 17. stol. téměř již zanikal a byl zachráněn jediné převraty pobělohorskými.

Obecný nedostatek zpráv o Velkolhotecku zasahuje ovšem také řadu podrobných otázek. Proto postrádáme zprávy o povaze vyznání, k nimž se Velká Lhota a její okolí hlásily. Ani jediná ze zaznamenaných zpráv neudává, že tu byly sbory bratrské. Podle několika dochovaných památek předbělohorských, hlavně kancionálů, lze však soudit, že poměry velkolhotecké byly buď smíšené, buď, což je pravděpodobnější, že konfesijně nebyly nějak podstatně vyhraněné (65). Obyvatelstvo navštěvovalo asi, nemajíc ani ještě v této době vlastních církví, porůznu sbory nejbližší (65a.) a žilo pravděpodobně z větší míry nábožensky samostatně, obstarávajíc si nejběžnější a nejjednodušší úkony samo, zřízení protestantských církví to nikterak nevyučovalo (66.). Ani jediné zprávy nemáme také o hřbitovech, na něž byli obyvatelé Velkolhotska v těchto dobách pochovávaní. Zdá se tedy, že na této vrchovině byly poměry klidné, zatím co se zvýšený náboženský ruch odbýval stranou tohoto kraje, jednak v Dačicích, v sídle významného bratrského sboru, a na západě hlavně v Zahrádkách a jinde, že právě tato oblast neměla pro rozvoj protestantismu, který jinde nabýval, jak bylo již řečeno, takové síly, že hrozil zadusit i poslední střediska katolická, žádného zvláštního významu. Tato okolnost, kterou si znovu připomeneme, až budeme přihlížeti k událostem z konce 18. století, je zatím první charakteristickou známkou náboženského vývoje Velkolhotecka.

Proto je také samozřejmé, že také ohnisko pozdějších událostí, za nichž došlo k nejostřejším náboženským protikladům, zůstalo mimo Velkolhotecko. Vybily se hlavně v těch oblastech, v nichž k tomu připravily podmínky půdu silně protichůdné tradice náboženské. Jejich potomní zápas patří nejkřutější a nejnemilosrdnější boje kultury vůbec. Důsledky tohoto boje můžeme spatřit dokonce ještě dnes. Okolnost, že Velká Lhota a její okolí zůstalo tímto bojem téměř netknuto, lze vysvětlit hlavně její pasivní situací (???) v 15. a 16. stol., způsobenou opět jejím zvláštním položením zeměpisným a snad také hlavně v této okolnosti může tato oblast vděčiti za to, že podržela své tradice nezlomené.

Kruté a bolestné převraty, jichž jsme zde svědky v první polovici 17. století po událostech pobělohorských, odbývají se hlavně východně od Velkolhotecka. Jejich důsledky jsou zcela úměrné síle náboženských tradic, které se zde po staletí udržovaly a vyvíjely, a nyní se buď střetly s obecným vývojem událostí, nebo se jim vzpružily. Jde tu hlavně o dvě blízká města jako ohniska různých náboženských kultur, blízká nejen Velké Lhotě, nýbrž i sobě navzájem jen nepatrně vzdálené, o Telč a Dačice.

/pozn.: Následující odstavce jsou označeny petitem/

O Telči víme, že byla jedním z nejkatoličtějších měst západní Moravy. Majitelé Telč (67.) byla od r. 1339, kdy statky telečské přešly z majetku královského do rukou pánů hradeckých, trvale v rukou majetku přísně katolické šlechty, všechny tři rody, vystřídávající se do konce 18. stol. v držení Telče, stojí horlivě ve službách katolicismu. Oldřich z Hradce (1316 – 1348) vyhání a hubí r. 1317 a v r. 1340 kacíře, jeho nástupce Menhart (???) (1349 – 1377), kdysi farář v Telči, je voleným biskupem tridentským. Jan (I.) z Hradce (1391 – 1423) je za náboženských bouří horlivým ochráncem známého protivníka Husova, Stanislava Znojemského a biskupa litoměřického Jana Železného, získává od církevního sboru kostnického titul „nejkřesťanštějšího pána“ v Čechách a vítá rakouská knížata, svolaná Zikmundem na kruciatu proti Táboritům, jeho dědic Jan (II.) z Hradce (1424 – 1452) je hostitelem Zikmunda a legáta papežova, je členem Jednoty Strakonické. Jindřich z Hradce (1452 – 1507), nástupce Janův pokračuje v odboji proti Jiřímu z Poděbrad a přidává se k Matyášovi Korvínovi. O Zachariášovi z Hradce (1526 – 1589) píše (v letech 1560 – 62) jeho bratr Jáchym z Hradce císaři Ferdinandu I., že je on a Jáchym „sami v celé zemi moravské při pravé katolické víře zůstali“, a že „klášter a všechny svoje poddané se vši pilností a velikou potíží a

starostí při víře té zachovali“, že však díky Bohu na panstvích svých více přijímajících neb sena mají, než v celé zemi moravské. (68.) Také Slavatové, držící Telč od r. 1604, jsou rozhodnými katolíky. První z nich, Vilém Slavata z Chlumu a Košmberka, oženivší se v r. 1602 s potomní dědičkou Telče Lucií Ottilií (???), sestrou posledního mužského potomka pánů z Hradce, Jáchyma Oldřicha (zemř. 1604) byl sice vychován bratrsky, obrátil se však záhy ke katolicismu a stal se horlivým katolíkem, plným protireformačních snah, jemuž čeští stavové již před pražskou defenestrací vytýkali, že se chová nepřátelsky ke straně pod obojí. Leopold Vilém Slavata je kanovníkem v Pasově, jiný člen rodu, Jan Karel Jáchym, je generálem Karmelitánů v Římě. Zvláštní zásluhu o katolicismus Telče má Františka, hraběnka Slavatová, založivší r. 1650 telečskou kolej Jezuitů (69.). Stejně poměry zůstaly v Telči i za Lichtensteinů, nastupujících v Telči r. 1702 hrabětem Františkem Antoninem z Lichtensteinů a Kastelkomu (???) a neměnily se ani za Podstackých, vládnoucích na Telči od r. 1762.

Je jasné, že se zahájenou katolickou reformací nastolo katolicismu telečskému nové údobí mohutného rozvoje. Positivní náboženský význam, který do té doby měly Dačice, přechází nyní na Telč, v ní vyvíjí se také jedno ze silných ohnisek katolické misie, jež nabývá zvláštního vlivu hlavně tenkrát, když je v Telči založena jezuitská kolej. (70.) V této době, kdy za bouří 30leté války je město jakž takž ušetřeno (71.), vznikají také podmínky pro pozdější kulturní význam Telče, jež si uchovala až do dnešních dnů.

Je-li Telč typicky katolickým městem po celé dějiny českého náboženského vývoje do r. 1620, pak jsou Dačice v této době neméně významné jako středisko bohaté kultury bratrské a utrakvistické. K ustálení a vyhranění náboženských poměrů dochází v Dačicích poměrně dosti pozdě, až v 16. stol., hlavně asi proto asi vinou toho, že se do r. 1459, kdy zakoupili Dačice páni z Krajku /??? (72.), stále střídali majitelé, takže nemohli po stránce náboženské vykonávat jednotný a trvalý vliv na obyvatelstvo. (73.) V 16. stol. však za to dochází k mohutnému rozvoji nejen utrakvistického vyznání, nýbrž i k založení a rozkvětu Jednoty Bratrské, jež tu, jak již víme, vytvořila jedno ze svých význačných středisk. Vyvinutou utrakvistickou kulturu, jež tu získala převahu nad učením bratrským (74.), připomíná krásný graduál utrakvistického literátského bratrstva z druhé poloviny 16. stol. (75.). Bratři, kteří zde získali r. 1528 vlastní dům pro svůj sbor (76), bohatě obdarovávaný nejen pány Dačic, nýbrž i měšťanskými členy sboru (77), založili zde r. 1507 bratrský hřbitov, na nějž byli spolu s dačičskými členy církve pochovávaní nekatoličtí šlechtici z okolí Dačic (78), dále bratrskou školu (79.), a rozvíjeli všestrannou osvětovou činnost i po jiných stránkách. (80)

Významnou oporou byli Jednotě dačické ovšem hlavně majitelé Dačic, páni Krajíři z Krajků, již náleželi mezi přední moravské členy Jednoty Bratrské. Věrně oddáni Jednotě, vytvořili také ze svého českého sídla, Mladé Boleslavě, významné středisko bratrského učení (81.). Krajíři z Krajků vymírají však ještě před bitvou bělohorskou r. 1600 Oldřichem Krajířem. Leč i další majitel Dačic, Vilém Dubský z Třebomyslic (???), zakoupivší Dačice r. 1610 od dědiců Oldřicha Krajíře, je protestantem, který účastniv se odboje proti Ferdinandu, ztrácí svůj majetek spolu s ostatní nekatolickou šlechtou o 12 let později. (82)

S novým pánem Dačic Lvem Burianem Berkou z Dubé a Lipého, zakoupivším Dačice r. 1622 jako zabavené zboží protestantské (83), je zahájena protireformace také v Dačicích. Její krutý průběh učinil z protireformace v Dačicích v dějinách tohoto města jednu z nejhřutnějších událostí kapitol. S náboženskou reformací katolickou bylo město totiž postiženo také nejkřutějšími soldateskami, jaké západní Morava kdy poznala. R. 1620 byly Dačice císařskými vojsky téměř vybity, vypáleny a zničeny tak, že město zůstalo skoro neobydleno. (84.) Četné ničivé průchody vojsk následovaly v pozdějších letech tak rychle za sebou (císařská vojska prošla Dačicemi po r. 1620 ještě r. 1621, 1622, 1627, 1628, r. 1632 prošla Dačicemi také vojska Valdštejnova), že zabránily tomu, aby se město po událostech v r. 1620 vůbec vzpamatovalo, takže zůstává po dalších dragonádách v letech 1644 a 1645, kdy bylo znovu plněno vojsky císařskými a švédskými, téměř bez obyvatelstva. (85.) Zkázu města dovršuje r. 1680 silná epidemie morová, po níž znovu zůstává v Dačicích znovu mnoho domů opuštěno (86). Úsilovně postupuje v Dačicích i reformace katolická. Poměrně záhy brzo, již r. 1628, je zde dosazen katolický farář (87.). Náboženskou reformaci provádějí jednak hradečtí a po roce 1661 také telečtí Jesuité (88.), jednak světské kněžstvo s dačičskými františkány, usazenými zde od r. 1660 (89.) Protestantismus se však přes kruté úsilí protireformace a přes silnou emigraci obyvatelstva bránil dlouho a houževnatě, r. 1662 nebyla katolická reformace ještě zdaleka dokonána (90.). Neubráníl se však. Tak, jako ve většině ostatního, hlavně východně a severně položeného kraje, zvítězila zde protireformace poněmáhla a dokonale. (91.) Avšak ztráty, které Dačice utrpěly v 17. století, nebyly ovšem více nahraditelné. Za jeho pohrom pozbyly nejen svých nejvýraznějších tradic kulturních, nýbrž doslova i všech možností jakéhokoliv dalšího úspěšného vývoje.

V době, kdy Telč zakládá svůj nejbohatší a nejkulturnější rozmach, jsou Dačice téměř bez obyvatelstva, jejich vývoj je nejen přerován, nýbrž na dlouhou dobu také podkopán. Nikdy už nedosáhl té úrovně, kterou dosáhl vývoj Telče již brzy po 30tileté válce. Utrávkismem téměř pohlcená Telč stává se střediskem nové náboženské kultury, kultury ještě daleko expansivnější a mocenštější, než byla ona, která ji zprvu ohrožovala. Vítězství protireformace poskytuje Telči vydatného vývojového náskoku, jež podržela až podnes, Dačice, trestané za svůj protestantismus, byly jím téměř zahubeny.

/poznámka: Dále již bez petitu/

Protireformace a starší katolicismus vyznačily své oblasti ovšem také stavitelsky. Velká většina početných duchovních památek stavitelských, hlavně chrámových, vznikla zvláště na Dačicku až v 17. století, ač i Telečsko, jež i po této stránce mělo tradice o mnoho starší, má z této doby nejednu vzácnou památku. (92.) Velmi charakteristickým rysem katolického stavitelství duchovního v obou okresech jsou Boží muka, postavená na silnicích a cestách okresů (93), která doplňují zvláště architektonicky katolické vzezření krajů kolem Dačic a Telče velmi výrazně a rázovitě.

Velkolhotecko má naproti tomu celé oblasti, v nichž není ani jediné z takových památek. Dokonce i jediná nekatolická stavba chrámová, postavená kdysi před r. 1620 u obce Šachů, je dnes sotva znatelnou rozvalinou (94.). Jeho cesty, které v sousedních oblastech jsou bohatě zdobeny lidovým stavitelstvím katolickým, nemají ani jediného kříže, ani jediných Božích muk. To je první rys Velkolhotecka, který nám na prvý pohled dokládá, že na Velkolhotecku proběhla protireformace bez úspěchů a že protestantské tradice jsou zde velmi staré a neporušené.

Všimneme-li si nyní – ještě před tím, než pojednáme o náboženském stavu Velkolhotecka r. 1781 – příčin protireformačních neúspěchů, setkáme se tu hned zpočátku s podivnou s nejednou okolností, která znovu vystižně dokládá a potvrzuje to, co bylo řečeno v předchozí antropogeografické a sociologické části této studie, ba právě zde získáváme jeden z nejpřesvědčivějších dokladů o tom, jak tato oblast byla kulturními činiteli přímo přehlížena a v jaké míře byla pomíjena kulturními proudy i v době nejintenzivnějších kulturně-politisujících procesů a snah.

Je obecně známo, že průběh protireformace byl – nehledíc k některým výjimkám – na Moravě mírnější než v Čechách. Příčiny byly jednak ve zvláštní liknavé mentalitě moravských stavů, kteří prováděli všechna nařízení, směřující k upevnění katolicismu mezi lidem, velmi povrchně – a jednak v čitelném nedostatku reformačních prostředků, zvláště kněžstva. (94a) Proto je pochopitelné, že se emigrace z Čech obracela také na Moravu, hlavně do jejích hornatějších končin. Nejvýznamněji přispěla k šíření katolicismu, jak se zdá, hned v počátcích protireformace krutá třicetiletá válka. Avšak přes to má Morava ve svých dějinách i z pozdějších dob nejednu trpkou kapitolu. (95.)

Na Velkolhotecku byly podmínky jiné. Víme už, že se v jeho nejbližším okolí, na Dačicku, sběhly události, které se svou krutostí vyrovnají kterékoliv z protireformačních událostí českých. Mimo to sousedilo Velkolhotecko z jedné strany s Telčí a ze strany druhé s oblastí jindřichohradeckou, takže doslova leželo mezi dvěma ohnisky katolické reformace a mimo to nedaleko ještě dalších katolických středisk, Nové Říše a později také Dačic. Proto by se dalo předpokládat, že katolisační snahy zdolají protestantská učení dokonce nejen v rozsáhlém okolí svých středisk, nýbrž i na neveliké vrchovině Velkolhotecké.

Leč nebylo tomu tak. V dějinách katolické reformace na západní Moravě zůstane Velkolhotecko případem zvláštním.

Z několika bezpečných a určitých zpráv (96.) je jisto, že tento kraj byl po celou dobu protireformace znám jako kraj heretický, neboli že alespoň byl z herese podezříván. Přes to však tu zůstala katolická reformace bezvýsledná.

Hledáme-li nyní příčiny, proč zde nedošlo k větším protireformačním akcím, nalézáme je jednak v povrchnosti, s níž byla na této vrchovině – na rozdíl od ostatních sousedních krajů, v nichž se protireformační dílo podařilo úplně – protireformace prováděna (97), a zvláště pak v odlehlosti, či spíše v nepřístupnosti tohoto kraje.

Ve světle několika zpráv je tu zajímavá především činnost telečských Jesuitů. Přes to, že z tohoto kraje vyšel jeden z největších protireformačních horlivců, A. Koniáš (98), je činnost telečských Jesuitů podstatně mírnější, než jak obvykle předpokládána. Bylo by mylné, kdybychom čekali, že svou činnost věnovali vý-

lučně místní misii anebo pracím misionářským v blízkém okolí telečském, jak toho protireformace v těchto silně protestantských krajích vyžadovala. Této činnosti věnovali Jesuité naopak jen velmi málo sil. (99.) Neméně zajímavý je také způsob jejich misionářských prací (100), jehož mírná a spíše vnějšková povaha získávala nadvládu katolicismu jen drobnými a pomalými úspěchy. (101.) O působení ostatních misionářů, hlavně jesuitů hradeckých v době před zřízením koleje telečské a dačických františkánů, podrobných zpráv není.

Jako další rys těchto reformačních nedostatků je i zde nápadný nedostatek kněžstva a pozdní znovuzřízení far. Z nejbližších far je obsazena ještě 17. stol. jen jediná fara v Kost. Myslové (1672). Ostatní z nich jsou znovuzřízeny až ve století 18., průměrně 100 let po zahájení protireformace. (Volfířov 1712, Studená 1716, Lipolec 1736, Kostel. Vydří, sídlo rodiny Koniášovy 1754) (102.) Avšak ani tato okolnost nezměnila nic na naprostém konečném vítězství katolicismu, jež je, jak jsme již zdůraznili, v celé oblasti úplné (103.). Důležitější Nejdůležitější však je, že se ani ještě v této době nenalezlo pro Velkolhotecko více zájmu a péče se strany duchovní i světské správy a že i nyní zůstal tento kraj, podobně jako ve 14. stol., bez jakéhokoliv duchovního vedení a naprosto nepovšimnut.

Zvláštní poloha kraje znemožnila pak, aby sem pronikly misie z vnějšku venku. Po té stránce máme dva doklady. Jeden v aktech jezuitské koleje hradecké z 60. let 17. stol., udávající výslovně za hlavní příčinu, proč katolická reformace v této hornaté krajině šla ztuha, její odlehlost, tamným nekatolíkům zvláště příživnou (104.). Druhý doklad je dokladem nepřímým a týká se Telče. Dokládá úžasnou neznalost poměrů u telečských kněží, kterých „početem 14 nad Telečským Kristovým ovčincem r. 1782 bdělo, aby vlk, který nedávno, 1. jest 23. srpna t. r. z Uher k osadě naší a to k dědině Šachu (!), Daniel Boczko, evangelické jak volají, nauky přísluhoval, byl přišel, většiny neuchvátil, neudusil“ a kteří ani ještě nyní nevěděli, že sbor nové církve evangelické nevznikl nevzniká v Šachu, nýbrž ve Velké Lhotě, ve vlastním středisku starých protestantských tradic (105.).

Nepřístupností kraje je také vysvětlen neúspěch z okolí sem pronikajících misí, které, jak dokládá jednak pozdější složení obyvatelstva podle svého vyznání (106) a jednak tradicemi udržované zprávy z doby protireformační (107.), mohly zapůsobiti jen na okrajových oblastech Velkolhotecka a nikdy neměly účinku ve vlastním jádru tohoto prostředí. Také zprávy o násilných protireformačních akcích vojenských, udržované až po dnešní době rovněž ústním podáním, jednájí jen o jediném případě, udavším se však již na půdě pozdějšího sboru hornodubenského (108.).

Tento charakter protireformačního úsilí na Velkolhotecku potvrzuje konečně také ta okolnost, že není znám ani z doby protireformace není znám ani jediný případ emigrace, tedy jevu, který byl na blízkém Dačicku jevem běžným.

Ještě pochopitelnější je tento neúspěch katolické reformace tenkrát, uvážíme-li ještě, že se lid katolickým činitelům bránil všemi svými prostředky, hlavně svojí neupřímností, úskočností a potutelností (109.) a mimo to, že se usilovně pečoval staral o uchránění svého vyznání. (110.)

Obraz, který tedy získáváme takto o protireformaci na Velkolhotecku, je obrazem nahodilých, nesoustavných akcí, četnějších na pomezí této oblasti a téměř vzácných v jeho středu. Poměrný klid a bezpečnost, které obyvatelstvu této oblasti zajišťovala nepřístupnost kraje a neveliký zájem činitelů protireformačních, dovoloval mu, aby se shromažďoval k tajným bohoslužbám (111.), oddával se četbě biblí a zpěvu svých písní a uchoval si konečně věroučně svěží a protireformačním tlakem nedeformované pojetí náboženské vyznání. (112.) Za tohoto stavu poměrů přiblížil se znenáhla rok 1781 se svými patenty, mírníci postupně protireformační úsilí a jeho prostředky a připravujícími patent z 13. října 1781, nazvaný patentem tolerancním.

Vyhovujíc jeho předpisům o počtu věřících (113.), přihlašuje se Velkolhotecko ještě r. 1781 k nově povoleným vyznáním evangelickým jako neveliká, ale nábožensky téměř jednolitá oblast evangelická. (114.) Na Velkolhotecku (**F – poznámka nečitelná kvůli vazbě**) vystávají tedy po 160letém trvání protireformace staré bratrské a utrakvistické tradice v síle téměř neporušené (115.).

S prvním farářem Dan. Bočkem, přicházejícím sem ze Slovenska, rozhořují se však v novém sboru prvá zklamání farníků a prvě konfesijní spory, jež r. 1787 vedly k rozštěpení církve na silnější sbor helv. vyznání a slabší sbor vyznání augšpurského (116), a později také k stavbě druhého evangelického chrámu ve Velké Lhotě. (117.)

Houževnatost a neústupnost, s jakou si členové církvi velkolhoteckých pořádají své náboženské, či lépe, církevní poměry, je však prosta chaosů, které vyznačují poměry v jiných tolerančních církvích. K sjednocení smýšlení a konfesijního *pojmu* /??/?/ napomáhala tu zjevně silná tradice, požadující podle znění biblického textu především lámání chleba, a neméně pak odpor k obřadu a liturgii, připomínající katolicismus. Jako jednotící činitel působila tu zajisté také obliba kancionálu, užívaného tajně v době protireformační. Příčiny oněch rozporů, které se zde rozhostily, je proto nutno hledat jinde, snad v některých obecnějších vlastnostech protestantismu (118), sesilovaných asi také účastí věroučně hloubavého lidu na správě církve a aktivitou jeho náboženského života.

Pro konfesijní poměry Velkolhotecka je naopak příznačná shoda v základních věroučných prvcích, která je porušena až působením prvního faráře, zatím co se v jiných církvích shledáváme s největším věroučným chaosem právě v době mezi vyhlášením Tolerančního patentu a příchodem prvních duchovních správců (119.), jejichž úsilí se pak zpravidla podařilo konfesními varianty sjednotit. Místy ovšem, hlavně tam, kde náboženský útlak protireformační byl příliš veliký, upadnul lid ve věroučné krizi tak hluboké, že tyto krize byly často nejen sto ohrožití přirozený mravní a sociologicky samozřejmý řád, nýbrž vedly v četných případech k důsledkům daleko povážlivějším, k blouznění a naprostému nevěrectví. (120.) Ve Velké Lhotě a jejím okolí však takových jevů nebylo (121.). Rozštěpivše se, žilo Velkolhotecko ve dvou církvích, navzájem se hašteřících jen v záležitostech pořádku a církevních majetků.

A tak nyní, v době potoleranční, získává Velkolhotecko, pro svou osamocující polohu a svou náboženskou jednodušnost řadu výhod. Není totiž – na rozdíl od ev. církvi jiných ani nyní nijak zvláště obtěžováno svými katolickými sousedy a je uchráněno úplně oněch křiklavých poměrů, které se vyvinuly mezi katolickým obyvatelstvem a příslušníky církvi evangelických v obcích nábožensky smíšených (128.). Hlavní zisk Velkolhotecka je však v tom, že, uchovávali si své náboženské tradice, získalo na jejich základě konečně vlastní náboženskou správu a tím také pro lid nepostradatelného prvního činitele kulturního. Tato okolnost nám znovu dokládá, jak osamoceno bylo toto prostředí po dlouhou dobu celým osm set let. (124.) Náboženský vývoj dosáhl tím tedy nového maxima. Věřoučně celkem zdravé a nábožensky určité prostředí Velkolhotecka žije od té doby opět svým klidným a pokojným životem (125), zachovávajíc svou náboženskou jednodušnost v neztenčené míře až do dnešních dnů.

Je nasnadě, že se prvního trvalého prostředníka mezi lidovým prostředím a vyššími kulturními oblastmi dostalo Velkolhotecku až r. 1781 v osobě duchovního správce a že tedy teprve od této doby se datuje svěžejší kulturní frekvence, která v ostatních oblastech je obvyklá už v dobách o mnoho starších. Lze proto soudit, že v době starší, hlavně ovšem v době protireformace, ležel na této krajině civilizační a kulturní stín, který dusil nejen prostou kulturní činnost a výměnu kulturních hodnot tohoto lidu, nýbrž i všechny složky povahy sociologické. Vzpomeňme, že se tento kraj vlivem své vysoké polohy a nepřístupnosti méněcennosti opožďuje nejen ve vývoji komunikačním, tedy ve vývoji základních podmínek pro pohyb kultury, nýbrž také ve vývoji hospodářském (125a) a že tu v důsledku toho dochází také k citelnému zpomalení vývoje sociálního.

K těmto důsledkům, vyplývajícím z polohy kraje a působícím bezprostředně je třeba připočíst nyní ještě další okolnost. Velkolhotecko octlo se totiž také mimo obecné poměry náboženské, octlo se v kontrapozici proti katolicismu, který vykonával nesporně – hlavně v 18. století – mimořádný osvětový vliv, lépe řečeno umělecký vliv na vývoj české lidové kultury. Uchovával si aktisující vliv protestantských tradic, vyřadil se tento kraj tudíž také z celkového vývoje kulturního hlavně potud, pokud byl tento ovládnán barokní kulturou jesuitů, jeho lidové prostředí nemělo tudíž možnost těžit z bohaté umělecké osvěty katolické, která nebyla odlučitelná od katolisujících snah protireformačních. S kulturou baroka byl by musil bráti i české barokní náboženství a bráně se tomu, vyřadil se maně i z obecného vývoje kulturního, vyprostil se maně i z dosahu oněch vlivů uměleckých, jež v 18. stol. usměrnily, zásluhou ba vedly vývoj umění lidového, z tohoto vývoje vyřadil se ovšem jen potud, pokud nepodléhal vlivům oblastí sousedních. Láska k tradici a také nedůvěra k obyvatelstvu pokatolštěnému tyto vlivy však silně zeslabily a daly zde převážiti vlivu oněch kulturních tradic protestantských, které tu skryté žily ještě z dob reformačních a které nyní byly obnoveny nesčetnými podněty novými.

7. Seznam obrazových příloh

Obrázek 1:

Prostáček měšťáček (Josef Zachar) přichází do Velké Lhoty, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 2:

Velkolhotecká lidová píseň (Tereza Koláčková s akordeonem) pje spolu s duchy velkolhoteckých zpěváků Lhoťákům jednu ze svých písní, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 3:

Sběratel (Josef Zachar, na stole) v zoufalství, když se mu nedaří ze Lhoťáků vyzískat jakékoliv informace, rozhazuje vše dosud sesbírané, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 4:

Robert Smetana (Jan Neugebauer) zapisuje velkolhotecké lidové písně, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 5:

Lhoťáci (Natálie Pelcová a Vojtěch Johaník se loučí se Sběratelem, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 6:

V závěru inscenace velkolhotecká lidová píseň přece jen zazněla - ze stolu se stala LP deska a duchové zpěváků zapěli tak, že to slyšel i dosud "nahluhlý" Sběratel, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 7:

Tradiční turecký mužský břišní tanec Asuk Masuk předvedený divákům během Velkolhoteckého otvíráku, Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 8:

Turečtí studenti Lhoťákům připravili pohoštění (na fotografii Mertcan Ertürk)..., Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 9:

... i ukázkou tradičního dívčího tance (v popředí Özlem Görür), Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 10:

Mušská část účinkujících se k divákům přiblížila po rybníku „Lojkáči“, Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 11:

Joukahainen (Jan Neugebauer, vpředu) střílí na nic netušícího Väinämöinena (Lukáš Kavín), Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 12:

Aino (Sara Pauliina Häkkinen) odmítá Väinämöinenovu (Lukáš Kavín) nabídku k sňatku, Velká Lhota, 27. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 13:

Jan Neugebauer jako jeden z televizních reportérů, kteří provázeli inscenací a částečně ji rovněž tlumočili, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 14:

Cem Öntaş jako anděl smrti Azrael, který se zjevuje šílenému Dumrulovi, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 15:

Raci Durak jako Dumrul přesvědčuje své poddané, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 16:

Dumrul (Raci Durak) při stavbě mostu na souši, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 17:

Příjezd na scénu za zpěvu písně „My tři králové jdeme k vám“ (zleva Michal Viďura a Libor Doležal), Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 18:

Co se stane, když se na party vozíčkářů někdo z nich opije tak, že způsobí možný problém? (zleva Daniel Rampáček a Libor Doležal), Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 19:

Vpředu zleva - Michal Viďura, Libor Doležal a Daniel Rampáček, vzadu zleva - Simona Trávníčková a Josef Zachar, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

Obrázek 20:

Jak využít pád z vozíku na "sbalení" dívky (sedící Libor Doležal, ležící Daniel Rampáček a sklánějící se Simona Trávníčková) - i o takových záležitostech se v *Kriplících* hrálo, Velká Lhota, 28. červen 2014, foto Marek Hlavica

8. Použité prameny

Literatura:

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Z anglického originálu přeložil Vladimír Petkevič, Portál, Praha: 2008.

BROOK, Peter. *Prázdný prostor*. Z anglického originálu přeložil Alois Bejblík, Panorama, Praha: 1988.

CAPLAN, Pat. *Learning tender: fieldwork in a Tanyinian coastal village, 1965-85*. In Bell, Diane, Caplan, Pat, Karim, Wayir Jahan (eds.). *Gendered Fields: Women, Men and Ethnography*, London & New York: Routledge: 1993.

KLIMEŠOVÁ, Anna. *Hledání dramatického potenciálu místa a jeho využití v divadelní tvorbě*. Bakalářská práce. Brno: JAMU, 2013.

MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. VERBUM Publishing s.r.o., Neratovice: 2013.

MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Setkání po dvou staletích*. VERBUM Publishing s.r.o, Neratovice: 2011.

PELIŠEK, Jan. *Církev evangelická reformovaná ve Velké Lhotě (u Dačic) : Dějinný nástin*. Nákladem reformovaného presbyterstva ve Velké Lhotě (Josef Groák a Ekler), Brno: 1882.

VĚTROVEC, Vítězslav. *Velkolhotecká škola aneb Kterak cizinci Velkou Lhotu poznávali*. Občasník JAMU 2013/II – 2014/I, 2014, s. 26-27.

Online zdroje:

Bafni – Improvizační divadlo. *Bafni – Improvizační divadlo* [online], 4. března 2013 [cit. 28. prosince 2014]. Dostupné online: <<http://www.bafni.cz/>>

KOČĚBROVÁNÍ. *K o č é B R* [online]. 11. listopadu 2014 [cit. 29. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://kocebr.webnode.cz/kocebrovani/>>

O festivalu Přemostění. *PŘEMOSTĚNÍ: DIVADELNÍ FESTIVAL* [online], 11. září 2011 [cit. 26. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://premosteni.eu/>>

Otevřená ulice!. *Horní Maršov – Otevřená ulice* [online], 11. července 2013 [cit. 27. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://www.otevrenemuzeum.cz/>>

VĚTROVEC, Vítězslav. *Divadelní festival Velkolhotecká škola: Navýšení pocitu lokální identity a „rozšíření hranic“ vesnice prostřednictvím divadelních inscenací*. Akademické studie DIFA JAMU [online], 20. listopadu 2014 [cit. 28. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://akademickestudiedifa.jamu.cz/studie/studie/archiv-clanku/vitezslav-vetrovec-divadelni-festival-velkolhotecka-skola.html>>

VĚTROVEC, Vítězslav. *Obnova paměti vesnice – Inscenační činnost ve Velké Lhotě v letech 2008-2012*. *Akademické studie DiFa JAMU* [online], 5. srpna 2013 [cit. 27. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://akademickestudiedifa.jamu.cz/studie/studie/archiv-clanku/vitezslav-vetrovec-obnova-pameti-vesnice-inscenacni-cinnost-ve-velke-lhote-v-letech-20082012.html>>

Z Velké Lhoty do Telče s trakařem Eduarda Kubišty. *Velká Lhota* [online], 6. července 2009 [cit. 28. prosince 2014]. Dostupné na internetu: <<http://velkalhota.blog.cz/0907/z-velke-lhoty-do-telce-s-trakarem-eduarda-kubisty>>